

Prilog 1:

**Vlada Crne Gore
Ministarstvo evropskih poslova**

Predlog osnove za zaključivanje

**Finansijskog sporazuma između Vlade Crne Gore i Evropske unije o
Višegodišnjem Operativnom programu za zapošljavanje i socijalnu inkluziju za
period 2024-2027**

Maj, 2025. godine

I Ustavni osnov za zaključenje sporazuma

Osnov za potpisivanje Finansijskog sporazuma između Vlade Crne Gore i Evropske Unije o Višegodišnjem Operativnom programu za zapošljavanje i socijalnu inkluziju za period 2024-2027 je *Okvirni finansijski sporazum o partnerstvu između Evropske komisije i Crne Gore koju predstavlja Vlada Crne Gore o modelima sprovođenja finansijske podrške EU Crnoj Gori u okviru Instrumenta za pretpristupnu podršku (IPA III)*, (u nastavku: Okvirni finansijski sporazuma ua IPA-u III) koji je stupio na snagu 2. novembra 2022. godine i dodatnim pravilima o rokovima izvršenja i komunikaciji između strana.

Dodatno, ustavni osnov za zaključivanje Sporazuma sadržan je u članu 15 stavu 1 Ustava Crne Gore, kao i u članu 100, stavu 1, tački 4 Ustava Crne Gore.

II Ocjena trenutnog stanja

S obzirom na opredjeljenje Crne Gore da postane članica Evropske unije i aktuelnu dinamiku procesa pregovaranja sa EU, potrebno je u kontinuitetu raditi na jačanju institucionalnih i infrastrukturnih kapaciteta u cilju pravovremenog usklađivanja sa obavezama koje proističi iz pravne tekovine EU i usvajanja evropskih standarda i vrijednosti. Samim tim, potrebna su značajna finansijska sredstva za podršku različitim oblastima, u ovom konkretnom slučaju u oblasti zapošljavanja i socijalne inkluzije. S tim u vezi, predloženi akt ima za cilj promociju socijalnih prava i mogućnosti zapošljavanja ranjivih grupa u Crnoj Gori. Očekuje se da će se realizacijom ovog cilja povećati broj osoba, uključujući i ranjive grupe, u obukama ili zapošljavanju na kvalitetnim poslovima koji nude pristojnu platu i koji prave ravnotežu između poslovnog i privatnog života. Štaviše, ranjiviji ljudi u društvu, uključujući djecu, moći će da imaju koristi od šireg spektra kvalitetnih socijalnih usluga, koje je kroz ovaj program biti ostvarene. Intervencije Operativnog programa (OP) je u potpunosti koherentan sa ciljevima IPA III Programskog okvira, Prozor 4 – Konkurentnost i inkluzivni rast, Tematski prioritet 1: Obrazovanje, zapošljavanje, socijalna zaštita i inkluzivna politika, i zdravstvo, koji imaju za cilj jačanje ekonomskog i društvenog razvoja, uključujući i kroz obrazovanje, inovacije, socijalnu inkluziju i politiku zapošljavanja. Konkretnije, OP će doprinijeti specifičnom cilju IPA III-e za podsticanje kvalitetnog zapošljavanja i pristupa tržištu rada, smanjenju neformalnog zapošljavanja, kao i promovisanju jednakosti i nediskriminacije, socijalne zaštite i inkluzije i borbe protiv siromaštva.

III Razlozi zbog kojih se zaključuje sporazum

Razlozi za zaključivanje Sporazuma su višestruki. Opšti cilj OP je promocija socijalnih prava i mogućnosti zapošljavanja ranjivih grupa u Crnoj Gori. Dodatno, ispunjavaju se obaveze koje proističu iz PP 19 i PP 23, čime se doprinosi napretku u evropskim integracijama.

Tokom dosadašnje dinamike pristupnih pregovora Crne Gore sa EU, usklađivanje primarnog i sekundarnog zakonodavstva koje se primjenjuje u sektoru zapošljavanja i socijalne politike sa pravnom tekovinom EU postiglo je značajan napredak.

Područja intervencija OP podržana su sveobuhvatnim pravnim okvirom, međutim, nedavni izazovi (uglavnom nastali tokom pandemije) pokazali su da zakonodavni okvir koji vlada na tržištu rada nije dovoljno fleksibilan i prilagodljiv novim okolnostima, pa su i dalje potrebna dalja poboljšanja na tržištu rada. Dalje reforme u ovoj oblasti će se odvijati kroz izmjene i dopune Zakona o radu, u cilju stvaranja podsticaja za razvoj šema skraćenog radnog vremena ili sličnih mjera koje će se primjenjivati za očuvanje radnih mjesta. Osim toga, mjere će takođe uključivati uspostavljanje ravnoteže između posla i života za zaposlene muškarce i žene. Istovremeno, pandemija je ukazala na potrebu dodatnog poboljšanja Zakona o zapošljavanju i ostvarivanju prava na osiguranje u slučaju nezaposlenosti.

Zakonodavni okvir Crne Gore u oblasti zaštite i zdravlja na radu (Zakon o zaštiti i zdravlju na radu, Zakon o radu i većina pravilnika o zaštiti i zdravlju na radu) zasnovan je na konvencijama Međunarodne organizacije rada, Međunarodnim standardima rada, direktivama EU i potrebama Crne Gore u ovoj oblasti. Usklađen je i sa direktivama EU, ali je u budućnosti potrebna usklađenost sa novim direktivama na nivou EU u ovoj oblasti.

Potpisivanje predmetnog Finansijskog sporazuma od strane ovlašćenog predstavnika Vlade Crne Gore je preduslov za korišćenje opredijeljenih EU sredstava i početak sprovođenja aktivnosti koje su višegodišnjem programom planirane.

Dodatno, Finansijski sporazum je, od strane ovlašćenog predstavnika Evropske komisije potpisan 29. januara 2025. godine. Nastavno tome, u skladu sa zaključkom Vlade br. 10-011/25-392/2, ministarka evropskih poslova, Maida Gorčević je određena na poziciju nacionalnog IPA koordinatora i u skladu sa obavezama koje proističu iz Okvirnog finansijskog sporazuma za IPA-u III, biće potpisnik predmetnog Sporazuma.

IV Osnovna pitanja koja sporazum sadrži

Osnovno pitanje kojim se Sporazum bavi je obezbjeđivanje finansijske podrške Crnoj Gori u cilju podsticanja zapošljavanja i socijalne inkluzije. Predloženim aktom se opredjeljuju bespovratna sredstva EU zarad sprovođenja aktivnosti u definisanim oblastima podrške, odnosno:

Oblast podrške 1: Inkluzivno tržište rada;

Oblast podrške 2: Socijalna inkluzija i zaštita;

Oblast podrške 3: Podrška administrativnim kapacitetima;

U oblasti **Inkluzivnog tržišta rada (Oblast podrške 1)**, očekuje se da će program dovesti do većeg učešća na tržištu rada od strane podržanih ranjivih lica, uključujući marginalizovane grupe, naročito mlade i NEET¹ populaciju, ali i populaciju Roma i Egipćana, lica sa invaliditetom, žena i dugoročno nezaposlena lica, osiguravajući da isti budu ili zaposleni ili da aktivno traže posao; ili u slučaju NEET populacije, da se vrate

---

¹ Ne u obrazovanju, zaposlenju ili trenngu (*Not in Education, Employment, or Training – NEET*)

obrazovanju ili obuci. Pored toga, nova i postojeća podržana preduzeća će biti u mogućnosti da posluju i ispunjavaju svoju ulogu u oblasti inkluzivnog tržišta rada.

U oblasti **Socijalne inkluzije i zaštite (Oblast podrške 2)**, program će direktno dovesti do boljeg pristupa kvalitetnim socijalnim uslugama koje uključuju ranjiva lica širom Crne Gore. Intervencije Programa će takođe osigurati ranjivim licima unaprijeđenje lične socijalne situacije. Samim tim, institucionalizovana lica će imati koristi od unaprijeđenih uslova života u sistemu deinstitutionalizovane podrške; starija populacija će imati koristi od unaprijeđenog društvenog života i njege; žene, žrtve rodno zasnovanog i porodičnog nasilja će moći da se na adekvatan način upute na programme zaštite; dok će djeca bez roditeljskog staranja unaprijediti svoja postignuća kroz usluge rane podrške, itd.

U oblasti **Podrške za administrativne kapacitete (Oblast podrške 3)**, program treba osigura da institucije, odgovorne za razvoj zapošljavanja i socijalne zaštite imaju adekvatne kapacitete za ispunjavanje obaveza koje proističu iz pravne tekovine, dok institucije uključene u sisteme upravljanja i kontrole u okviru IPA-e III i budućeg Evropskog socijalnog fonda (ESF+) imaju adekvatne kapacitete za implementaciju programa. Dodatno će se unaprijediti se implementacija politika u oblasti rada, zajedno sa jačanjem i socijalnog dijaloga.

Sporazum sadrži: *Posebne uslove*, kojim se preciznije definišu opšte obaveze između ugovornih strana; *Opšte uslove*, kojim se definišu odredbe i aktivnosti za koje je država korisnica IPA III podrške zadužena u okviru indirektnog upravljanja; *Višegodišnji Operativni program za zapošljavanje i socijalnu inkluziju 2024-2027*, koji preciznije definiše planirane aktivnosti, kao i godišnje finansijske alokacije na nivou programa; i ostale relevantne *anekse i formulare* u vezi sa izvještavanjem, finansiranjem i rizicima u okviru sprovođenja projekata.

V Procjena potrebnih finansijskih sredstava za izvršenje sporazuma

U skladu sa predmetnim Finansijskim sporazumom, kroz višegodišnji Operativni program za zapošljavanje i socijalnu inkluziju za Crnu Goru za period 2024-2027, opredijeljeno je ukupno **31.647.066,00 eura**. Od tog iznosa, maksimalni doprinos Evropske unije iznosi **26.900.000,00 eura**, dok je nacionalno kofinansiranje **4.747.066,00 eura**.

Program će se realizovati kroz indirektno upravljanje, dok je upravljačko tijelo Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalnog dijaloga. Nacionalna sredstva se planiraju zbirno od strane relevantnih ugovornih tijela (Direktorat za finansiranje, ugovaranje i sprovođenje sredstava EU podrške Ministarstva finansija - CFCU i Zavod za zapošljavanje Crne Gore) i u skladu sa pravilima koja važe za indirektno upravljanje, ugovaraju se paralelno sa EU sredstvima. Takođe, ista se ugovaraju tokom određenog vremenskog perioda, kao što je navedeno u tački 5d. Samim tim, svi zadaci izvršenja budžeta, kao što su pozivi za tendere, pozivi za dostavljanje ponuda, ugovaranje, upravljanje ugovorima, plaćanja i prihodi, biće povjereni relevantnim posredničkim tijelima za finansijsko upravljanje, odnosno Zavodu za zapošljavanje Crne Gore i Direktoratu za finansiranje,

ugovaranje i sprovođenje sredstava EU podrške Ministarstva finansija. Oni će biti zaduženi za obezbjeđivanje zakonitosti i regularnosti procesa izdavanja finansijskih sredstava.

Implementacijom propisa ne proizilaze međunarodne finansijske obaveze, osim što sredstva mogu biti vraćena u budžet EU, u slučaju da nijesu sprovedene relevantne procedure u cilju dodjeljivanja bespovratnih sredstava ili zbog neispunjavanja relevantnih indikatora, shodno odredbama ovog Finansijskog sporazuma i pravilima korišćenja EU podrške.

VI Izmjena važećih ili donošenje novih propisa

Zaključivanje navedenog međunarodnog sporazuma ne zahtijeva izmjenu važećih ili donošenje novih propisa.

Prilog 2:

FINANSIJSKI SPORAZUM

POSEBNI USLOVI

Evropska komisija, u daljem tekstu „**Komisija**“, koja postupa u ime Evropske unije, u daljem tekstu „**Unija**“,

s jedne strane, i

Crna Gora, u daljem tekstu „**korisnik IPA III**“, koju predstavlja Ministarstvo evropskih poslova,

s druge strane,

saglasili su se o sljedećem:

Član 1 – Program

- (1) Unija je saglasna da finansira, a korisnik IPA III je saglasan da prihvati finansiranje sljedećeg programa:

Višegodišnji operativni program za zapošljavanje i socijalnu inkluziju u korist Crne Gore za period 2024-2027

koji obuhvata sljedeću akciju:

Višegodišnji operativni program za zapošljavanje i socijalnu inkluziju u korist Crne Gore za period 2024-2027

Broj globalne obaveze: JAD.1411570

Ovaj Program se finansira iz budžeta Unije po sljedećem osnovnom aktu: Instrument za pretpristupnu pomoć (IPA III).²

- (2) Ukupna procijenjena vrijednost ovog programa iznosi 31.647.066 EUR, a maksimalni doprinos Unije ovom programu je postavljen na 26.900.000 EUR.

Doprinos Unije biće podijeljen na godišnje obaveze za period 2024-2027 u skladu sa Aneksom I. Ništa u ovom Finansijskom sporazumu ne može se tumačiti kao impliciranje finansijske obaveze Unije u vezi sa kreditima koji još nisu odobreni usvajanjem budžeta EU. Komisija će pisanim putem obavijestiti IPA III korisnika o usvajanju narednih finansijskih obaveza navedenih u Aneksu I.

---

² Uredba (EU) 2021/1529 Evropskog parlamenta i Savjeta od 15. septembra 2021. koja uspostavlja Instrument za pretpristupnu pomoć (IPA III), Službeni list L 330, 20.9.2021, str. 1.

Ovaj program zahtijeva finansijske doprinose i od korisnika IPA III i od Unije. Raspodjela odgovarajućih finansijskih doprinosa navedena je u Aneksu I.

- (3) Program će biti sproveden u skladu sa Višegodišnjim operativnim programom navedenim u Aneksu I.

Član 2 – Period izvršenja, period prihvatljivosti i automatsko povlačenje sredstava

- (1) Period izvršenja ovog Finansijskog sporazuma počinje na dan njegovog stupanja na snagu i završava se 12 godina nakon tog datuma.
- (2) Period prihvatljivosti, kako je definisano u članu 12(1) Aneksa II (Opšti uslovi), počinje na dan stupanja na snagu ovog Finansijskog sporazuma i završava se 31. decembra 2033. godine.
- (3) Komisija će automatski ukinuti bilo koji dio budžetske obaveze za program naveden u Prilogu I, koji do 31. decembra pete godine nakon godine budžetske obaveze nije korišćen za predfinansiranje ili izvršenje privremenih plaćanja, ili za koji nije dostavljen ovjeren izvještaj o rashodima ili bilo koji zahtjev za plaćanje.
- (4) Ne dovodeći u pitanje rok za automatsko povlačenje sredstava iz stava 3, Komisija će obavijestiti korisnika IPA III 9 mjeseci prije roka za automatsko povlačenje sredstava o riziku povlačenja.
- (5) Iznos na koji se odnosi povlačenje sredstava biće umanjen za iznose koji su ekvivalentni onom dijelu budžetske obaveze za koji:
  - (a) rad se obustavlja pravnim postupkom ili administrativnom žalbom koja odlaže dejstvo; ili
  - (b) nije bilo moguće podnijeti zahtjev za plaćanje iz razloga više sile koja ozbiljno utiče na sprovođenje cijelog ili dijela programa.Korisnik IPA III koji se poziva na višu silu pokazaće direktne posljedice više sile na sprovođenje cijelog ili dijela programa.

Član 3 – Adrese i komunikacija

Sva komunikacija u vezi sa sprovođenjem ovog Finansijskog sporazuma mora biti u pisanoj formi, izričito se odnosi na Program kako je navedeno u članu 1(1) i šalje se na sljedeće adrese:

(a) za Komisiju

Gospođa Valentina Superti
Direktor D, Zapadni Balkan
Generalni direktorat za susjedstvo i pregovore o proširenju (DG NEAR)
Rue de la Loi 15
Evropska komisija
B-1049 Brisel, Belgija
e-pošta: NEAR-D2@ec.europa.eu

(b) za korisnika IPA III

Gospodin Bojan Vujović
Zamjenik Nacionalnog koordinatora za IPA
Ministarstvo evropskih poslova
Bulevar Ivana Cmojevića 167/4. sprat
81000 Podgorica,
Crna Gora
E-pošta: bojan.vujovic@mep.gov.me

Član 4 – Kontakt osoba za OLAF

Kontakt osoba korisnika IPA III, koja ima odgovarajuća ovlašćenja da direktno sarađuje sa Evropskom kancelarijom za borbu protiv prevara (OLAF) u cilju olakšavanja operativnih aktivnosti OLAF-a je:

Kontakt osoba za AFCOS-u/kancelarija AFCOS-a
Gospođa Nataša Kovačević
Ministarstvo finansija Crne Gore
Stanka Dragojevića 2, 81000 Podgorica, Crna Gora
natasa.kovacevic@mif.gov.me

Član 5 – Okvirni finansijski sporazum o partnerstvu

Program se sprovodi u skladu sa odredbama Okvirnog finansijskog sporazuma o partnerstvu (FFPA) između Evropske komisije i Crne Gore o modelima sprovođenja finansijske podrške Unije Crnoj Gori u okviru Instrumenta za pretpristupnu pomoć (IPA III), koji je stupio na snagu 2. novembra 2022. godine (u daljem tekstu "FFPA"). Ovaj Finansijski sporazum dopunjuje odredbe FFPA. U slučaju sukoba između odredaba ovog Finansijskog sporazuma i odredaba FFPA, primat imaju odredbe FFPA.

U skladu sa članom 154(5) Finansijske uredbe, sprovođenje programa u indirektnom upravljanju od strane korisnika IPA biće dopunjeno ad-hoc mjerama navedenim u članu 7.

Član 6 – Aneksi

(1) Ovaj finansijski sporazum čine:

- (a) ovi Posebni uslovi
- (b) Aneks I: Višegodišnji operativni program
- (c) Aneks II: Opšti uslovi
- (d) Aneks II: Obrazac godišnjeg izvještaja o sprovođenju pomoći IPA III u skladu sa članom 59. FFPA
- (e) Aneks III: Obrazac finansijskog izvještaja prema članu 61(2)(a) i 61(3) FFPA, uključujući obrazac za predviđanja vjerovatnih zahtjeva za plaćanje prema članu 33(3) FFPA
- (f) Aneks IV: Minimalna specifikacija računovodstvenog sistema zasnovana na obračunskom načelu
- (g) Aneks V: Obrazac za prijavu velikog projekta
- (h) Aneks VI: Obrazac identifikacionog lista operacije

(2) U slučaju sukoba između odredaba Aneksa i odredbi ovih Posebnih uslova, odredbe Posebnih uslova imaju primat. U slučaju sukoba između odredbi Aneksa I i odredaba Aneksa II, odredbe Aneksa II imaju primat.

Član 7 – Odredbe kojima se odstupa od Aneksa II ili se on dopunjuje

Aneks II se dopunjuje sljedećim odredbama

(1) U skladu sa verifikacionom misijom za povjeravanje zadataka izvršenja budžeta koja je sprovedena u novembru 2024. godine, primjenjivaće se sljedeće ad hoc mjere:

- (a) Crnogorske vlasti treba da finaliziraju svoj pravni okvir usvajanjem imenovanja svih ključnih pojedinaca u IPA sistemu, dajući im pravo da legalno angažuju svoje institucije u IPA sistemu kao MA, IBPM i IBFM;
- (b) Crnogorske vlasti treba da formalizuju radne aranžmane između institucija uključenih u sprovođenje Programa i potpišu neophodne operativne sporazume i sporazume o sprovođenju
- (c) Novoosnovana IBFM Agencija za zapošljavanje Crne Gore (EAM) treba da sprovede korektivne mjere povezane sa uočenim nedostacima u organizaciji ovog tijela i da obezbijedi dovoljne kapacitete za realizaciju dodijeljenih zadataka;
- (d) Korisnik sredstava IPA III treba da potvrdi spremnost EAM-a za obavljanje svojih zadataka. Komisija treba da sprovede naknadnu reviziju i ponovo procijeni ključne i ostale nalaze utvrđene tokom verifikacione misije;
- (e) Nacionalnim strukturama i vlastima je zabranjeno da preuzimaju nove pravne obaveze u okviru Programa za odgovarajuće godine, uključujući odluke o dodjeli, sve dok se ne ispune uslovi navedeni u tačkama (a), (b), (c) i (d).

(2) Komisija je uvela elektronski sistem razmjene za izvještavanje o ugovorima pod indirektnim upravljanjem od strane korisnika IPA III („IPA-APP“). Od korisnika IPA III se zahtijeva da se registruje i koristi IPA-APP kako bi omogućio e-upravljanje finansijskim sporazumima.

Član 8 – Stupanje na snagu

Ovaj finansijski sporazum stupa na snagu na dan kada ga potpiše posljednja strana.

Ovaj Finansijski sporazum je sastavljen u dva primjerka na engleskom jeziku, od kojih je jedan uručen Komisiji, a drugi korisniku IPA III.

Za korisnika IPA III:

Gospodin Bojan Vujović
Zamjenik Nacionalnog koordinatora za IPA (NIPAC)
Ministarstvo evropskih poslova Crne Gore

Datum:

Potpis:

Za Komisiju:

Gospođa Valentina Superti
Direktor D, Zapadni Balkan
Generalni direktorat za politiku susjedstva
i pregovore o proširenju
Evropska komisija

Datum: 29/1/2025

Potpis:

EN

OVAJ PROJEKAT FINANSIRA EVROPSKA UNIJA

PRILOG I

Odluke Komisije o sprovođenju finansiranja višegodišnjeg Operativnog programa „Zapošljavanje i socijalna inkluzija“ u korist Crne Gore za period 2024-2027.

VIŠEGODIŠNJI OPERATIVNI PROGRAM

Ovaj dokument predstavlja višegodišnji programski dokument u smislu člana 110(2) Finansijske uredbe i višegodišnji akcioni plan u smislu člana 9 Uredbe IPA III i člana 23 NDICI Uredbe Globalna Evropa

- 1 Sinopsis programa**
  - 1.1 Tabela sažetka programa**
  - 1.2 Sažetak programa**
- 2 Sektorski(a) analiz(a)**
  - 2.1 Nacionalne sektorske politike i kontekst**
  - 2.2 Pravni okvir**
  - 2.3 Institucionalno okruženje, liderstvo i kapaciteti**
  - 2.4 Koordinacija sektora i donatora**
  - 2.5 Srednjoročne budžetske perspektive**
  - 2.6 Okvir za procjenu učinka**
  - 2.7 Socio-ekonomska analiza (uključujući SWOT analizu)**
- 3 Opšti cilj(evi) i specifični cilj(evi) Operativnog programa**
  - 3.1 Usklađenost sa programskim okvirom IPA III i specifičnim instrumentima politike procesa proširenja**
- 4 Operativne karakteristike programa**
  - 4.1 Interakcija programa sa IPA III godišnjim akcionim planovima ili mjerama i intervencijama drugih donatora/međunarodnih finansijskih institucija**
  - 4.2 Opis programa**
    - 4.2.1 Logika intervencije**
    - 4.2.2 Detaljan opis svake oblasti podrške**
    - 4.2.3 Indikativna lista glavnih projekata za svaku oblast podrške**
  - 4.3 Uključivanje u glavne tokove**
    - 4.3.1 Zaštita životne sredine, klimatske promjene i biodiverzitet**
    - 4.3.2 Rodna ravnopravnost i osnaživanje žena i djevojčica**
    - 4.3.3 Ljudska prava**
    - 4.3.4 Invaliditet**
    - 4.3.5 Demokratija**
    - 4.3.6 Osjetljivost na konflikte, mir i otpornost**
    - 4.3.7 Smanjenje rizika od katastrofa**
  - 4.4 Rizici i pretpostavke**
- 5 Pregled procesa konsultacija za pripremu Operativnog programa**
- 6 Aranžmani za sprovođenje**
  - 6.1 Sporazum o finansiranju**
  - 6.2 Metode sprovođenja**
  - 6.3 Opseg geografske prihvatljivosti za nabavke i bespovratna sredstva**

7 Finansijske tabele po oblastima podrške i po godinama (uključujući stope sufinansiranja ako je primjenljivo)

8 Mjerenje učinka

8.1 Praćenje i izvještavanje

8.2 Procjena

8.3 Revizija i potvrđivanje

9 Strateška komunikacija i javna diplomatija

10 Održivost

Aneks 1: Primjer operativnih oblasti podrške i aktivnosti

1. Sinopsis programa

1.1 TABELA SAŽETKA PROGRAMA

Naziv	Všegodišnji Operativni program „Zapošljavanje i socijalna inkluzija“ u korist Crne Gore za period 2024-2027.
OPSYS	ACT-62543
ABAC	JAD.1411570 Budžetska linija 15.020201
Osnovni akt	Finansirano u okviru Instrumenta za pretpristupnu pomoć (IPA III)
Tim Evropa	Ne
Korisnik IPA III	Crna Gora
Programski dokument	IPA III Programski okvir
PRIORITETNE OBLASTI I SEKTORSKE INFORMACIJE	
Prozor i tematski prioritet	Prozor 4: Konkurentnost i inkluzivni rast Tematski prioritet 1: Obrazovanje, zapošljavanje, socijalna zaštita i inkluzivna politika, i zdravstvo (100%)
Ciljevi održivog razvoja (SGD)	Glavni SGD (samo 1): SGD 8: Promovisati kontinuiran, inkluzivan i održiv ekonomski rast, punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve Ostali značajni SGD (do 9) i gdje je prikladno, ciljevi: SGD 1: Svuda okončati siromaštvo u svim njegovim oblicima SGD 4: Obezbijediti inkluzivno i pravedno obrazovanje i promovisati mogućnosti cjeloživotnog učenja za sve SGD 5: Postići ravnopravnost rodova i osnažiti sve žene i djevojčice SGD 10: Smanjiti nejednakost unutar i između zemalja SGD 16: Promovisati miroljubiva i inkluzivna društva za održivi razvoj, obezbijediti svima pristup pravdi i izgraditi djelotvorne, odgovorne i inkluzivne institucije na svim nivoima
DAC kod(ovi)	Glavni DAC kod : 160 Ostala socijalna infrastruktura & usluge pod-kodovi: 16010 Socijalna zaštita (>6%) 16015 Socijalne usluge (uključujući razvoj mladih i žene+ djecu) (> 25%) 16011 Politika, planiranje i administracija usluga socijalne zaštite i blagostanja, (>12%) 16020 Otvaranje radnih mjesta (> 52%) 16070 Prava zaposlenih (> 3.0%) 16080 Socijalni dijalog (> 2.0%)
Glavni kanal isporuke	12000 Vlada primalac 12001 – Centralna Vlada

Ciljevi	☐ Klima ☒ Rod ☐ Biodiverzitet			
Markeri (iz DAC obrasca)	Opšti cilj politike	Nije targetirano	Značajan cilj	Glavni cilj
	Razvoj učešća/dobro upravljanje	☐	☐	x
	Pomoć životnoj sredini	X	☐	☐
	Rodna ravnopravnost i osnaživanje žena i djevojčica	☐	x	☐
	Reproduktivno zdravlje i zdravlje majki, novorođenčadi i djece	X	☐	☐
	Smanjenje rizika od katastrofa	X	☐	☐
	Inkluzija osoba sa invaliditetom	☐	x	☐
	Ishrana	X	☐	☐
	Markeri RIO konvencije	Nije targetirano	Značajan cilj	Glavni cilj
	Biološka raznovrsnost	X	☐	☐
	Borba protiv dezertifikacije	X	☐	☐
	Ublažavanje klimatskih promjena	X	☐	☐
	Prilagođavanje klimatskim promjenama	X	☐	☐

Unutrašnji markeri i oznake	Ciljevi politika	Nije targetirano	Značajan cilj	Glavni cilj
	Digitalizacija	☐	☐	x
	Oznake	DA		NE
	digitalna povezanost	☐		x
	digitalna uprava	x		☐
	digitalno preduzetništvo	☐		x
	digitalne vještine/pismenost	x		☐
	digitalne usluge	x		☐
	Povezanost	X	☐	☐
	Oznake	DA		NE
	digitalna povezanost	☐		x
	energija	☐		x
	transport	☐		x
	zdravlje	☐		x
	obrazovanje i istraživanje	☐		x
	Migracija	X	☐	☐
	Smanjenje nejednakosti	☐	x	☐
	COVID-19	X	☐	☐
INFORMACIJE O BUDŽETU				
Predmetni iznosi	Budžetska linija: 15.020201 Ukupni procijenjeni troškovi za period 2024. do 2027. 31 647 066 EUR Ukupan iznos doprinosa EU budžeta za period od 2024. do 2027. 26 900 000 EUR Doprinos iz generalnog budžeta Evropske unije je podijeljen po godini kako slijedi: za 2024. godinu - 1 500 000 EUR za 2025. godinu - 6 800 000 EUR za 2026. godinu - 8 600 000 EUR za 2027. god –10 000 000 EUR Doprinos iz opšteg budžeta Evropske unije za naredne godine zavisi od raspoloživosti aproprijacija za dotične finansijske godine nakon usvajanja relevantnog godišnjeg budžeta, ili kako je predviđeno u sistemu privremenih dvanaestina.			
UPRAVLJANJE I SPROVODJENJE				
Modaliteti sprovođenja (režim upravljanja i metode isporuke)	Indirektno upravljanje sa Crnom Gorom			
Relevantni prioriteti i vodeće inicijative iz Ekonomskog i Investicionog plana za Zapadni Balkan	Prioriteti: „Razvoj ljudskog kapitala“ Vodeće inicijative: „Garancija za mlade“			

Krajnji rok za zaključenje Sporazuma o finansiranju	Najkasnije do 31. decembra 2025. godine
Rok za otkazivanje obaveza za svaku budžetsku obavezu	Budžetska obaveza 2024: do 31.12.2029. Budžetska obaveza 2025: do 31.12.2030. Budžetska obaveza 2026: do 31.12.2031. Budžetska obaveza 2027: do 31.12.2032.
Indikativni period prihvatljivosti	31.12.2032.
Krajnji datum za sprovođenje Sporazuma o finansiranju	12 godina nakon zaključivanja Sporazuma o finansiranju

1.2 Sažetak programa

Operativnim programom za zapošljavanje i socijalnu politiku definisani su ključni prioriteti za efikasno korišćenje IPA III fondova za period od 2024. do 2027. godine. Operativni program je u potpunosti koherentan sa ciljevima IPA III Programskog okvira, Prozor 4 – Konkurentnost i inkluzivni rast, Tematski prioritet 1: Obrazovanje, zapošljavanje, socijalna zaštita i inkluzivna politika, i zdravstvo.

Fokus investicija programa je jačanje društva, posebno postizanjem višeg nivoa zaposlenosti i aktivnosti, sa posebnim osvrtnom na mlade i druge ranjive grupe, jačanjem vještina radne snage. Ostali djelovi programa fokusiraju se na unapređenje sistema za kvalitetne i pristupačne socijalne usluge, posebno usluge u zajednici za djecu i starija lica. Svojim sadržajem Program snažno doprinosi ispunjavanju principa Evropskog stuba socijalnih prava.

Raspoloživi resursi za operativni program, u svijetlu značajne podrške koja je potrebna u ovom sektoru, mogu imati ograničen uticaj na ključne pokazatelje Socijalnog semafora, posebno u oblastima kao što su jednake mogućnosti, pravedni uslovi rada i socijalna zaštita i inkluzija. Međutim, ovi resursi će igrati dragocjenu ulogu u podršci daljim pregovorima sa EU i usklađivanju sa postojećim preporukama politike Savjeta u oblasti zapošljavanja i socijalne inkluzije.

Strateški okvir programa zasnovan je na crnogorskom Programu ekonomskih reformi 2023-2025, Nacionalnoj strategiji zapošljavanja 2021-2025 i Strategiji razvoja sistema socijalne i dječje zaštite za period 2023-2027, koji je još u fazi izrade, kao i na nekoliko dodatnih podstrategija. Nacionalne sektorske strategije bave se zahtjevima politike proširenja EU, posebno Strategijom za Zapadni Balkan i Ekonomskim i investicionim planom za Zapadni Balkan.

Da bi se odgovorilo na izazove politike, važan prioritet za Crnu Goru je ulaganje u dokvalifikaciju i prekvalifikaciju radi usklađivanja sa potražnjom na tržištu rada, povećanje mogućnosti zapošljavanja, sa fokusom na mlade i ranjive grupe, obezbjeđivanje dostupnosti i pristupačnosti socijalnih usluga u zajednici, kao i borba protiv diskriminacije poštovanjem principa Povelje EU o osnovnim pravima (a posebno njenih članova 31 i 32), Konvencije Ujedinjenih Nacija o pravima osoba sa invaliditetom i Konvencije Savjeta Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Planirane investicije su direktno povezane sa tri glavna cilja Akcionog plana Evropskog stuba socijalnih prava (povećanje nivoa stope zaposlenosti u populaciji između 20 i 65 godina, povećanje učešća svih odraslih u cjeloživotnom učenju i smanjenje broja osoba u riziku od siromaštva i/ili socijalne isključenosti). Investicije iz ovog programa takođe doprinose Ciljevima održivog razvoja UN-a 2023.

Ovaj Operativni program je osmišljen u cilju promocije socijalnih prava i mogućnosti zapošljavanja ranjivih grupa u Crnoj Gori. (*Opšti cilj*). Očekuje se da će to dovesti do više ljudi, uključujući i ranjive grupe, u obuci ili zapošljavanju na kvalitetnim poslovima koji nude pristojnu platu i ravnotežu između poslovnog i privatnog života. Štaviše, ranjiviji ljudi u društvu, uključujući djecu, moći će da imaju koristi od šireg spektra kvalitetnih socijalnih usluga.

Promjene koje program generiše u tri oblasti podrške zajednički će doprinijeti gore pomenutom očekivanom uticaju.

U oblasti Inkluzivnog tržišta rada (AoS 1 – *engl.* „Area of Support“), očekuje se da će program dovesti do poboljšanja zapošljavanja, pristupa zapošljavanju i mjera aktivacije za sve one koji traže posao, posebno mlade i ranjive grupe.

U oblasti socijalne inkluzije i zaštite (AoS 2), očekuje se da će program direktno dovesti do poboljšanja pristupa kvalitetnim socijalnim uslugama koje se pružaju ranjivim grupama (djeca i mladi bez roditeljskog staranja, uključujući romsku djecu, lica sa invaliditetom, zavisnike, žrtve rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici itd.).

U oblasti podrške administrativnim kapacitetima (AoS 3) program ima za cilj da obezbijedi povećanu spremnost zemlje u skladu sa relevantnim poglavljima pravne tekovine u pristupnim pregovorima.

Operativni program je pripremio Ministarstvo rada i socijalnog staranja (MRSS) u konsultaciji sa svim relevantnim agencijama i institucijama, uključujući socijalne partnere i nevladine organizacije navedene u odjeljku 5. Aktivno učešće svih zainteresovanih strana obezbjeđuje vlasništvo nad programom, jer je to neizbježan uslov za uspješnu fazu implementacije.

Ovaj operativni program će se realizovati u okviru indirektnog upravljanja sa Crnom Gorom. Upravljačko tijelo odgovorno za sprovođenje programa je Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Direktor za fondove Evropske unije i međunarodnu saradnju.

2. Sektorski(a) analiz(a)e

2.1 Nacionalne sektorske politike i kontekst

U skladu sa posvijećenošću procesu proširenja, predložene intervencije u okviru Operativnog programa (OP) usklađene su sa prioritetima u IPA III Strateškom odgovoru zemlje.

OP je u potpunosti koherentan sa ciljevima IPA III u okviru IPA III Programskog okvira, Prozor 4, Tematski prioritet 1: Obrazovanje, zapošljavanje, socijalna zaštita, politike inkluzije i zdravstvo, koji imaju za cilj jačanje ekonomskog i društvenog razvoja, uključujući i kroz obrazovanje, inovacije, socijalnu inkluziju i politiku zapošljavanja. Potrebno je razmotriti rodnu ravnopravnost, smanjenje nejednakosti i jačanje socijalne kohezije.

Konkretnije, OP će doprinijeti specifičnom cilju IPA III za podsticanje kvalitetnog zapošljavanja i pristupa tržištu rada, smanjenje neformalnog zapošljavanja, kao i promovisanje jednakosti i nediskriminacije, socijalne zaštite i inkluzije i borbe protiv siromaštva.

Crna Gora je najmanja od zemalja Zapadnog Balkana po površini i broju stanovnika, sa ukupno 627.082 stanovnika u 2022³. godini, od čega 67,6% živi u urbanim sredinama.

Starenje i migracije (niska stopa nataliteta i migracija mladih generacija) dovode do starenja i veće zavisnosti, kao i smanjenja radne snage. Kao i sve zemlje Zapadnog Balkana, Crna Gora se suočava sa starenjem stanovništva i projekcije MONSTAT-a naglašavaju sljedeće značajne karakteristike i trendove do 2060⁴:

1. Starenje stanovništva će biti jedna od najvažnijih karakteristika demografskog razvoja Crne Gore, koja će na kraju projekcijskog perioda biti demografski starija od pedeset godina ranije. Ovakvi trendovi će biti prisutni u svim regionima Crne Gore, tako da će stanovnici svih regiona, kao i cijele države, biti u

---

³ Izvor: Uprava za statistiku - MONSTAT

⁴ Izvor: Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine

fazi duboke demografske starosti. Udio lica mlađih od 15 godina u ukupnom stanovništvu Crne Gore u 2060. godini biće manji nego u 2011. godini.

2. Indeks zavisnosti će rasti. U varijanti nultog migracijskog bilansa, ovaj indeks će značajno rasti, sa 0,47 u 2011. godini na 0,75 u 2060. godini.
3. Udio sjevernog regiona u ukupnom stanovništvu Crne Gore će nastaviti da se smanjuje, dok će učešće centralnog i primorskog regiona nastaviti da raste.

Crna Gora se takođe suočava i sa **unutrašnjim i spoljašnjim migracijskim tokovima**. Ljudi se kreću prvenstveno sa siromašnijeg sjevera na obalu, kao i iz ruralnih u urbana područja u Crnoj Gori, uzrokujući depopulaciju u sjevernim opštinama. Podaci MONSTAT-a pokazuju da 6.000 ljudi godišnje mijenja mjesto stanovanja u Crnoj Gori. U 2022. godini pozitivna neto migracija zabilježena je u deset opština, pri čemu je primarna destinacija Podgorica, a slijede Šavnik, Budva, Danilovgrad, Tivat, Bar i Ulcinj⁵. Takođe se procjenjuje da blizu jedne trećine rezidentnog stanovništva živi izvan regiona Zapadnog Balkana (ZB). Izlazna migracija u Evropski ekonomski prostor i Švajcarsku utrostručila se u posljednjoj deceniji.⁶ **Migracijski trendovi su posebno uobičajeni među mladima**. Gubitak kvalifikovanih radnika i nedostatak vještina imaju potencijal da negativno utiču na konkurentnost i rast i mogu dovesti do sve većih poteškoća u obezbjeđivanju socijalne zaštite za starenje stanovništva. Kao što je prikazano u Dokumentu o demografskoj politici za Crnu Goru, ulaganje u politike jačanja ljudskog kapitala će koristiti Crnoj Gori u prilagođavanju demografskim promjenama i pomoći zemlji u njenim budućim razvojnim prioritetima i nastojati da osigura da kvalifikovana lica ostanu u Crnoj Gori.

Crnogorska ekonomija je značajno porasla u nedavnoj prošlosti, što je rezultiralo povećanjem potražnje za radnom snagom sa novim kompetencijama. Komparativna prednost zemlje izgrađena je na njenom geografskom položaju, klimi i pejzažu. Mala i otvorena ekonomija je orijentisana na usluge i u velikoj mjeri **fokusirana na turizam** kao glavni izvor prihoda. Usluge čine skoro 80% ukupnog izvoza, dok strani turisti direktno generišu preko 20% BDP-a zemlje. Mala i srednja preduzeća čine do 99% crnogorske privrede. Njihov doprinos i učešće u globalnom lancu vrijednosti i izvozna orijentacija na aktivnosti visoke vrijednosti, međutim, ostaju ograničeni. Najveći broj zaposlenih radi u uslužnim djelatnostima (više od tri četvrtine ukupnog broja zaposlenih, među kojima je najznačajniji sektor trgovine), dok je blizu petine zaposleno u industriji i građevinarstvu, a manje od 5% u poljoprivredi.

Indikatori **socijalnog semafora, dizajniranog da prati sprovođenje Evropskog Stuba socijalnih prava**, pokazuju da je **napredak ostao relativno slab u poređenju sa prosjekom EU-27**.

U periodu od 2014 do 2019. godine, **situacija na tržištu rada se značajno poboljšala** u većini ključnih indikatora tržišta rada. Prosječna stopa zaposlenosti kao i zaposlenosti žena je porasla, dok su stopa nezaposlenosti stanovništva starosti 15-64 godine i stopa nezaposlenosti mladih smanjene. Čak se i stopa osoba u riziku od siromaštva neznatno smanjila. Zbog značajnog ekonomskog rasta, stopa nezaposlenosti značajno se smanjila u 2022. u odnosu na 2021. i 2020. godinu, ali **strukturni nedostaci na tržištu rada**, uključujući trajno niske stope aktivnosti na tržištu rada i visoka nezaposlenost, posebno među ženama, mladima, ugroženim i niskokvalifikovanim osobama, **nastavljaju da narušavaju pravedan i pravičan ekonomski rast**. Takođe, **regionalne razlike** u pogledu aktivnosti/neaktivnosti, zaposlenosti i nezaposlenosti su i dalje visoke, a sjeverni region je u najgorem položaju u tom pogledu.

⁵ Unutrašnje migracije u Crnoj Gori MONSTAT 2022:

⁶ Izvor: OECD, 2021

Štaviše, **aktivne politike tržišta rada Crne Gore nisu efikasne** u aktiviranju lica na tržištu rada i ostaje potreba za uspostavljanjem mehanizma za kontinuirano praćenje aktivnih mjera tržišta rada koje sprovodi Zavod za zapošljavanje Crne Gore (ZZZCG).⁷

Tabele u nastavku prikazuju vrijednosti glavnih indikatora rada i socijalne politike u odnosu na prosjek EU-27.

Indikator		2022 Crna Gora	2022 Primorski region	2022 Centralni region	2022 Sjeverni region	EU-27 Prosjek (2022)
Stopa zaposlenosti (% starosti 15-64)	Ukupno	50,3	60,2	57,3	30,5	69,8
	Muškarci	55,2	66,9	61,8	35,5	
	Žene	45,4	53,9	53,0	25,5	
Stopa nezaposlenosti (% starosti 15+)	Ukupno	14,7	3,6	(11,6)	34,1	6,2
	Muškarci	16,2	1,8	(13,6)	35,8	
	Žene	1,8	5,6	(9,3)	31,6	
Stopa rizika od siromaštva (svi transferi su uključeni u prihode)	Ukupno	20,3	9,8	14,8	37,6	16,5
	Muškarci	20,0	/	/	/	
	Žene	20,6	/	/	/	
Stopa rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti (AROPE) (% stanovništva)	Ukupno	34,1	/	/	/	21,6
Djeca u riziku od siromaštva ili socijalnog isključivanja (% 0-17 godina)	Ukupno	40,4	/	/	/	24,7

Indikator	2022 UKUPNO	2022 MUŠKARCI	2022 ŽENE	EU-27 Prosjek (2022 ⁸)
Stopa zaposlenosti (% starosti 20-64)	62,5	66,9	58,2	74,6
Stopa zaposlenosti mladih (% starosti 15-24)	27,4	29,7	24,8	34,7
Stopa aktivnosti (% starosti 20-64)	73,3	79,7	66,8	79,4
Stopa aktivnosti mladih (% starosti 15-24)	38,7	45,0	31,9	40,7
Stopa nezaposlenosti (% starosti 15+)	14,7	16,2	12,8	6,2
Stopa nezaposlenosti mladih (% starosti 15-24)	29,4	34,1	22,3	14,5
Stopa dugoročne nezaposlenosti (% starosti 15+)	10,2	11,7	8,4	2,4
Nijesu zaposleni/nijesu u procesu obrazovanja ili obuke (NEET) starosti 15-29	23,2	24,6	21,7	11,7

⁷ Evropska komisija, Izvještaj za Crnu Goru 2022. godinu

⁸ https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/explore/all/tb_eu?lang=en&subtheme=es.tesem&display=list&sort=category&extractionId=tesem150

Pregled učinka zemalja Zapadnog Balkana u pogledu Evropskog stuba socijalnih prava (2021), u **sistemu socijalne i dječje zaštite** u Crnoj Gori, naglašava nekoliko pitanja i izazova, na primjer:

- ukupna efikasnost sistema socijalne zaštite ostaje veliki izazov, uprkos činjenici da se u njega ulažu značajna sredstva;
- uprkos relativno visokoj javnoj potrošnji na socijalnu zaštitu i dalje postoje brojni problemi, što zahtijeva dublju analizu cjelokupnog sistema socijalne zaštite;
- djeca su više izložena riziku od siromaštva, i iako je opšta stopa rizika od siromaštva opala, ona je za djecu i dalje viša od prosječne;
- dugotrajna njega je ograničena nedostupnošću profesionalnih usluga za mnoge starija lica;
- prevalencija rodno zasnovanog nasilja (GBV) je i dalje visoka sa nedostatkom systemske rodne responzivnosti i ograničenom specijalizacijom pravosudnih, socijalnih, zdravstvenih i policijskih radnika;
- i dalje visoka i uporna marginalizacija određenih društvenih grupa, posebno lica sa invaliditetom, jer „strukturna ograničenja u njihovom učešću na tržištu rada i socijalnoj integraciji, i dalje predstavljaju značajan problem i veliki izazov za buduće politike“.

Što se tiče ključne oblasti **reforme sistema socijalne i dječje zaštite**, Pregled predlaže poboljšanje rada centara za socijalni rad. S obzirom na to da se crnogorska ekonomija suočava sa dugoročnim ranjivostima i neophodnošću jačanja otpornosti na šokove, postoji potreba za daljim razvojem usluga socijalne zaštite koje su socijalno i fiskalno održive, kako bi građani bili zaštićeni od posljedica šokova i od porasta siromaštva. Iako je Crna Gora 2015. godine uvela sveobuhvatan informacioni sistem za socijalnu zaštitu, tzv. Socijalni e-karton, **efikasnost socijalne zaštite i dalje je nedovoljna**. U svojoj analizi strukturnih izazova crnogorske privrede, Evropska komisija je prepoznala neadekvatnu i nedovoljno ciljanu socijalnu pomoć, kao i šeme naknada za nezaposlene.

Crna Gora je razvila sveobuhvatan strateški okvir za buduće intervencije u zapošljavanju, socijalnoj zaštiti i inkluziji. U nastavku su navedeni najrelevantniji strateški dokumenti od važnosti za oblast zapošljavanja i socijalne politike u Crnoj Gori i za intervencije predviđene u okviru ovog Operativnog programa (OP).

Kao glavni dokument ekonomske politike zemlje, **Program ekonomskih reformi (PER) 2023-2025** prepoznao je povećanje zaposlenosti, posebno žena i mladih, kao i rješavanje dugoročne nezaposlenosti, kao jedan od glavnih izazova. Da bi se odgovorilo na predstavljeni izazov, identifikovane su sljedeće reformske mjere u okviru PER-a u oblasti zapošljavanja, tržišta rada i socijalne politike: (1) Jačanje operativnih kapaciteta Zavoda za zapošljavanje za obavljanje usluga i mjera putem digitalizacije; (2) Uvođenje Programa Garancija za mlade u Crnoj Gori; (3) Reforma sistema socijalne i dječje zaštite na osnovu Mape puta.

Strateški okvir u zapošljavanju i socijalnoj politici sastoji se od nekoliko sektorskih strategija.

Najvažniji dokumenti u oblasti zapošljavanja su **Nacionalna strategija zapošljavanja 2021-2025 i Akcioni plan zapošljavanja za 2023. godinu**. Crna Gora je u ovoj Strategiji prihvatila opšte principe politike zapošljavanja i socijalne politike, koji imaju za cilj da podstaknu zapošljavanje, bolje uslove života i rada, adekvatnu socijalnu zaštitu, dijalog između poslodavaca i zaposlenih, razvoj ljudskih potencijala u cilju postizanja trajnog nivoa zaposlenosti i sprječavanje socijalne isključenosti. Vizija ovog dokumenta je uspostavljanje inkluzivnog i funkcionalnog tržišta rada i, po prvi put, uključuje fokus na aktivne mjere politike zapošljavanja i programe prilagođene specifičnim ciljnim grupama. Opšti cilj Strategije je stabilan i održiv rast zaposlenosti zasnovan na jednakim mogućnostima i dostojanstvenom radu, uz razvoj znanja i vještina i veću socijalnu inkluziju.

Prioriteti Strategije zapošljavanja su takođe relevantni za **rješavanje regionalnih razlika** na crnogorskom tržištu rada. Dokument takođe odražava program „Evropa sad“, nedavno kreiran crnogorski program ekonomskih reformi.

Kao i neke druge strategije (npr. Strategija razvoja mikro, malih i srednjih preduzeća za period 2018-2022; Strategija razvoja ženskog preduzetništva za period 2021-2024), Nacionalna strategija zapošljavanja 2021-2025 takođe prepoznaje da je **socijalno preduzetništvo** alternativno i inovativno sredstvo za promovisanje socijalne inkluzije, integracije i zapošljavanja ranjivih i marginalizovanih grupa. Strategija naglašava da je u cilju razvoja socijalnog preduzetništva neophodno raditi na uspostavljanju i unapređenju institucionalne infrastrukture potrebne za razvoj socijalnog preduzetništva, ali i na unapređenju i diversifikaciji mehanizama finansijske podrške. Imajući

u vidu početni nivo razvoja socijalnog preduzetništva u Crnoj Gori, neophodna je razmjena iskustava sa zemljama koje su uspostavile sistem socijalnog preduzetništva (Mjera 3.10).

Slabosti tržišta rada i visok nivo neaktivnosti među mladima, uključujući NEET, predstavljaju brojne izazove za kreatore politika u Crnoj Gori. Posljednjih godina stopa nezaposlenosti mladih bila je visoka u poređenju sa ukupnom stopom nezaposlenosti u zemlji. Ograničene mogućnosti zapošljavanja, posebno u određenim sektorima i neusklađenost vještina između obrazovnog sistema i zahtjeva tržišta, mladima mogu otežati pronalaženje odgovarajućih poslova. Uvođenje ojačane Garancije za mlade u Crnoj Gori omogućiće donošenje reformi politika i inicijativa u onim oblastima - obrazovanje i obuka, rad i zapošljavanje, socijalna zaštita i mladi - koje su ključne za poboljšanje položaja mladih i izgradnju kapaciteta ključnih aktera za formulisanje, implementaciju i praćenje politika zapošljavanja mladih. **Plan implementacije Garancija za mlade (YGIP)**, još uvijek u fazi pripreme, pokriva period od 2023. do 2026. godine, sa *Pilot fazom pružanja usluga Garancija za mlade* planiranom za 2025-2026. Ovaj vremenski okvir će omogućiti: (i) implementaciju potrebnih izmjena i dopuna pravnog sistema; (ii) usvajanje neophodnih reformi politike u Zavodu za zapošljavanje Crne Gore (ZZZCG) radi upravljanja sistemom pružanja usluga Garancije za mlade i uspostavljanje mehanizma praćenja usklađenog sa okvirom indikatora Odbora za zapošljavanje; i (iii) razviti plan za uvođenje Garancije za mlade na osnovu iskustava naučenih iz pilot faze. Prvi korak predviđen za 2023-2024. će se odnositi na sve one reforme politike i inicijative koje su od ključnog značaja za uvođenje sistema pružanja usluga iz Garancije za mlade. Pilot faza sistema pružanja usluga Garancije za mlade biće sprovedena u tri regiona (sjeverni, centralni i primorski) tokom 2025. godine u skladu sa Planom. Faza uvođenja će pratiti pilot fazu nakon 2026. godine.

U Crnoj Gori, **zaštita i zdravlje na radu je aktivnost od javnog interesa**. U prethodnom periodu izgrađeni su kvalitetni temelji za sprovođenje mjera zaštite i zdravlja na radu, kako za poslodavce tako i za zaposlene. Usvajanjem Zakona o zaštiti i zdravlju na radu 2014. godine i izmjenama i dopunama 2018. godine, pored tehničkih mjera zaštite i zdravlja na radu, uvedena je i komponenta zdravlja zaposlenih, te su proširena prava, obaveze i odgovornosti relevantnih subjekata u radnoj sredini radi podizanja nivoa zaštite i zdravlja na radu.

Nakon usvajanja Zakona o zaštiti i zdravlju na radu, i njegovim izmjenama i dopunama, donesen je veliki broj podzakonskih akata u koje su prenesene relevantne direktive iz ove oblasti. Prenesene aktivnosti koje Crna Gora sprovodi u oblasti zaštite i zdravlja na radu odnose se na ispunjavanje završnih kriterijuma za Poglavlje 19: Socijalna politika i zapošljavanje, konkretno na primjenu propisa u ovoj oblasti i jačanje administrativnih kapaciteta.

Strategija unapređenja zaštite i zdravlja na radu u Crnoj Gori za period od 2022 do 2027. godine, zajedno sa Akcionim planom za sprovođenje u 2023. godini, usvojena je u decembru 2022. godine. U Strategiji se navodi da je princip zaštite i zdravlja na radu ustavni princip u Crnoj Gori. Strategija se zasniva na principima socijalnog dijaloga na svim nivoima između poslodavaca, zaposlenih, predstavnika zaposlenih i predstavnika sindikata, koji su dužni da sarađuju u procesu utvrđivanja svojih prava, obaveza i odgovornosti u vezi sa zaštitom i zdravljem na radu. Strategija obuhvata sve društveno-ekonomske sfere u cilju postizanja željenih ciljeva – punu implementaciju propisa, promjenu nivoa svijesti o važnosti sprovođenja mjera zaštite i zdravlja na radu, društveno odgovorne kompanije i odgovorno društvo u cjelini. Strategija je usmjerena na poboljšanje stanja u oblasti zaštite i zdravlja na radu kroz veću posvećenost pristupu „Vizija nula“ koji ima za cilj da se ostvari rad bez povreda za sve zaposlene u Crnoj Gori.

Strategija Crne Gore za rodnu ravnopravnost za period 2021-2025. integriše ciljeve održivog razvoja i Peking +25, kao i prioritete identifikovane u novoj Strategiji EU za rodnu ravnopravnost. Strategija nudi sveukupni strateški okvir za unapređenje rodne ravnopravnosti do 2025. godine, baveći se antidiskriminacijom, rodnom ravnopravnošću i uključujući višestruke dimenzije svih oblika nasilja doprinoseći socijalno pravednom i inkluzivnom društvu sa jednakim mogućnostima za sve. Operativni ciljevi su unapređenje primjene postojećeg normativnog okvira u vezi sa politikom rodne ravnopravnosti i zaštite od rodno zasnovane diskriminacije, kao i unapređenje obrazovnih, kulturnih i medijskih politika u cilju smanjenja nivoa stereotipa i predrasuda prema ženama i osobama različitih rodnih identiteta.

Vlada Crne Gore usvojila je Nacionalni plan za implementaciju Konvencije Savjeta Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) koji je posebno usmjeren na prioritete obaveze u pogledu unapređenja pravnog i političkog okvira i uvođenja specijalizovane službe za žrtve rodno zasnovanog nasilja (RZN).

U skladu sa izvještajem Crne Gore za 2023. godinu, Romi i Egipćani ostaju najugroženije grupe, a anticiganizam ostaje problem. Crnogorska **Strategija za socijalno uključivanje Roma i Egipćana 2021-2025**⁹ pripremljena je u skladu sa strateškim okvirom EU za Rome za period od 2021 do 2030. godine koji se bavi daljom potrebom za obnavljanjem i jačanjem posvećenosti jednakosti, inkluziji i učešću Roma na evropskom i nacionalnom nivou. Aktivnosti u okviru ovog Operativnog programa će podržati mogućnosti zapošljavanja Roma i socijalnu inkluziju.

Socijalna politika u Crnoj Gori ima za cilj da poboljša kvalitet života građana stvaranjem uslova koji doprinose njihovom autonomnom i produktivnom životu i prvenstveno je fokusirana na stvaranje uslova za završetak socijalne zaštite kroz **dobro ciljanje beneficija** iz sistema socijalne i dječje zaštite; **aktiviranje radno sposobnih korisnika socijalne pomoći**; blagovremeno i adekvatno pružanje usluga ugroženim grupama **širenjem mreže pružalaca usluga**; i **rješavanjem stambenih pitanja** pod uslovima povoljnijim od tržišnih. Ovi prioriteti za akciju su dalje razrađeni kroz strategije zasnovane na sektoru. U oblasti **socijalne i dječje zaštite**, nekoliko ključnih strateških dokumenata je u fazi izrade, i to:

- Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite za period 2023-2027.
- Strategija deinstitutionalizacije u Crnoj Gori za period 2023-2027.
- Strategija prevencije i zaštite djece od nasilja za period 2023-2027.

Pored gore navedenog, **razvoj specifičnih oblasti** u okviru politike zapošljavanja i socijalne politike regulisan je sljedećim strategijama:

- Strategija zaštite lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2022 – 2027.
- Nacionalni Akcioni plan za primjenu Konvencije Savjeta Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) 2023-2027.
- Strategija za mlade 2023-2027.
- Strategija za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana 2021-2025.
- Strategija razvoja stručnog obrazovanja u Crnoj Gori 2020-2024.
- Strategija obrazovanja odraslih Crne Gore 2015-2025.
- Strategija ranog i predškolskog obrazovanja 2021-2025.
- Strategija ostvarivanja prava djece u Crnoj Gori 2019-2023.

2.2. Pravni okvir

Kao što je navedeno u Programu za pristupanje Crne Gore Evropskoj uniji 2022-2023, usklađivanje primarnog i sekundarnog zakonodavstva koje se primjenjuje u sektoru zapošljavanja i socijalne politike sa *pravnom tekovinom* EU postiglo je značajan napredak.

Područja intervencija Operativnog programa podržana su sveobuhvatnim pravnim okvirom, međutim nedavne evolucije (uglavnom u situaciji pandemije) pokazale su da zakonodavni okvir tržišta rada nije dovoljno fleksibilan i prilagodljiv novim okolnostima, pa su i dalje potrebna dalja poboljšanja tržišta rada. Dalje reforme u ovoj oblasti će se odvijati kroz izmjene i dopune Zakona o radu u cilju stvaranja podsticaja za razvoj šema skraćenog radnog vremena ili sličnih mjera koje će se primjenjivati za očuvanje radnih mjesta. Osim toga, to će takođe uključivati uspostavljanje ravnoteže između posla i života za zaposlene muškarce i žene. Istovremeno, pandemija je istakla potrebu da se poboljša Zakon o zapošljavanju i ostvarivanju prava na osiguranje za slučaj nezaposlenosti.

Zakonodavni okvir crnogorskih zakona o zaštiti i zdravlju na radu (Zakon o zaštiti i zdravlju na radu, Zakon o radu i većina pravilnika o zaštiti i zdravlju na radu) zasnovan je na konvencijama Međunarodne organizacije rada (MOR), Međunarodnim standardima rada, direktivama EU i potrebama Crne Gore u ovoj oblasti. Usklađen je i sa direktivama EU, ali je u budućnosti potrebna usklađenost sa novim direktivama na nivou EU u ovoj oblasti.

---

⁹ Strategija za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana 2021-2025 (www.gov.me)

Pravni okvir u oblasti zapošljavanja i socijalne politike u okviru ovog Programa obuhvata standarde rada, pristup zapošljavanju i prava u slučaju nezaposlenosti, jednakost, zdravlje i zaštitu na radu, nediskriminaciju, lica sa invaliditetom, socijalni dijalog, okvir za socijalnu, dječju, porodičnu zaštitu i zaštitu od nasilja. Nekoliko relevantnih zakona i podzakonskih akata u opsegu ovog Operativnog programa (OP) obuhvata, između ostalog:

- **Zakon o zapošljavanju i ostvarivanju prava iz osiguranja od nezaposlenosti** („Službeni list Crne Gore", broj 24/19) reguliše poslove vezane za zapošljavanje, prava i obaveze nezaposlenog lica, pripremu za zapošljavanje i posredovanje pri zapošljavanju, aktivnu politiku zapošljavanja, postupak ostvarivanja prava za vrijeme nezaposlenosti, evidenciju iz oblasti zapošljavanja i druga pitanja od značaja za povećanje zaposlenosti i sprečavanje dugotrajne nezaposlenosti u Crnoj Gori. Ovaj zakon ne zahtijeva usklađivanje sa *pravnom tekovinom* EU, ali je potrebno dalje unapređenje kako bi se podržao sistem pružanja Garancije za mlade i proces digitalizacije Zavoda za zapošljavanje, kroz pojednostavljenje postupka upisa u registar nezaposlenih lica, unapređenje usluga za tržište rada kao prvi segment mjera aktivnih politika zapošljavanja.
- **Zakon o radu** („Službeni list", br. 74/19, 8/21, 59/21, 68/21) uređuje prava i obaveze zaposlenih iz radnog odnosa, odnosno na osnovu rada, kao i način i postupak njihovog ostvarivanja. Posljednje izmjene usvojene su u decembru 2021. godine kao dio sveobuhvatnog paketa reformi „Evropa sad“. Dalje usklađivanje će se nastaviti u odnosu na radne šeme, a Zakon o radu će biti dodatno usklađen sa Direktivom EU (EU) 2019/1158 Evropskog parlamenta i Savjeta od 20. juna 2019. o ravnoteži između poslovnog i privatnog života roditelja i staratelja i stavljanju van snage Direktive Savjeta 2010/18/EU koja ima za cilj da obezbijedi uspostavljanje ravnoteže između profesionalnih i privatnih obaveza, ali i između uloga muškaraca i žena u porodičnom životu. Sadašnji Zakon o radu treba da bude usklađen sa Direktivom EU o transparentnim i predvidljivim uslovima rada u Evropskoj uniji (EU) 2019/1152 Evropskog parlamenta i Savjeta od 20. juna 2019. godine u periodu od 7 godina.
- **Zakon o zaštiti i zdravlju na radu** („Službeni list Crne Gore", br. 34/14 i 44/18) propisuje da se zaštita i zdravlje na radu obezbjeđuje i sprovodi primjenom savremenih tehničkih, tehnoloških, organizacionih, zdravstvenih, socijalnih i drugih mjera i sredstava zaštite u skladu sa ovim zakonom, drugim propisima, ratifikovanim i objavljenim međunarodnim ugovorima. Zakon je usklađen sa Direktivom EU 89/391/EEC – Okvirnom direktivom 92/57/EEC o sprovođenju minimalnih zahtjeva zaštite i zdravlja na privremenim ili pokretnim gradilištima.
- **Pravilnici o mjerama zaštite i zdravlja na radu** vezani za: radno okruženje; biološke, hemijske i fizičke supstance; azbest; vibracije; kancerogene i mutagene supstance; znakove; buku; rad sa ekranima; privremena ili pokretna gradilišta; eksplozivnu atmosferu; ručni prenos opterećenja; korišćenje radne opreme; plan mjera zaštite i zdravlja na radu; sredstva i opremu za ličnu zaštitu na radu.
- **Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom** („Službeni list Crne Gore", br. 49/08, 73/10, 39/11, 55/16) reguliše način i postupak ostvarivanja prava na profesionalnu rehabilitaciju lica sa invaliditetom, mjere i podsticaje za njihovo zapošljavanje, način finansiranja i druga pitanja od značaja za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom; **Nacrt Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom i Nacrt zakona o jedinstvenom sistemu vještačenja invaliditeta u vezi sa nediskriminacijom u zapošljavanju i socijalnoj politici** (Direktiva Savjeta 2000/78/EC od 27. novembra 2000. godine o uspostavljanju opšteg okvira za jednako postupanje pri zapošljavanju i obavljanju zanimanja) se revidiraju. Zakonodavstvo još uvijek nije u potpunosti usklađeno sa Konvencijom UN-a o pravima lica sa invaliditetom, uključujući i definiciju invaliditeta zasnovanu na ljudskim pravima. Regulacija, lokacija i upravljanje odgovarajućim fondom još uvijek nedostaju. Sve u svemu, lica sa invaliditetom ne mogu u potpunosti da ostvare svoja prava u Crnoj Gori, a i dalje se suočavaju sa višestrukim oblicima diskriminacije. Nedostaci se moraju rješavati u pogledu uvođenja njihovih prava u sektore i politike, a u zakonodavstvu nedostaje harmonizovani koncept invaliditeta. U oblasti nediskriminacije u zapošljavanju i socijalnoj politici, Zakon o jedinstvenom sistemu vještačenja invaliditeta još nije usvojen, iako su nacrt zakona i javne konsultacije završeni 2022. godine.

- **Nacrt zakona o zabrani diskriminacije** – da ispuní evropske standarde protiv diskriminacije, u skladu sa preporukama Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije (ECRI) iz 2017. godine i obezbijedi kvalitetnu zaštitu od diskriminacije svim građanima. U toku je postupak izmjena i dopuna ovog zakona; U Zakonu o zabrani diskriminacije, koji je usvojen 2010. godine, a posljednji put izmijenjen i dopunjen 2017. godine, preciznije su definisane direktne i indirektné diskriminacije. .
- **Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti** („Službeni list Crne Gore", br. 27/13, 1/15, 42/15, 47/15, 56/16, 66/16, 1/17, 42/17, 50 /17, 59/21) propisuje uslove i način ostvarivanja prava iz socijalne i dječje zaštite, kao i pružanje usluga socijalne i dječje zaštite. Crna Gora je 2022. godine usvojila dva amandmana na ovaj zakon, proširujući pravo na dječji dodatak na djecu do 18 godina u pokušaju da se riješi veoma visoka stopa djece u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti (45,5% djece mlađe od 18 godina u 2021. godini).
- Najvažniji nacionalni instrument u oblasti rodno zasnovanog nasilja je **Zakon o zaštiti od nasilja u porodici**, usvojen 2010. godine. Pravni okvir obuhvata i **Zakon o ravnopravnosti polova**, **Zakon o krivičnom postupku**, **Porodični zakon**, **Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći**, **Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti**. Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici je još jedan važan pravni instrument kojim se utvrđuju procedure u koordiniranim akcijama nadležnih institucija u slučajevima nasilja u porodici.

2.3 Institucionalno okruženje, liderstvo i kapaciteti

Institucionalno uređenje sektora zapošljavanja i socijalne politike zasniva se na sektorskom pristupu koordinaciji. **Socijalni savjet** ima vodeću ulogu i njegov cilj je uspostavljanje i razvijanje zvaničnog dijaloga o pitanjima od ključnog značaja za ostvarivanje ekonomskog i socijalnog položaja zaposlenih i poslodavaca, kao i uslova njihovog života i rada, razvijanje kulture dijaloga i podsticanje mirnog rješavanja individualnih i kolektivnih radnih sporova, kao i druga pitanja koja proizilaze iz međunarodnih dokumenata, a odnose se na međusobne odnose između zaposlenih i poslodavaca.

Sve u svemu, institucionalna postavka za zapošljavanje i socijalnu politiku podržava tekuće i planirane sektorske reforme sa jasnim odgovornostima dodijeljenim relevantnim nacionalnim organima. Prema nadležnosti utvrđenoj *Uredbom o organizaciji i načinu rada državne uprave* od 31. oktobra 2023. godine, **Ministarstvo rada i socijalnog staranja** je vodeća institucija za kreiranje politike zapošljavanja i socijalne politike. Ministarstvo se sastoji od šest osnovnih organizacionih jedinica – Direktorata od kojih su tri opisana u nastavku od značaja za aktivnosti koje se planiraju u okviru ovog Operativnog programa.

- **Direktorat za pristup tržištu rada**, odgovoran je za analizu, kreiranje i sprovođenje politike zapošljavanja; pripremu i praćenje propisa iz oblasti zapošljavanja, prava tokom nezaposlenosti, u oblasti profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja osoba sa invaliditetom, kao i u oblasti koja reguliše priznavanje stručnih kvalifikacija za obavljanje regulisanih profesija, pripremu, sprovođenje, praćenje i izvještavanje o nacionalnoj politici zapošljavanja i razvoja tržišta rada u skladu sa preporukama i smjernicama EU; pripremu analiza, izvještaja i informacija iz oblasti tržišta rada i zapošljavanja; praćenje i razvoj indikatora sprovođenja politike tržišta rada. Poslovi se realizuju u bliskoj saradnji sa ZZZCG, Fondom za profesionalnu rehabilitaciju i drugim institucijama na tržištu rada. Trenutno u Direktoratu radi 6 zaposlenih (a predviđeno je zapošljavanje dodatnih 3 u skladu sa Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji).
- **Direktorat za socijalno staranje i dječju zaštitu** je odgovoran za zaštitu pojedinaca, porodica, djece bez roditeljskog staranja, djece sa posebnim potrebama i odraslih sa smetnjama u razvoju, delinkventne omladine, djece i odraslih osoba koje su žrtve zlostavljanja i trgovine ljudima, djece i odraslih koji su ovisnici o supstancama, beskućnika i interno raseljenih lica, kao i trudnica bez podrške porodice i adekvatnih uslova života. Ovaj Direktorat je takođe zadužen za izradu strateških dokumenata koji su usmjereni na zaštitu ugroženih grupa i za praćenje primjene tih dokumenata. To je takođe tijelo koje reguliše i kontroliše institucije i druge pružaoce socijalne i dječje zaštite i gradi saradnju sa nevladinim organizacijama i lokalnim samoupravama. Prema Pravilniku o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji, od 34 predviđena radna mjesta u Direktoratu je popunjeno 27.

- **Direktorat za rodno zasnovano nasilje** osnovan je 2022. godine kao važna jedinica politike za razvoj odgovarajuće institucionalne infrastrukture kako bi se omogućila primjena Istanbulske konvencije i posvetila pažnja praćenju i unapređenju sistema zaštite i prevencije. Prema Pravilniku o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji, od 4 predviđena radna mjesta u Direktoratu popunjena su 3.
- **Direktorat za rad** je odgovoran za implementaciju, praćenje i unapređenje sistema radnih odnosa; normativne pravne poslove u oblasti rada i zaštite i zdravlja na radu; praćenje i primjenu ratifikovanih konvencija i direktiva EU u oblasti radnih odnosa i zaštite i zdravlja na radu; saradnja sa MOR-om i drugim međunarodnim organizacijama u cilju sinhronizacije i dinamizacije procesa reformi u oblasti zaštite i zdravlja na radu i radnih odnosa sa standardima i smjernicama EU; saradnju sa odgovarajućim udruženjima poslodavaca i sindikata u pripremi kolektivnih ugovora i učešću u socijalnom dijalogu. Prema Pravilniku o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji, od 13 predviđenih radnih mjesta u Direktoratu je popunjeno 11, od čega 5 sistematizovano i terensko zaduženo za zaštitu i zdravlje na radu.

Do sada nije napravljena spoljna procjena administrativnih i kadrovskih kapaciteta Ministarstva, ali praksa sugeriše da pojedini direktorati nemaju dovoljno osoblja, a zaposleni su preopterećeni poslom. Postoji i potreba za stalnim razvojem i jačanjem kompetencija, uglavnom vezanih za nove metode i procedure.

Zavod za zapošljavanje Crne Gore (ZZZCG) je organizovan kao javni servis sa pravnim licem u nadležnosti Ministarstva rada i socijalnog staranja. Njegovo funkcionisanje regulisano je odredbama Zakona o zapošljavanju i ostvarivanju prava iz osiguranja za slučaj nezaposlenosti i Statuta ZZZCG. Način i postupak ostvarivanja prava nezaposlenih lica, funkcije i ovlašćenja ZZZCG, ovlašćenja za donošenje odluka ZZZCG, principi unutrašnje organizacije ZZZCG i druga pitanja od značaja za ZZZCG preciznije su navedeni statutom ZZZCG, koji izrađuje Ministarstvo. Upravljački organi ZZZCG su Upravni odbor i direktor, koje imenuje Ministarstvo.

ZZZCG obavlja svoje aktivnosti u okviru Centrale zavoda, regionalnih područnih jedinica (9) i lokalnih biroa rada (25). U okviru Centrale postoje 4 sektora, 2 službe, 2 odjeljenja i 1 Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom. Aktivnostima regionalnih i lokalnih kancelarija koje se odnose na pružanje informacija i usluga klijentima ZZZCG upravlja Sektor za posredovanje u zapošljavanju u okviru Centralne ZZZCG. U Zavodu je ukupno 306 zaposlenih (oktobar 2023. godine), od kojih 105 radi u direktnoj komunikaciji sa klijentima (85 su savjetnici za zapošljavanje i 20 državnih službenika/referenata). ZZZCG planira dalje jačanje osoblja službe za pružanje usluga kroz dodatno zapošljavanje i obuku.

Zavodu je potrebna značajna institucionalna reforma i jačanje ljudskih resursa. Neki izazovi, kao što su isporuka Garancije za mlade i promovisanje akcija za dokvalifikaciju i prekvalifikaciju i druge mjere Aktivnih mjera tržišta rada (ALMM)¹⁰ kao i proces digitalizacije Zavoda¹¹ su već rješavani kroz tekuće aktivnosti, a procesi reformi su započeli i nastaviće da se sprovedu tokom 2025/2026. Nesklad u odnosu zaposlenih između regionalnih područnih jedinica i centrale nije riješen i njegova koordinacija sa centrima za socijalni rad ostaje pitanje koje treba da se riješi. Od suštinskog je značaja dalji napor na digitalizaciji, jer je pandemija pokazala da je potrebno unaprijediti IT platformu za registraciju nezaposlenih lica i interoperabilnost sa drugim bazama podataka u sistemu u Crnoj Gori za adekvatnu razmjenu podataka u cilju poboljšanja kvaliteta praćenja nezaposlenih lica.

Inspekcija rada, u okviru Uprave za inspeksijske poslove, nadležna je za sprovođenje Zakona o radu i drugih relevantnih zakona u skladu sa Zakonom o inspeksijskom nadzoru i obezbjeđivanje poštovanja standarda rada u zemlji. Primarni cilj inspekcije rada je zaštita prava radnika, promovisanje sigurnih i zdravih uslova rada i podsticanje poštene prakse zapošljavanja. U Odsjeku za inspekciju rada ima ukupno 44 zaposlena (33 inspektora za radne odnose i 11 inspektora za zaštitu na radu). Osoblje ima veliko iskustvo u pitanjima zaštite i zdravlja na radu, upravljanju, praćenju i izveštavanju. Međutim, u skladu sa Strategijom za unapređenje zaštite i zdravlja na radu 2022-2027, prepoznato je da su ukupni ljudski kapaciteti za inspekciju rada ograničeni, što zahtijeva mjere koje naglašavaju jačanje Inspekcije rada, kako u pogledu ljudskih resursa, tako i stručnog usavršavanja, kako bi

¹⁰ Twinning projekat *Jačanje kapaciteta Zavoda za zapošljavanje Crne Gore u sprovođenju aktivnih mjera za zapošljavanje, budućeg učešća u Evropskom socijalnom fondu i olakšavanju mobilnosti radne snage*

¹¹ Poboljšanje IT infrastrukture i novi informacioni sistem za Zavod za zapošljavanje Crne Gore (ugovor u okviru IPA 2020)

se dodatno poboljšala izgradnja kapaciteta. Interna procjena potvrdila je neophodnost kontinuiranog usavršavanja svih inspektora rada i ostalog relevantnog osoblja kao obuke osoblja.

Zavod za socijalnu i dječju zaštitu obavlja razvojnu, savjetodavnu, istraživačku i drugu stručnu djelatnost u socijalnoj i dječjoj zaštiti. Sastoji se od Odjeljenja za razvoj i stručnu podršku, Odjeljenja za unapređenje kapaciteta stručnih radnika i Službe za opšte poslove i finansije. Trenutno broji 18 zaposlenih, a njihovi administrativni kapaciteti će biti dodatno ojačani u skladu sa interno godišnje pripremljenim administrativnim planovima. Sistematizacija se još uvijek ne sprovodi. Trenutna sistematizacija predviđa 20 zaposlenih.

Djelatnost socijalne i dječje zaštite obavlja se kroz **institucije socijalne i dječje zaštite**, koje mogu biti javne ili privatne. Javne ustanove su centri za socijalni rad, ustanove za djecu i omladinu, ustanove za odrasle i starije i ustanove za opuštanje i rekreaciju.

Centri za socijalni rad (CSR) su ključne institucije u sistemu socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori, sa javnim organom koji pruža socijalnu pomoć i pomoć za zaštitu djece svojim korisnicima: djeci (porodicama), odraslima i starijim osobama. Kao primarne institucije za socijalnu zaštitu i zaštitu djece u Crnoj Gori, Centri za socijalni rad imaju složene i raznovrsne odgovornosti. Osnovni zadaci Centara za socijalni rad određeni su prije svega Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti, Porodičnim zakonom, Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici i Zakonom o povlastici na putovanje lica sa invaliditetom.

Ukupno je zaposleno 259 stručnih radnika u 13 funkcionalnih centara za socijalni rad sa 12 područnih jedinica, koji pokrivaju 24 opštine na cijeloj teritoriji Crne Gore. U proteklih 10 godina uložena su značajna sredstva u poboljšanje rada Centara za socijalni rad, nadležnosti profesionalnih radnika i zakonodavnog okvira. To je dovelo do poboljšanja kvaliteta rada sa korisnicima, ali s druge strane, ograničenja ljudskih kapaciteta u Centrima za socijalni rad i dalje dovode do reaktivnog, a ne proaktivnog pružanja usluga. UNICEF-ova analiza¹² ukazuje da broj zaposlenih, posebno onih koji rade direktno sa korisnicima, nije dovoljan za pružanje kvalitetnih usluga korisnicima, u strukturi zaposlenih u Centrima dominiraju oni koji se ne bave direktnim radom sa korisnicima (51,5%), stepen opterećenja strukovnih radnika je relativno visok. Potrebno je posvetiti više pažnje uspostavljanju mreža podrške u zajednici za korisnike i, uopšteno, međusobnom povezivanju Centara sa institucijama i organizacijama koje djeluju na nivou lokalne zajednice. Na osnovu analize preporučuju se i dalja ulaganja u aktivnosti izgradnje kapaciteta radnika Centara za socijalni rad i bolja organizacija njihovog rada.

2.4 Koordinacija sektora i donatora

Na nivou Vlade, tripartitno tijelo poznato kao Socijalni savjet, koje čine predstavnici Vlade, sindikata i predstavnika poslodavaca, odgovorno je za pospješivanje socijalnog dijaloga u Crnoj Gori i neizbježan je dio donošenja odluka o ekonomskoj i socijalnoj politici. Savjet ima centralnu ulogu u pregovorima o izmjenama i dopunama opšteg kolektivnog ugovora i može biti uključen u izradu predloga zakona kroz formiranje radnih grupa.

Na operativnom nivou u sektorima zapošljavanja i socijalne politike redovno se osnivaju radne grupe za izradu pravnih i strateških dokumenata sa relevantnim akterima iz vlade i javne uprave, kao i socijalnim partnerima i nevladinim organizacijama. One prestaju da postoje kada je njihov posao završen. Učešće javnosti u procesu kreiranja javnih politika, putem javnih rasprava i učešća nevladinih organizacija u radnim tijelima organa državne uprave, doprinosi njihovom boljem definisanju, kao i unapređenju demokratskih procesa, povećanju transparentnosti i obezbjeđivanju većeg legitimiteta akata koji imaju za cilj da detaljno regulišu određena pitanja. Učešće građana i nevladinih organizacija kao njihovih legitimnih predstavnika u procesu donošenja odluka regulisano je Zakonom o državnoj upravi i pratećim podzakonskim aktom (Uredba o izboru predstavnika NVO u radna tijela organa državne uprave i o sprovođenju konsultacija u pripremi zakona i strategija). Uredba je stupila na snagu u julu 2018. godine sa ciljem da se pojednostavi postupak donošenja politika u saradnji sa zainteresovanim stranama.

Konačno, ukupnu koordinaciju donatora vrši uglavnom Ministarstvo vanjskih poslova (Generalni direktorat za ekonomsku diplomatiju i kulturnu saradnju) ili se koordinacija vrši među samim donatorima. Agencije Evropske unije i UN su neki od glavnih donatora i blisko koordiniraju među sobom i sa drugim donatorima.

---

¹² Kancelarija UNICEF-a u Crnoj Gori (2019) Analiza rada centara za socijalni rad: <https://www.unicef.org/montenegro/en/reports/analysis-work-centres-social-work-montenegro>

Takođe će biti obezbijedena koordinacija sa relevantnim Interreg IPA programima (Hrvatska-Bosna i Hercegovina-Crna Gora, Južni Jadran (Italija-Albanija-Crna Gora), IPA Adrion, Dunav, EURO MED, URBACT, Interreg Europe) kao i sa dvije relevantne makroregionalne strategije za Jadransko-jonski (EUSAIR) i Dunavski region kroz procese njihovog ugrađivanja. Ovo je posebno važno jer su ovi programi jedini koji su podjednako u režimu dijeljenog upravljanja, što pruža jedinstvenu priliku za izgradnju kapaciteta.

2.5 Srednjoročne budžetske perspektive

U skladu sa **Zakonom o budžetu i fiskalnoj odgovornosti**, usvojenim 2014. godine, proces određivanja državnog budžeta zasniva se na ekonomskoj ili fiskalnoj politici, definisanoj u Fiskalnoj strategiji i Smjernicama makroekonomske i fiskalne politike. Kao strateški instrument u ovoj oblasti, Fiskalnu strategiju predlaže Vlada, na početku mandata i na period njenog trajanja (4 godine) i dostavlja se Skupštini na odobrenje. Ovim dokumentom su definisani strateški ciljevi fiskalne politike, koji predstavljaju osnovu za planiranje godišnjih i srednjoročnih fiskalnih ciljeva. Planiranje fiskalne politike zahtijeva poštovanje određenih kriterijuma, koji se odnose na: ostvarenje primarnog budžetskog gotovinskog suficita, nivo tekućih izdataka i transfera koji treba da bude niži od tekućih prihoda i grantova, politiku zaduživanja koja treba da bude usmjerena na obezbjeđivanje fiskalne održivosti. Istovremeno, u planiranju i izvršenju budžeta, fokus treba da bude usmjeren na održavanje nivoa budžetskog deficita ispod 3% BDP-a i javnog duga ispod 60% BDP-a. U skladu sa Fiskalnom strategijom i definisanim srednjoročnim ciljevima, Vlada svake godine usvaja Smjernice za makroekonomsku i fiskalnu politiku, koje se odnose na period od 3 godine i sadrže: srednjoročne strateške ciljeve ekonomske i fiskalne politike, osnovne makroekonomske i fiskalne pokazatelje i projekcije, limit potrošnje, nivo bruto zarada i ostalih ličnih primanja, izdatke za penzijsko i invalidsko osiguranje i druge izdatke za socijalnu zaštitu.

U ovom trenutku, **Smjernice za makroekonomsku i fiskalnu politiku od 2022. do 2025. godine**, od 2022. godine predstavljaju strateški dokument kojim se utvrđuju glavni fiskalni ciljevi. Takođe, ovaj dokument pruža osnovu za planiranje budžeta na godišnjem nivou. Glavni cilj makroekonomske i fiskalne politike Crne Gore je pametan i održiv inkluzivni rast koji doprinosi boljem kvalitetu života svih građana, uz istovremeno smanjenje jaza u razvoju u odnosu na prosjek EU. Specifične politike se fokusiraju na povećanje budžetskih prihoda, smanjenje potrošnje i više ulaganja u infrastrukturu, kao i na silazni trend javnog duga i finansiranje duga od ekonomskog rasta. Kao što je predviđeno ključnim strateškim dokumentima u ovom sektoru, ciljevi će se postići privlačenjem direktnih stranih investicija, razvojem novih oblika javno-privatnih partnerstava, korišćenjem pretprijetnih sredstava EU, povoljnim kreditima i nacionalnim finansijskim sredstvima.

U narednom periodu, rashodovna strana budžeta Crne Gore je u potpunosti kreirana za ostvarivanje strateških prioriteta, kao što su ubrzanje ekonomskog rasta, proces integracija u EU i obaveze koje proizilaze iz članstva u NATO-u.

Vlada ostaje posvećena fiskalnoj održivosti, podršci privredi ulaganjima u infrastrukturne projekte, redizajniranju strukture javnih finansija povećanjem učešća kapitalnih izdataka i jačanju procesa planiranja, izvršenja i izvještavanja u vezi sa javnim finansijama.

U srednjoročnom periodu, fiskalna politika ostaje fokusirana na smanjenje inflacije, uz pružanje ciljane podrške ugroženim domaćinstvima i preduzećima ako je potrebno, kao i na mjere za borbu protiv sive ekonomije.

Konačno, Crna Gora se obavezala da će nastaviti pripremne aktivnosti za implementaciju programa Garancije za mlade, zajedno sa neophodnim reformama u okviru Zavoda za zapošljavanje Crne Gore, i da će nastaviti napore na reformi aktivnih mjera tržišta rada i sistema socijalne i dječje zaštite.¹³

Budžet Ministarstva rada i socijalnog staranja za 2023. godinu je ukupno 216.991.971,27 EUR. Sastoji se od tri glavna programa, Programa za politiku tržišta rada u iznosu od 1.033.092,28 EUR, Programa za socijalnu zaštitu u iznosu od 214.877.200,99 EUR i Programa za upravljanje ljudskim i materijalnim resursima u iznosu od 1.081.678 EUR. Budžet Ministarstva za 2024. godinu planiran je u iznosu od 226.718.952,09 EUR a za 2025. godinu očekuje se da bude 226.720.812,10 EUR.

Budžet ZZZCG za 2023. godinu za sprovođenje programa Politike tržišta rada je 51.237.289 EUR sa planiranim povećanjem u 2024. godini sa ukupnim iznosom od 77.607.438,20 EUR.

---

¹³<https://www.eeas.europa.eu/delegations/montenegro/joint-conclusions-montenegro-economic-financial-dialogue-between-eu-and-en> (Date of access: 06.07.2023)

2.6 Okvir za procjenu učinka

Uredbom o načinu i postupku izrade, usklađivanja i praćenja sprovođenja strateških dokumenata utvrđuju se minimalni kriterijumi kvaliteta za sve strateške dokumente koje je usvojila Vlada Crne Gore, uključujući i one u sektorima zapošljavanja i socijalne politike. Uspostavljeni sistem strateškog planiranja ima za cilj uspostavljanje jasnijih horizontalnih i vertikalnih odnosa između postojećih strateških dokumenata, poboljšanje njihovog kvaliteta, ali i efikasnije sprovođenje strateških dokumenata, unapređenje međusektorske saradnje i uspostavljanje održivog mehanizma za praćenje njihovog sprovođenja.

Uredbu prati i dalje je razrađuje *Metodologija razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata*. Metodologija pruža praktične smjernice za razvijanje politika, izradu i praćenje sprovođenja strateških dokumenata, u cilju unapređenja njihovog kvaliteta. Njena upotreba je obavezna. Za sve strategije razvijeni su Akcioni planovi (AP) i mehanizmi praćenja su zasnovani na njihovoj implementaciji. Horizontalni monitoring kvaliteta vrši se na sjednicama Vlade na kojima se raspravljalo o redovnim informacijama o sprovođenju strategija i raspravljalo se i usvajali su se i (polu)godišnji izvještaji o implementaciji Akcionih planova. Podaci i analize se koriste za ažuriranje vladinih politika, pravilnu raspodjelu resursa i prilagođavanje planiranih aktivnosti u skladu sa novonastalim okolnostima. Što se tiče sprovođenja međusektorskih strategija, praćenje obično vrši Nacionalna komisija za sprovođenje strategije i Sekretarijat Nacionalne komisije koji je zadužen za prikupljanje, sastavljanje i izradu izvještaja odgovarajućih organa i njihovo uključivanje u godišnji izvještaj.

Statistika rada obuhvata statistiku iz širokog spektra tema vezanih za rad i potiče iz različitih izvora. Informacioni sistem tržišta rada se još uvijek razvija. MONSTAT, Ministarstvo rada i socijalnog staranja i ZZZCG redovno obezbjeđuju podatke o zaposlenosti u skladu sa metodologijama EUROSTAT-a. Statistika socijalne zaštite obuhvata podatke iz administrativnih evidencija Centara za socijalni rad i MONSTAT-a. Ministarstvo rada i socijalnog staranja i srodne podsektorske institucije u sektoru zapošljavanja i socijalne politike akumuliraju značajno iskustvo u procedurama praćenja, uključujući izvještavanje na osnovu projekata realizovanih u okviru prethodnog IPA programa.

Bez obzira na gore navedeno, potrebno je održati i ojačati prikupljanje pravovremenih i pouzdanih podataka. Trebalo bi da se nastave naponi da se statistike zapošljavanja i socijalne statistike bolje usklade sa standardima EU. Nedostatak interoperabilnosti između baza podataka i nedostatak zvaničnog prikupljanja podataka, kao što su o socijalnoj zaštiti i rodnom jazu u platama, otežava praćenje nekoliko važnih pokazatelja. To je takođe dodatna prepreka u dizajniranju aktivnih politika tržišta rada, razvoju pojedinačnih planova aktivacije i distribuciji socijalnih beneficija.

Zakon o budžetu i fiskalnoj odgovornosti je osnova za planiranje i praćenje trošenja svih javnih sredstava u Crnoj Gori, prema kojem svaka institucija na državnom i/ili lokalnom nivou koja je korisnik državnog budžeta mora planirati, trošiti i izvještavati o napretku. Prema principu dobrog finansijskog upravljanja, sve institucije državnog budžeta su odgovorne za kontinuirano unapređenje svojih finansijskih kapaciteta i odgovornosti. Sveukupno praćenje upravljanja učinkom vrši Ministarstvo finansija.

Okvir za procjenu učinka (PAF) za praćenje sprovođenja nacionalnih sektorskih i podsektorskih strategija u oblasti zapošljavanja i socijalne politike (ESP) prati sistem strateškog planiranja u Crnoj Gori zasnovan na jedinstvenoj metodologiji i proceduri za izradu, usklađivanje i praćenje sprovođenja strateških dokumenata, koji postavlja minimalne kriterijume kvaliteta za sve strateške dokumente koje je usvojila Vlada Crne Gore. Takođe, sistemom su uspostavljeni jasniji horizontalni i vertikalni odnosi između postojećih strateških dokumenata, u cilju poboljšanja njihovog kvaliteta, ali i efikasnije implementacije strateških dokumenata, unapređenja međusektorske saradnje i uspostavljanja održivog mehanizma za praćenje njihovog sprovođenja.

Što se tiče zapošljavanja i socijalne politike (ESP), nacionalna lista indikatora je razrađena kako bi se pružile informacije o različitim indikatorima koji se uvode različitim strateškim dokumentima relevantnim za socijalnu politiku i politiku zapošljavanja u Crnoj Gori, sa ciljem praćenja nivoa ostvarivanja njihovih ciljeva. Ovo predstavlja osnovu za procjenu učinka u okviru OP. Uzimajući u obzir različite vremenske periode, odgovarajući strateški dokumenti će obezbijediti različite okvire za procjenu, jer neki od njih pokrivaju samo period do 2023. godine. Izvještaji se izrađuju na godišnjem nivou kako bi pružili informacije o napretku u postizanju ciljeva. Ovi izvještaji takođe pružaju informacije o tome da li su uvedeni pokazatelji postignuti i u kojoj mjeri. S obzirom na to da priroda i obim indikatora veoma varira, jer prate različite ciljeve i ciljeve obuhvaćene strateškim dokumentima, postoji i niz odgovornih organa koji bi izvještavali o strategijama, uključujući indikatore. Osnovna obaveza koordinacionog tijela za praćenje sprovođenja strategije je priprema godišnjih i završnih izvještaje o

spvođenju strateškog dokumenta. Proces prikupljanja podataka zasniva se na principu da vodeća institucija u procesu sprovođenja strategije (u većini slučajeva to je koordinaciono/vodeće ministarstvo Vlade) koordinira rad tijela nadležnog za praćenje strategije, prikuplja podatke od svih subjekata koji sprovode aktivnosti iz akcionog plana i priprema nacrt izvještaja koji će biti dostavljen Vladi Crne Gore na usvajanje. Neki od indikatora koriste podatke koje je dostavio MONSTAT, drugi koriste podatke koje je prikupio Zavod za zapošljavanje (ZZZCG), a neki od indikatora moraju biti prijavljeni na osnovu podataka koje su dostavili različiti odgovorni sektori.

Sadašnje iskustvo je identifikovalo nedostatke u sistemima praćenja i izvještavanja, sa kojima se suočavaju nadležna tijela:

- nedovoljan nivo koordinacije između tijela koja su uključena u praćenje i izvještavanje, (ograničenja prenosa podataka i interoperabilnost baza podataka)
- nedostaje baza podataka o kvalitetu, koja bi omogućila mjerenje nivoa ostvarenja postavljenih ciljeva i pokazatelja učinka, kao i stepena sprovođenja aktivnosti,
- nepotpun finansijski okvir, što rezultira ne samo nedostatkom informacija o budžetskim odredbama, već stvara probleme tokom praćenja i izvještavanja, prilikom dobijanja podataka o utrošenim sredstvima za realizaciju određene aktivnosti,
- rodna ravnopravnost u radnoj i socijalnoj politici, jer samo neke institucije koriste informacione sisteme koji sadrže rodno segregirane podatke o korisnicima usluga.

Trenutno se procjenjuje Okvir za procjenu učinka (PAF) za praćenje sprovođenja nacionalnih strategija u sektorima zapošljavanja i socijalne politike, kao i za postizanje rezultata i ciljeva sektora. Ažurirani okvir u budućnosti će uključivati čvrst okvir za praćenje i izvještavanje sa opisom uloga i odgovornosti zainteresovanih strana u oblasti zapošljavanja i socijalne politike (ESP), indikatore za mjerenje uspjeha zapošljavanja i socijalne politike i mehanizme za koordinaciju politika i razvojne procedure. U ovom trenutku nedostaje baza podataka ili IT sistem za praćenje napretka specifičnih ciljeva i relevantnih pokazatelja strategija zapošljavanja i socijalne politike (ESP).

Aktivnosti planirane u okviru Operativnog programa za zapošljavanje i socijalnu inkluziju (ESI) će doprinijeti ispunjavanju indikatora koji se koriste u strategijama podijeljenim u sljedeće glavne kategorije:

- a) Indikatori relevantni za razvoj tržišta rada
- b) Indikatori relevantni za lica na tržištu rada ili izvan njega
- c) Indikatori relevantni za socijalne usluge.

Poseban naglasak kroz planirane aktivnosti u okviru Operativnog programa Evropskog socijalnog fonda (ESF) će biti fokusiran i doprinijeti listi od nekoliko ključnih indikatora uticaja Okvira za procjenu učinka (PAF) i to na sljedeći način:

- Stopa zaposlenosti (15+): ukupno, muškarci, žene.
- Stopa zaposlenosti (20-64 ukupno, muškarci, žene.
- Stopa zaposlenosti mladih (15-29): ukupno, muškarci, žene.
- Stopa nezaposlenosti (15 – 74 years): ukupno, muškarci, žene.
- Stopa nezaposlenosti mladih(15-29): ukupno, muškarci, žene.
- NEET stopa za mlade 15-24.
- Povećan broj nezaposlenih lica iz Sjevernog regiona koji učestvuju u Mjerama aktivne politike tržišta rada (ALMP).

2.7 Socio-ekonomska analiza (uključujući Swot analizu)

Makroekonomska situacija¹⁴

Nakon duboke recesije sa kojom se Crna Gora suočila 2020. godine usred pandemije COVID-19, koja je ozbiljno pogodila realni sektor koji se oslanja na turizam, crnogorska ekonomija počela je da se oporavlja 2021. godine sa stopom rasta od 13 odsto i procijenjenom stopom rasta od 7,7 odsto u 2022. godini. Pored posljedica izazvanih pandemijom, Crna Gora se suočava i sa negativnim posljedicama rata u Ukrajini, kao i pooštavanjem uslova finansiranja na međunarodnom tržištu. Nepovoljni globalni trendovi, i djelimično, ekspanzija privatne finalne potrošnje podstaknuta i snažnim fiskalnim stimulansom, izazvali su dvocifrenu inflaciju. Sve gore navedeno je dodatno uticalo i na fiskalni stav. Prema srednjoročnom fiskalnom scenariju za Crnu Goru u Programu ekonomskih reformi 2023-2025¹⁵, projektovani deficit javnih finansija u prosjeku prelazi 6 posto BDP-a godišnje, kao što je predviđen i trend rasta javnog duga.

Glavni trendovi i izazovi tržišta rada

U skladu sa analizom koju je uradila EK, uprkos ekonomskom rastu u 2021. godini, pokazatelji tržišta rada samo su se neznatno poboljšali. Najugroženije grupe na tržištu rada i dalje su **žene, mladi i niskokvalifikovani, Romi i Egipćani, lica sa invaliditetom i dugotrajna nezaposlenost** ostaje strukturni izazov.

U odnosu na prosjek EU-27, Crna Gora se suočava sa izazovima u vezi sa nekoliko indikatora Socijalnog semafora koja podržava Evropski stub socijalnih prava. Pandemija COVID-19 preokrenula je godine pozitivnih trendova na tržištu rada. Iako su stope zaposlenosti i nezaposlenosti, kao i udio mladih (15-29) koji nijesu zaposleni, nijesu u procesu obrazovanja ili obuci (NEET) počele da se poboljšavaju, pandemija je potkopala ovaj napredak. Strukturni izazovi na tržištu rada i dalje postoje, uključujući visoku i rastuću dugoročnu nezaposlenost i kontinuirane regionalne razlike. Rodni jaz u zaposlenosti nastavio je da se stalno smanjuje, iako brojke ostaju ispod prosjeka EU-27. Neusklađenost vještina i slabo pružanje obrazovanja odraslih utiču na prelazak iz škole na posao i dovode do toga da radnici nijesu dovoljno pripremljeni da pronađu odgovarajuće i održivo zaposlenje.

Broj zaposlenih u odnosu na prethodnu godinu veći je za 18,2%. Stopa zaposlenosti žena je i dalje niža nego kod muškaraca, ali je jaz u zaposlenosti smanjen na 8,7% u odnosu na 2021. godinu kada je iznosio 11,8%.

Tržište rada trpi od strukturnih problema određenih prirodom privrede, koja je usmjerena uglavnom ka uslugama i nedostaje teška industrija koja bi mogla da koristi kvalifikovane radnike i visokoobrazovane stručnjake. 24% BDP-a se generiše kroz turizam i aktivnosti vezane za turizam, a Crna Gora je jedno od najbrže rastućih turističkih tržišta na svijetu. Ponuda lica za rad u turističkom sektoru ne zadovoljava generisanu potražnju, posebno tokom sezona. Mnogi od sezonskih radnika dolaze iz susjednih ekonomija – razlog je taj što mnogi Crnogorci smatraju da su ove pozicije neprivaćne ili smatraju da nijesu dovoljno plaćene, pribjegavajući rukovodećim pozicijama u industriji, koja međutim nije u stanju da apsorbuje svu crnogorsku radnu snagu. S druge strane, sa problemima se suočavaju i drugi sektori koji mogu ponuditi posao u Crnoj Gori, posebno u oblasti visoke tehnologije, informacionih tehnologija (IT) i inženjeringa¹⁶.

Posebno osjetljiva ciljna grupa starosti između 15 – 29 godina su **mladi ljudi koji nijesu zaposleni, nijesu u procesu obrazovanja ili obuci (NEET)**. Mladi se suočavaju sa izazovima različite prirode, počevši od visokog nivoa nezaposlenosti mladih, obrazovnog sistema koji ne zadovoljava potrebe tržišta, nedovoljnog napretka u tranziciji sa sistema obrazovanja i obuke na tržište rada (odliv mozgova). S druge strane, poslovi koje mladi ljudi rade predstavljaju nesigurna radna mjesta i poslove u zoni sive ekonomije i izvan nivoa obrazovne kvalifikacije¹⁷.

Mladi ljudi rade pretežno na ugovore na određeno vrijeme, dok je procenat onih koji imaju stalni posao manji, što ukazuje na nesigurnost rada u ovom trenutku. Fenomen prekarnog rada često se pominje u novijim studijama koje se bave zapošljavanjem mladih, što ukazuje na to da ga karakteriše privremenost, fluidnost i fleksibilnost rada. Postoji i trend ka deprofesionalizaciji rada. Visok procenat mladih ljudi ne radi u profesiji za koju su obučeni ili obrazovani, ili rade na različitim mjestima koja zahtijevaju niži nivo kvalifikacija od onih koje su stekli kroz formalno obrazovanje.

¹⁴ 2022 Programi ekonomske reforme Albanije, Crne Gore, Sjeverne Makedonije, Srbije, Turske, Bosne i Hercegovine i Kosova, Pregled EK i procjena zemlje: https://economy-finance.ec.europa.eu/system/files/2022-07/ip180_en.pdf

¹⁵ ERP 2023-2025: <https://www.gov.me/en/documents/53abfa01-43ff-46dd-b720-126ba805fcd5>

¹⁶ Savjet za regionalnu saradnju, Studija o zaposlenosti mladih u Crnoj Gori, jul 2021: <https://www.esap.online/docs/131/study-on-youth-employment-in-montenegro>

¹⁷ MOR analiza Mladi ljudi koji nijesu zaposleni, nijesu u sistemu obrazovanja i obuci (NEET) 2021

Iako je još uvijek daleko ispod ukupne stope zaposlenosti, stopa zaposlenosti mladih muškaraca je nešto viša nego mladih žena, ali u poređenju sa drugim ekonomijama Zapadnog Balkana, rodna razlika nije velika. Visoko obrazovani su imali veću stopu zaposlenosti od srednje obrazovanih (60,0% naspram 37,6%), dok je malo niskoobrazovanih mladih ljudi imalo posao, sa stopom zaposlenosti od samo 6,9%.

Nezaposlenost među mladima opada, ali je izuzetno visoka u svim uzrastima i obrazovnim kohortama mladih, što ih čini izuzetno ranjivom društvenom grupom. S obzirom na to da je nezaposlenost prediktor pogoršane integracije u društvo, uključujući siromaštvo, jedna grupa mladih je u ozbiljnom riziku od marginalizacije i socijalne isključenosti.

Dok najveći udio nezaposlenih i dalje čine oni sa nižim obrazovanjem, postoji značajan procenat NEET među onima sa visokim obrazovanjem. Neusklađenost vještina ostaje značajan izazov, posebno za diplomce stručnog obrazovanja i obuke ili visokog obrazovanja, uprkos nekim nedavnim naporima da se poboljša prelazak iz obrazovanja i obuke na tržište rada. Kvalitet i relevantnost čitavog obrazovnog sistema i nedostatak praktičnog iskustva diplomaca stručnog i visokog obrazovanja su dugogodišnji izazovi. Veliki udio lica koji prelaze iz programa stručnog obrazovanja i obuke u visoko obrazovanje i druge programe su manje prilagođeni potrebama tržišta. Profesionalne neusklađenosti (tj. Prekvalifikovanost) su najveće za lica sa tercijskim obrazovanjem (oko 14%). Iako je sticanje tercijskog obrazovanja i dalje niže od prosjeka EU, tržište rada ne može da apsorbuje broj diplomiranih tercijskih studija u određenim oblastima, kao što su biznis i humanističke nauke.

U julu 2021. godine Vlada se obavezala da će pokrenuti i nastaviti sa **programom Garancije za mlade**, u skladu sa vodećom investicijom („flagship“ investicija) broj 10 Ekonomskog i investicionog plana. Zajedno sa Evropskom komisijom (DG EMPL i DG NEAR), MOR-om i ETF-om (Evropska fondacija za obuku) podržavaju zemlju u ovom nastojanju. Cilj ovog programa je da se svakoj mladoj osobi pruži ponuda za zapošljavanje, dalje obrazovanje, stažiranje ili obuku u roku od 4 mjeseca od napuštanja obrazovnog sistema ili napuštanja posla. Crna Gora je trenutno u fazi pripreme prvog plana sprovođenja programa Garancije za mlade 2023-2026, koji sadrži reforme i inicijative koje moraju biti usvojene kako bi se program sproveo u punom kapacitetu. Planom implementacije predviđena je implementacija pilot faze programa u periodu od 2025 do 2026. godine, dok se u međuvremenu sprovode neke od inicijativa, posebno u dijelu digitalizacije sistema, a posebno od strane ZZZCG kao glavnog implementatora ovog programa. Učešće mladih u Programu Garancije za mlade pozitivno će uticati na povećanje aktivnosti radne snage, ali i na njenu konkurentnost. Oni će steći znanja i vještine potrebne i tražene na tržištu rada kroz obrazovanje, profesionalni razvoj, stažiranje ili kroz rad, što će na kraju dovesti do sužavanja strukturnih neravnoteža na tržištu rada.

Skoro tri petine ukupnog broja nezaposlenih u Crnoj Gori su žene. Broj žena bez ikakvog radnog iskustva je dvostruko veći od broja muškaraca. Nedostaje rodno osjetljivo savjetovanje o karijeri, programi koji imaju za cilj podsticanje upisa mladih žena u netradicionalne stručne programe i studije, ili programe koji imaju za cilj da pomognu ženama da se vrate na tržište rada nakon dužeg odsustva, na primjer kao rezultat brige o djeci. U prethodnom periodu zabilježen je i trend smanjenja broja novih kandidatkinja u evidenciji ZZZCG, sa manjim brojem žena koje se prijavljuju i traže zaposlenje. Međutim, još uvijek postoji znatno veći broj žena u evidenciji ZZZCG u odnosu na broj muškaraca.

Žene manje učestvuju na tržištu rada; administrativni podaci ZZZCG pokazuju da su 57,1% od ukupnog broja nezaposlenih lica žene. Doprinos smanjenju jaza između zapošljavanja žena i muškaraca prepoznat je i u planu sprovođenja programa Garancije za mlade.

Dugoročna nezaposlenost je visoka, i povećava se sa učešćem dugoročne nezaposlenosti u ukupnoj nezaposlenosti, a posebno šteti mladima i ženama. Najveći udio među dugoročno nezaposlenim osobama odnosi se na one koji traže posao 2 godine ili duže, među onima koji su registrovani u ZZZCG-u 2022. godine, 23% dugoročno nezaposlenih je bez posla više od pet godina. Ova grupa uključuje starija lica koje imaju pravo na naknadu za nezaposlene na neodređeno vrijeme dok ne odu u penziju, ali i obeshrabrene tražioce posla.

Statistički podaci o **licima sa invaliditetom** (PwD) su uglavnom nedostupni. Popisom iz 2011.¹⁸ godine prikupljeni su podaci o postojanju teškoća u obavljanju svakodnevnih aktivnosti. 11% ukupnog stanovništva ima

---

¹⁸ Uprava za statistiku Crne Gore, Stanovništvo sa invaliditetom u obavljanju svakodnevnih aktivnosti po opštinama u Crnoj Gori, Popis stanovništva u Crnoj Gori 2011: <http://monstat.org/userfiles/file/popis2011/saopštenje/Smetnje%20u%20obavljanju%20svakodnevnih%20aktivnosti%20po%202011.pdf>

poteškoća u obavljanju svakodnevnih aktivnosti zbog hronične bolesti, invaliditeta ili starosti. Lica sa invaliditetom su veoma ranjiva grupa na tržištu rada. Oni se suočavaju sa dva seta pitanja: pitanja koja su direktno povezana sa njihovim invaliditetom, kao što su predrasude poslodavaca i objekti koji nisu prilagođeni njihovim potrebama, i pitanja sa kojima se suočava većina radne snage, kao što su nedostatak radnog iskustva i nedovoljne ili neadekvatne kvalifikacije potrebne za tržište rada. Na kraju 2022. godine u registru nezaposlenih ZZZCG bilo je 9.864 lica sa invaliditetom, što predstavlja 21% ukupne registrovane nezaposlenosti. Većina lica sa invaliditetom registrovana je u sjevernom regionu. Najveći broj lica sa invaliditetom je bez zanimanja i stručne kvalifikacije (48,3%). Raščlanjeno po starosti, više od dvije trećine svih lica sa invaliditetom registrovanih u ZZZCG su stariji od 50 godina (24,75% preko 60, 21,6% od 55 do 59 i 16,8% od 50 do 54 godine).

Oko 25 000 **Roma i Egipćana** (RE) živi u Crnoj Gori. Na osnovu dostupnih podataka, mnogo je manje vjerovatno da će RE stanovništvo u Crnoj Gori biti zaposleno u odnosu na svoje kolege iz susjedstva koje nijesu RE, a razlike u odnosu na lica iz susjedstva koja ne pripadaju RE populaciji (ne-RE), se povećavaju. Stopa nezaposlenosti marginalizovanih RE je mnogo veća od stope nezaposlenosti neromske populacije iz susjedstva. ZZZCG je izvijestio da među registrovanim nezaposlenim osobama ima oko 2% registrovane RE populacije, od kojih mnogi nemaju profesionalne kvalifikacije. Shodno tome, to dovodi do toga da RE stanovništvo traži posao u neformalnoj/sivoj ekonomiji uglavnom prikupljajući sirovine za reciklažu. Prema istraživanju UNDP-a, stopa Roma koji se bave neprijavljenim radom je 61%. Oni koji nađu redovne poslove, to čine uglavnom u sezonskom zapošljavanju u sektorima građevinarstva, poljoprivrede i turizma. Velika većina mladih RE (uzrasta 18-24) u Crnoj Gori nije bila zaposlena, nije bila u procesu obrazovanja ili obuci (NEET) u 2017. godini (82%); došlo je do značajnog povećanja u odnosu na 2011. godinu (73%), a jaz u odnosu na ne-RE iz susjedstva se širi.

Vlada je 19. oktobra 2022. godine organizovala treći ministarski sastanak Roma u Podgorici. Ministri svih zemalja Zapadnog Balkana odgovornih za inkluziju Roma složili su se da postupe u skladu sa obavezama preuzetim u Poznanju 2019. godine i na prva dva ministarska sastanka organizovana u Tirani (2020) i Sarajevu (2021). Takođe su se složili da ojačaju tekući rad na integraciji Roma u oblastima stanovanja, zapošljavanja, zelene i digitalne agende i budžetiranja koji odgovaraju Romima, kao i da usvoje snažne sisteme praćenja i izvještavanja kako bi se izmjerio napredak u sprovođenju novih strategija za Rome i ciljeva Deklaracije iz Poznanja uz pomoć nacionalnih statističkih biroa.

Vlada je 26. maja 2023. godine usvojila Odluku o osnivanju koordinacionog tijela za praćenje sprovođenja obaveza iz Poznanske deklaracije, kojim predsjedava Nacionalna kontakt tačka za Rome. U 2022. godini 26 organizacija civilnog društva dobilo je javna sredstva za sprovođenje projekata u oblasti inkluzije Roma. Pored toga, u 2022. godini Fond za manjine podržao je 10 projekata u oblasti inkluzije Roma. Budžet izdvojen za projekte koji podržavaju uključivanje Roma se povećava, ali nedostaje odgovarajuće planiranje, praćenje i finansijska kontrola.¹⁹

Aktivne mjere tržišta rada

Zavod za zapošljavanje sprovodi brojne aktivne mjere zapošljavanja, uključujući učenje i obrazovanje odraslih, podsticaje za zapošljavanje koji uključuju subvencionisano zapošljavanje nezaposlenih lica na otvorenom tržištu rada, direktno stvaranje radnih mjesta, uključujući javne radove, podsticaje za preduzetništvo i druge. Međutim, iako postoje dokazi o pojedinačnim pozitivnim rezultatima sprovođenja mjera, veoma je teško procijeniti sveukupnu uspješnost ovih programa, jer odgovarajući mehanizam monitoringa i dalje nedostaje. Pokrivenost aktivnih politika tržišta rada je relativno niska, te samo nekolicina programa obuhvata najranjivije kategorije.

Postojeće mjere nijesu adekvatne da pomognu tražiocima posla u pronalaženju održive, dugoročne zaposlenosti, te se i dalje nedovoljno usredsređuju na prekvalifikacije i dokvalifikacije. U skladu sa funkcionalnom procjenom koju je sprovedla MOR 2019. godine, pružanju usluga i programa zapošljavanja nezaposlenim licima (savjetovanje, karijerna orijentacija, nalaženje posla i upućivanje na aktivne mjere tržišta rada) prepreku predstavljaju zastarjeli model pružanja usluga, nedostatak administrativnih kapaciteta i činjenica da ne postoji marketing u pravcu poslodavaca.

Akcioni plan za interoperabilnost među odabranim informacionim sistemima i bazama podataka sa ulogom u upravljanju tržištem rada u Crnoj Gori izrađen je u prethodnom periodu, a Vlada Crne Gore ga je usvojila na sjednici održanoj 22. decembra 2022. godine. U toku su završne aktivnosti na unapređenju kapaciteta Zavoda za zapošljavanje Crne Gore za upotrebu onlajn alata kroz pretpristupnu pomoć i podršku Međunarodnoj organizaciji

¹⁹ Izvještaj za Crnu Goru za 2023. godinu, Radni dokument Komisije

rada. Dodatna podrška za unapređenje administrativnih kapaciteta Zavoda za zapošljavanje biće pružena kroz tvining projekat (IPA 2020).

Nadalje, pri kraju su aktivnosti na unapređenju onlajn modula za registraciju nezaposlenih lica i slobodnih radnih mjesta. Tokom 2023. godine, projekat “Razvoj novog informacionog sistema za Zavod za zapošljavanje Crne Gore” ugovoren je iz IPA 2020. Sprovođenje projekta započeto je 11. septembra 2023. godine. Tokom 2024. godine, planirano je da nova oprema za informacione tehnologije postane operativna, kao i da se instalira novi softver, što bi trebalo da omogući napredak postojećih i stvaranje novih modula koji imaju za cilj uspostavljanje potpune interoperabilnosti. U toku je sprovođenje aktivnosti predviđenih Tvining projektom za unapređenje kapaciteta Zavoda za zapošljavanje, naročito osmišljavanje novih mjera aktivne politike tržišta rada, sa posebnim akcentom na sprovođenju aktivnosti monitoringa i evaluacije.²⁰

Socijalno preduzetništvo

Socijalna preduzeća u Crnoj Gori su slabo razvijena, fragmentisana, neorganizovana, slabo opremljena, sa ograničenim kapacitetima i resursima za rad, i zavise od donacija. Budući da je ova oblast prilično mlada, teško je očekivati od socijalnih preduzeća da se brzo razvijaju, ali postoji značajan potencijal za njihov razvoj. Ovu oblast je prepoznala vlada, a prvi korak ka daljem razvoju socijalnog privrednog sektora i socijalnih preduzeća biće unapređenje zakonskog i strateškog okvira za socijalna preduzeća i njihovo institucionalno priznavanje.

Međutim, ključna stvar koja može doprinijeti razvoju socijalnih preduzeća u Crnoj Gori nije samo konkretan zakonski okvir, već prije razvoj dobre uprave i kapaciteta i vještina koji su potrebni socijalnim preduzećima za rad na tržištu. Postoji potreba da se pruži podrška socijalnim preduzećima prvenstveno kroz različite programe osposobljavanja, konsultantske usluge i mentorstvo za razvoj njihovih menadžerski i finansijskih vještina, kao i vještina marketinga i održivosti. Takođe postoji potreba za umrežavanjem među socijalnim preduzećima, kako na nacionalnom, tako i na regionalnom nivou, pa i na nivou EU.

Zaštita i zdravlje na radu

U Crnoj Gori postoje zakonodavni i institucionalni okvir za zdravo, bezbjedno i dobro prilagođeno radno okruženje i zaštitu podataka.

Kada je u pitanju tradicija rada, ona ukazuje na sistem rada koji ne odgovara sadašnjem trenutku i koji ne prati u potpunosti nove propise koji su usklađeni sa direktivama EU i konvencijama MOR-a. Primarno, neadekvatna primjena mjera prevencije u djelatnostima gdje postoje veliki rizici (poljoprivreda, građevina, zanati koji naročito kroz tradiciju rada iz prethodnog perioda izvode poslove bez upotrebe sredstava za rad i lične zaštitne opreme i nekoliko ostalih mjera prevencije). Cilj je da se u svim djelatnostima primijene mjere zaštite i zdravlja na radu, koje se odnose na usklađivanje procesa rada sa savremenim tehnologijama koje nose manje rizika po život i zdravlje na radu.

Zakon o zaštiti i zdravlju na radu navodi da je poslodavac dužan sprovoditi mjere zaštite poštovanjem sljedećih principa: izbjegavanjem rizika, ocjenom rizika, eliminisanjem rizika, prilagođavanjem rada i radnog mjesta zaposlenom, naročito u pogledu osmišljavanja radnog mjesta, izborom opreme za rad, izborom metoda rada i proizvodnje sa posebnim akcentom na ublažavanje monotonog rada i rada sa unaprijed određenom stopom rada i smanjenje njegovog dejstva na zdravlje, prilagođavanjem na tehnološki napredak, zamjenom opasnih sa neopasnim ili manje opasnim, razvojem sveobuhvatne politike za zaštitu i zdravlje na radu, što obuhvata tehnologiju, organizaciju rada, uslove rada, međuljudske odnose, kao i faktore radnog okruženja, davanje prednosti kolektivnim mjerama prevencije nad individualnim mjerama, kao i davanje odgovarajućih instrukcija i informacija zaposlenima.

Nadzor nad sprovođenjem Zakona o zaštiti i zdravlju na radu vrši Inspekcija rada putem svoji inspektora za zaštitu i zdravlje na radu. Međutim, **ljudski resursi nadležnog direktorata za inspekciju rada i inspektore za rad u MRSS** su uopšteno gledano ograničeni, te su potrebne mjere čiji je fokus na osnaživanju Inspekcije rada, kako u oblasti ljudskih resursa, tako i po pitanju stručnog osposobljavanja. Mogućnosti za daljim unapređenjem se ogledaju u jačanju administrativnih kapaciteta, saradnji sa eksternim ekspertima i socijalnim partnerima u ovoj oblasti, saradnji sa organima za zaštitu i zdravlje na radu u pogledu informisanja i edukacije za poslodavce, unapređenju informisanja opšte javnosti, kao i stručnom osposobljavanju kreatora politika i inspektora koji nadziru

---

²⁰ Program ekonomskih reformi Crne Gore 2023-2025.

spvođenje Zakona o zaštiti i zdravlju na radu i podzakonskih akata koji prate ovaj zakon, korišćenjem instrumenata dostupnih kao vid podrške uključujući IPA, TAIEK.

Zaključak je da je Crna Gora prepoznala potencijale koji leže u razvoju zaštite i zdravlja na radu, te da se snage ogledaju u uspostavljanju okvira za formulisanje politike zajedničkog djelovanja svih aktera, daljem unapređenju regulatornog i uspostavljanju institucionalnog okvira.

Takođe, formulisanje i sprovođenje programa neophodne podrške je jedan od prioriteta daljeg razvoja zaštite i zdravlja na radu. Međutim, potrebno je imati jasan fokus na prevazilaženju uočenih slabosti, koje se naročito odnose na nedovoljne administrativne kapacitete, nekonzistentnost koordinacije i uključenost u donošenju odluka od strane ključnih aktera.

Socijalna zaštita i socijalna politika

Pokrivenost materijalne podrške je niska, što dovodi do toga da najranjiviji članovi društva budu isključeni iz socijalne zaštite. Sistem socijalne zaštite u Crnoj Gori je relativno centralizovan, naročito u pogledu finansiranja, planiranja i osmišljavanja politike. Potrošnja sredstava socijalne pomoći usmjerena na siromašne je ostala niska, i kao rezultat toga mnogi ljudi nastavljaju da žive u siromaštvu. Uprkos dugotrajnom periodu ekonomskog rasta do 2020. godine, siromaštvo u Crnoj Gori je ostalo značajno. Reforma postojećih isključujućih kriterijuma i preispitivanje metode usmjeravanja ka onoj koja je bolje povezana sa statusom siromaštva pomoglo bi u smanjenju postojećih grešaka isključivanja.

Nivo sadašnjeg pružanja socijalnih usluga je nizak i nije moguće odgovoriti na sve veću tražnju i potrebe različitih grupa. Oblast usluga socijalne i dječije zaštite je prošla značajne reforme, ali minimalan paket usluga niti se pruža niti je definisan. Dostupnost i pokrivenost usluga je niska, naročito esencijalnih usluga za djecu i porodice. Ciljne grupe koje imaju koristi od usluga socijalne zaštite su djeca (otprilike 28% usluga), lica sa invaliditetom (22%), starija lica (17%), žrtve nasilja (7%), mladi (7.5%), porodice (7%) populacija Roma i Egipćana (8.5%) i druge grupe, kao što su LGBT lica, seksualne radnice, osuđena lica koja služe zatvorsku kaznu, zavisnici od kockanja i beskućnici.

Značajni naponi se ulažu u deinstitucionalizaciju brige od djeci, ali prevencija, domet i usluge podrške djeci, porodicama i žrtvama su oskudni. U posljednjoj deceniji, **udio djece koja stanuje u rezidencijalnim institucijama se smanjivao** do tačke kada nije više bilo djece mlađe od tri godine koja su stanovala u institucijama u 2019. godini²¹. Kako bi se podržao proces deinstitucionalizacije, sistem hraniteljstva je osnažen, ali i dalje nedostaju hitno hraniteljstvo i hraniteljska zaštita sa intenzivnom i dodatnom podrškom.

Vlada je pilotirala uslugu “Porodični terenski radnik” koji pruža stručnu podršku porodicama na inicijativu Centra za socijalni rad koji sprovodi tri aktivnosti: (i) porodično savjetovanje sa individualnim planom usluge koji se revidira svaka tri mjeseca (ii) osnaživanje porodice sa praktičnim organizacionim savjetima i (iii) pružanje informacija o upotrebi i pristupu lokalnim resursima kao što su postojeći programi podrške ili lokalni domovi zdravlja. Ova usluga je prekinuta na početku 2021. godine, ali je Zavod za socijalnu i dječju zaštitu prepoznao njen značaj i preporučio da ova usluga bude standardizovana. Djeca su i dalje, međutim, institucionalizovana, vjerovatno zbog **nedostatka usluga prevencije odvajanja porodica i usluga hraniteljstva**. To dovodi do toga da rezidencijalne institucije često bivaju jedina alternativa u hitnim situacijama. Proširenje podrške za razvoj profesionalne njege kao i uspostavljanje snažnog sistema hraniteljstva sa različitim vrstama hraniteljstva kako bi se odgovorilo na različite potrebe, neophodni su za nastavak snažnog napretka u oblasti deinstitucionalizacije. Pored toga, jasna vizija za širenje i održivo finansiranje prevencije, dometa i usluga podrške djeci, porodicama i žrtvama potrebna je kako bi se ispunile osnovne/esencijalne potrebe onih koji su u najvećem riziku.

Dnevna njega za djecu sa smetnjama u razvoju se sve više pruža, ali **nejasno finansiranje usluga u zajednici** ograničava napredak. Većina opština ima funkcionalne dnevne centre za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju, od kojih je 17 uspostavljeno do 2020. godine. Takvu dnevnu njegu sufinansiraju opštine i Ministarstvo rada i socijalnog staranja. Ponuda usluga u zajednici kao što je život uz asistenciju za lica sa smetnjama u razvoju i dalje ne postoji. Nekoliko objekata za dnevnu njegu je uspostavljeno, a od marta 2020. godine usluga pružanja kućne

²¹ Svjetska banka i UNICEF, Situaciona analiza socijalne zaštite, 2022:

<https://www.unicef.org/montenegro/media/22956/file/Social%20Protection%20Situational%20Analysis.pdf>

pomoći se finansira na nacionalnom nivou. Jedna od glavnih prepreka, pored ponude stručnog osoblja, jeste neprecizno definisanje finansiranja takvih usluga u Zakonu o socijalnoj i dječjoj zaštiti.

Dugoročnu njegu ograničava nepriuštivost profesionalnih usluga za veliki broj starih lica u Crnoj Gori. Budući da starija populacija brzo raste i da bi odgovorila na ovu rastuću tražnju, vlada je uložila u izgradnju rezidencijalnih institucija za stare, udvostručivši svoje kapacitete tokom prethodne četiri godine. Kapacitet za njegu starih lica se povećava kroz izgradnju rezidencijalnih institucija prije nego kroz usluge na nivou zajednice. Ovaj fokus na širenju rezidencijalnih institucija ne samo da je suprotan vladinoj strategiji deinstitucionalizacije, već će vjerovatno donijeti značajan fiskalni teret u narednim godinama.

Pored toga, nevladine organizacije imaju ulogu u širenju pružanja usluga, ali zavisnost od donatora i nedostatak višegodišnjeg finansiranja znači da je njihovo finansiranje često neodrživo. Stoga, broj korisnika usluga na nivou zajednice za stare je i dalje značajno viši od broja rezidencijalnih usluga za stare (1.979 korisnika usluga na nivou zajednice 2019. godine u odnosu na 474 korisnika rezidencijalnih institucija 2018. godine). U septembru 2020. godine, osnovani su Javna ustanova Dom za stare "Podgorica" i Javna ustanova Dom za stare "Nikšić" sa ukupnim kapacitetom od 478 korisnika, čime se dalje povećava ponuda rezidencijalne njege za stare. Imajući u vidu populaciju koja stari i cilj deinstitucionalizacije, potrebno je povećanje ponude i kvaliteta javnog (i nejavnog) pružanja usluga starima.

Obezbjedenje kvaliteta i monitoring svih usluga treba unaprijediti. U tom smislu, kapaciteti MRSS i Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu treba da budu osnaženi, kao i kapaciteti Socijalne inspekcije.

Suzbijanje nasilja protiv žena i porodičnog nasilja ostaje značajan prioritet. U skladu sa anketom UNDP koja je sprovedena u saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava 2017. godine, 42% žena u Crnoj Gori je iskusilo neki vid nasilja (psihološko, ekonomsko, fizičko ili seksualno) od svog supruga i/ili partnera tokom svog života, 74% žena nikada nije prijavilo seksualno nasilje koje su iskusile. Nedostatak adekvatno obučenog i brojnog kadra za bavljenje slučajevima nasilja nad ženama je identifikovan kao jedan od glavnih problema. Neunificirana baza podataka o slučajevima nasilja nad ženama ne funkcioniše jer podaci od Centara za socijalni rad i Uprave policije i dalje nijesu dovoljno usklađeni. Zavod za socijalnu i dječju zaštitu je akreditovao nekoliko obuka, ali se samo mali broj njih organizuje. Jačanje kapaciteta sistema socijalnog staranja i multidisciplinarni odgovor za upućivanje na rodno zasnovano nasilje treba da bude postignuto putem izgradnje kapaciteta (što bi obuhvatalo prilagođene obuke, obuke na random mjestu, mentorstvo i umrežavanje).

Potrebno je stvoriti podržavajuće okruženje koje će osigurati razvoj okvira politike, izradu podzakonskih akata, kodeksa ponašanja, međuinstitucionalnu koordinaciju i saradnju, baze podataka i interoperabilnost, kao i razmjenu podataka između institucija i NVO i digitalizaciju usluga za žrtve rodno zasnovanog nasilja.

Snage, slabosti, šanse, prijetnje		
Zapošljavanje i tržište rada	Zapošljavanje i tržište rada	Socijalna zaštita i socijalna politika
Snage	• Zapošljavanje i stopa aktivnosti su u porastu. • Zapošljavanje dominantno u sektorima visokog potencijala kao što su usluge. • Uspostavljen sveobuhvatan nacionalni strateški i zakonodavni okvir, a u toku su procesi za njegovo unapređenje; Akcioni plan za zapošljavanje za 2023. usvojen zajedno sa akcionim planom za interoperabilnost odabranih informacionih sistema i baza podataka koje imaju ulogu u upravljanju tržištem rada u Crnoj Gori. • Regionalna struktura Zavoda za zapošljavanje dozvoljava sprovođenje usluga u cijeloj zemlji. • Socijalni dijalog je uspostavljen. • Sve interesne strane su podigle svijest o zdravlju i bezbjednosti i pravima.	• Uspostavljen je okvir politike i zakonodavni okvir, koji uređuje socijalnu zaštitu i sistem inkluzije u zemlji, usklađen sa evropskim stubom za socijalna prava. • Profesionalno i institucionalno iskustvo u oblasti socijalne zaštite. • Jak sistem hraniteljstva. • Mreža pružaoca socijalnih usluga, organizacija civilnog društva, itd. je razvijena i postepeno se unapređuje. • Uveden sistem za licenciranje pružaoca i finansiranje licenciranih i autorizovanih pružaoca socijalnih usluga. • Socijalna solidarnost za ranjive grupe je i dalje jaka.

Slabosti	• Resursi za rad se smanjuju i ne mogu odgovarati na potrebe privrede • I dalje postoji rodni jaz na tržištu (visoka stopa aktivnosti, niska stopa zaposlenosti žena) • Visoka stopa neaktivnih mladih ljudi (15-29) • Informalno zapošljavanje ostaje na visokom nivou. • Visok broj lica koja nijesu u procesu obrazovanja, koja nijesu zaposlena, niti pohađaju neke obuke (NEET populacija) • Mladi, žene, Romi i Egipćani, lica sa invaliditetom, nisko-kvalifikovana lica i dalje su najranjiviji na tržištu rada, većina ovih lica su dugoročno nezaposleni. • Prisutnost nepodudaranja ponude i tražnje na tržištu rada • Regionalne disproporcije u smislu nezaposlenosti i značajne regionalne razlike po pitanju prilika za zapošljavanje • Strukture Zavoda za zapošljavanje i operacije nijesu izvodljivi za pružanje kvalitetnih i individualizovanih mjera aktivacije • Nedostatak prilagođenih usluga aktivnih mjera politike tržišta rada za ranjive grupe i nedovoljni kapaciteti Zavoda za zapošljavanje za pružanje korisnicima novog modela usluga zapošljavanja. • Nedostatak kapaciteta i organizacionih prepreka za inspekciju rada • Socijalno preduzetništvo je u ranoj fazi razvoja. • Nedovoljna podrška za stimulisanje razvoja socijalnog preduzetništva. • Neefikasna institucionalna struktura i kapaciteti institucija za zaštitu i zdravlje na radu, neadekvatna koordinacija između individualnih institucija koje se bave zaštitom i zdravljem na radu • Nepridržavanje poslodavaca zakonskih odredbi iz oblasti zaštite zdravlja na radu	• Visok udio lica u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, naročito djece • Trenutne socijalne usluge ne mogu pružati odgovor na rastuću tražnju • Nejednaka geografska raspodjela usluga na nivou zajednice; veoma malo njih na sjeveru i u ruralnim područjima u zemlji • Nedovoljan institucionalni kapacitet (MRSS, Zavod za socijalnu i dječju zaštitu, Socijalna inspekcija, Centri za socijalni rad) treba unaprijediti. • Ograničena institucionalna i administrativna koordinacija na centralnom, regionalnom i lokalnom nivou za sprovođenje socijalnih usluga, uključujući usluge dječje zaštite. • Ograničen broj specijalizovanih i kvalifikovanih pružaoa odgovarajućih socijalnih usluga. • Nepovoljni uslovi rada za pružaoce njege koji su angažovani da pružaju ovu uslugu, što odražava kvalitet usluge i privlačnost ove profesije. • Ograničena analiza roda i politike koje se bave rodним pitanjima • Nedostatak kapaciteta javnih institucija u oblasti politika rodno zasnovanog nasilja

Šanse	• Stabilna makroekonomska situacija omogućava kreiranje novih radnih mjesta • Proces pristupanja Evropskoj uniji nudi šanse za pokretanje i ubrzavanje važnih revizija i unapređenje sektorskog zakonodavnog okvira i okvira politike. • Prilike za zelenu & digitalnu tranziciju • Zbog starenja crnogorske populacije, postoji prilika za ulaganje u prekvalifikovanje i dokvalifikovanje Roma koji su uglavnom mlađa populacija • Dostupnost finansijske podrške EU u oblasti zapošljavanja • Spremnost socijalnih partnera za pružanje podrške fleksibilnim radnim angažmanima • Volja ključnih interesnih strana (državna uprava, vladine agencije, socijalni partneri i organizacije civilnog društva) da sarađuju u sektoru zapošljavanja • Značajan potencijal za razvoj socijalnih preduzeća • Pozitivan stav javnosti prema zaštiti i zdravlju na radu	• Proces pristupanja Evropskoj uniji nudi šanse za pokretanje i ubrzavanje važnih revizija i unapređenje sektorskog zakonodavnog okvira i okvira politike • Dostupnost finansijske podrške EU u socijalnoj oblasti • Veličina zemlje otvara mogućnost kombinovanog nacionalnog i lokalnog planiranja usluga • Povećanje interesovanja za razvoj socijalnih usluga u zajednici • Definisanje novog okvira politike za žrtve rodno zasnovanog nasilja
Prijetnje	• Populacija koja stari i migracija postavljaju izazove na tržištu rada • Nedostatak političkog koncenzusa za razvoj oblika preduzetništva prilagođenih ranjivim grupama • Eksterni ekonomski šokovi zbog globalne ekonomske krize, makro-ekonomskih razvoja i uticaja na tržište rada Crne Gore • Sporo sprovođenje reformskih procesa koji su tijesno povezani sa preprekama državnog budžeta i nedostatkom finansijskih resursa • Migracija kvalifikovane radne snage u EU zbog boljih zarada i uslova rada • Neravnoteža između ponude i tražnje na tržištu rada • Nedostatak tradicije povjerenja među socijalnim partnerima.	• Demografske, porodične i vrijednosne promjene koje smanjuju ulogu porodice u pružanju brige starima i licima sa invaliditetom • Česte političke promjene na nacionalnom i lokalnom nivou mogu dovesti do značajnih odlaganja u sprovođenju reformi sektora. • Nedovoljno djelovanje lokalnih vlasti i NVO u planiranju i sprovođenju usluga na nivou zajednice • Povećanje socijalnih razlika između pojedinačnih kategorija socijalnih grupa, čime se stvara socijalna isključenost • Nedovoljno djelovanje javnih institucija u sprovođenju politika za žrtve rodno zasnovanog nasilja

3. Sveukupni cilj (evi) i Posebni cilj(evi) Operativnog programa

Sveukupni cilj Operativnog programa “Zapošljavanje i socijalna inkluzija” jeste promovisati socijalna prava i prilike za zapošljavanje ranjivih grupa u Crnoj Gori.

Posebni ciljevi Operativnog programa “Zapošljavanje i socijalna inkluzija” su **unaprijediti zapošljavanje**, pristup zapošljavanju i mjere aktivacije za sve tražioce posla, naročito mlade i ranjive grupe, **unaprijediti pristup kvalitetnim socijalnim uslugama** koje se pružaju ranjivim grupama (djeci i mladima bez roditeljske njege, licima sa invaliditetom, žrtvama rodno zasnovanog nasilja, djeci Romima, itd.) i **povećati spremnost zemlje** shodno poglavljima relevantne pravne tekovine u pristupnim pregovorima.

3.1 Koherentnost sa Okvirom IPA III programiranja i sa Specifičnim instrumentima politike za proces proširenja

Jedna od vodećih inicijativa EU u okviru Ekonomskog i investicionog plana za Zapadni Balkan je Garancija za mlade, kao najznačajniji program EU u oblasti obrazovanja, obuka i zapošljavanja u narednim godinama. Kako bi se odgovorilo na izazov nezaposlenosti mladih, sa posebnim fokusom na NEET populaciju, Vlada Crne Gore se obavezala da uspostavi i sprovede Garanciju za mlade u skladu sa Planom implementacije, čije se usvajanje uskoro očekuje. Sektor obrazovanja i sektor politike tržišta rada moraće da se pozabave ovim ključnim izazovom.

Izazov nezaposlenosti mladih, uključujući NEET populaciju, takođe je prepoznat kao strukturni izazov u Crnoj Gori u Procjeni Programa ekonomskih reformi Crne Gore 2023–2025. od strane Evropske komisije, kao i u Izvještaju o Crnoj Gori (Paket proširenja za 2022. godinu). Ova grupa stanovništva suočava se sa značajnim poteškoćama pri prelasku iz obrazovanja u zapošljavanje, neusklađenošću vještina stečenih kroz formalno obrazovanje sa potrebama tržišta rada, ali i nedostatkom relevantnih radnih mjesta. U tom smislu, jedna od glavnih preporuka je sprovođenje reformi i jačanje kapaciteta Zavoda za zapošljavanje, kako bi bili spremni prije nego što mjere za zapošljavanje mladih u okviru programa Garancije za mlade budu pokrenute. Pored mladih, dugotrajno niske stope aktivnosti na tržištu rada i visoka nezaposlenost među drugim ranjivim grupama (ženama, niskokvalifikovanim licima, Romima i osobama sa invaliditetom) predstavljaju jedan od glavnih izazova sa kojima se Crna Gora suočava u nastojanju da obezbijedi pravedan i održiv ekonomski rast i poboljša životni standard. Primijećeno je da, iako su za ove grupe dostupni određeni vidovi podrške kroz programe zapošljavanja i obrazovanja – aktivne politike tržišta rada, one nijesu dovoljno efikasne u pripremi i integraciji pomenutih grupa na tržište rada.

U oblasti socijalne zaštite i inkluzije, oba gorepomenuta dokumenta istakla su potrebu za reformom sistema socijalne zaštite. Kako bi odgovorila na izraženu potrebu za uspostavljanjem dobro koordinisanog i bolje usmjerenog sistema socijalne zaštite, koji pruža adekvatnu podršku najugroženijima, a istovremeno podržava politike tržišta rada, Crna Gora je u okviru Programa ekonomskih reformi (ERP) 2023–2025 uvela mjeru posvećenu reformi sistema socijalne i dječje zaštite, najavljujući plan za izradu Nacionalne strategije socijalne i dječje zaštite, koja bi integrisala sve postojeće strategije socijalne zaštite, prioritizovala reforme i obezbijedila njihovo budžetiranje, čime bi se omogućila sveobuhvatnija i bolje koordinisana reforma sistema socijalne zaštite. Izvještaj o Crnoj Gori za 2022. godinu ponovo je naglasio potrebu za usvajanjem i sprovođenjem strategije deinstitucionalizacije, posebno ističući da u pogledu deinstitucionalizacije djece bez roditeljskog staranja nije zabilježen napredak u prelasku na usluge na nivou zajednice i porodične njege. Kada je riječ o institucionalnim kapacitetima, primijećeno je da sektor socijalne zaštite i inkluzije i dalje ima ozbiljna ograničenja u ljudskim resursima i kapacitetima, te da centri za socijalni rad još uvijek nemaju dovoljno kapaciteta da pomognu Ministarstvu u sprovođenju tranzicije sa institucionalnog pružanja usluga na brigu na nivou zajednice. Što se tiče finansiranja, zaključeno je da socijalne usluge na lokalnom nivou i dalje nijesu finansirane u dovoljnoj mjeri.

Potreba za nastavljanim ulaganja napora u unapređenje zaštite i zdravlja na radu, praćenjem sprovođenja Zakona o radu, kao i osiguranjem konzistentnosti konsultacija sa socijalnim partnerima ostaje kao preporuka.

Kada su u pitanju administrativni kapaciteti struktura koje se bave fondovima EU, Izvještaj Crne Gore za 2022. godinu za Poglavlje 22 – Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata je istakao potrebu ulaganja u povećanje i konsolidaciju administrativnih kapaciteta centralnih, regionalnih i lokalnih organa kako bi se efikasnije zaštitili IPA fondovi, te uspostavila struktura za upravljanje budućim fondovima kohezione politike.

Institucionalno uređenje i sistem upravljanja IPA fondovima u indirektnom upravljanju tek treba da se prilagode zahtjevima IPA III. Odluke o imenovanju institucija i organa koji će sprovoditi IPA III treba hitno formalizovati, uzimajući u obzir njihovu buduću ulogu u kohezionoј politici.

Sve intervencije koje će se finansirati u okviru Operativnog programa „Zapošljavanje i socijalna inkluzija“ 2024-2027 spadaju u opšti cilj pomoći EU u okviru Prozora 4 – Konkurentnost i inkluzivni rast Programskog okvira IPA III koji ima za cilj jačanje ekonomskog i socijalnog razvoja, uključujući kroz obrazovanje, inovacije, socijalnu inkluziju i politike zapošljavanja, sa posebnim fokusom na poljoprivredu, ruralni i industrijski razvoj.

Konkretnije, intervencije će pratiti ključne prioritete u okviru Tematskog prioriteta 1: Obrazovanje, zapošljavanje, socijalna zaštita i politike inkluzije i zdravstvo, posebno one koje imaju za cilj povećanje učešća na tržištu rada i zapošljavanje, posebno mladih, žena i ljudi koji su udaljeniji od tržišta rada; razvijanje aktivnih mjera na tržištu rada za obuku na radnom mjestu, prekvalifikaciju i dokvalifikaciju, kao i dopunsko obrazovanje odraslih; jačanje socijalnog dijaloga i konsultacija socijalnih partnera i organizacija civilnog društva; da osiguraju da će finansijska pomoć raditi na učvršćivanju usluga u zajednici sa posebnim naglaskom na sisteme zaštite djece i druge socijalne usluge; i da obezbijedi razvoj socijalnog preduzetništva u skladu sa standardima EU, pomažući da se stvore i društvene i ekonomske koristi.

4. Operativne karakteristike programa

4.1. Interakcija programa sa IPA III godišnjim akcionim planovima ili mjerama i intervencijama od ostalih donatora/međunarodnih finansijskih institucija

Konzistentnost, sinergija i komplementarnost između različitih intervencija među programima i investicijama u Crnoj Gori su od suštinskog značaja za obezbjeđivanje maksimalnog uticaja IPA pomoći za Crnu Goru. Strateški odgovor Crne Gore IPA III navodi oblasti finansijske pomoći EU u okviru IPA III. Sve investicije su u skladu sa tekućim programima razvoja sektorskih politika, planiranja investicija i institucionalnih reformi koje proizilaze iz izvještaja o pristupnim pregovorima i preporuka Evropske komisije.

Operativni program za zapošljavanje i socijalnu inkluziju (u daljem tekstu: “OP ESI”) predviđa komplementarnost sa ostalim IPA III godišnjim akcionim planovima i intervencijama. Koordinacija je potrebna kako bi se izbjeglo preklapanje intervencija i maksimizirale sinergije između prozora, kao i da bi se doprinijelo efikasnijem ostvarivanju nacionalnih ciljeva u skladu sa ciljevima politika proširenja EU i kako bi se maksimizirali benefiti od IPA pomoći.

Investicije u okviru OP ESI su dobro usklađene sa ostalim važnim investicijama u zapošljavanju i socijalnoj politici planiranim kroz *Akcioni dokument za zapošljavanje i socijalnu politiku u Crnoj Gori – Priprema za implementaciju Sektorskog operativnog programa 2024-2027* (u daljem tekstu “AD 2024”) i izmjene i dopune *Sektorske budžetske podrške za 2022. za reformu javne uprave i njene nove komplementarne mjere* (SBS 2022).

Akcioni plan za 2024. uključuje širok spektar pripremnih aktivnosti za implementaciju OP ESI 2024-2027 u svim oblastima podrške u cilju obezbjeđivanja zrelosti akcija predviđenih za finansiranje u okviru OP ESI 2024-27, uključujući ciljanu politiku, institucionalnu koordinaciju i koordinaciju zainteresovanih strana u okviru sektora zapošljavanja i socijalne politike, kao i kapacitete institucija iz ovog sektora nadležnih za sprovođenje politike, socijalne partnere i organizacije civilnog društva.

Pored AD 2024, sektorska budžetska podrška za reformu javne uprave će uključivati izgradnju kapaciteta za institucionalne i administrativne kapacitete Operativne strukture za upravljanje IPA III OP ESI na zadovoljavajući način pod indirektnim upravljanjem sa naknadnim kontrolama, zajedno sa pripremnim aktivnostima za buduću implementaciju ESF+.

I Akcioni plan AD 2024, SBS 2022 i OP ESI imaju nekoliko međusobno povezanih tačaka i linija razgraničenja, obezbjeđujući pažljivu koordinaciju i komplementarnost bez preklapanja.

Programsko ulaganje u **tržište rada i politiku zapošljavanja** oslanjaće se na aktivnosti planirane u okviru više izvora finansiranja, odnosno:

“Instrument tehničke pomoći Evropske komisije i Međunarodne organizacije rada za Koncept i sprovođenje Garancije za mlade na Zapadnom Balkanu” podržava napore Crne Gore u uspostavljanju sveobuhvatne Garancije za mlade od novembra 2021. godine. Glavni cilj ove akcije jeste da se uvede i uspostavi

u Crnoj Gori Program Garancije za mlade kako bi se povećala zapošljivost i zapošljavanje mladih (sa posebnim akcentom na NEET populaciju) i ostalih ranjivih grupa na tržištu rada.

Tvining projekat “Jačanje kapaciteta Zavoda za zapošljavanje Crne Gore u smislu implementacije aktivnih mjera tržišta rada, budućeg učešća u Evropskom socijalnom fondu i olakšanja mobilnosti radne snage” na svom osnivanju dalje podržava uspostavljanje svih preduslova u ZZZCG da bi se moglo pristupiti implementaciji programa Garancije za mlade, konkretno reformi organizacione strukture ZZZCG, uvođenju sistema informacionih tehnologija pristupnog korisnicima, koji može evidentirati i objediniti glavne indikatore za Garanciju za mlade, jačanju pružanja usluga na lokalnom nivou i revidiranju dizajna, usmjeravanja i modaliteta sprovođenja aktivnih mera za povećanje njihove efikasnosti.

Drugi komplementarni projekat je projekat **“Jačanje operativnih kapaciteta ZZZCG za pružanje aktivne politike za zapošljavanje u Crnoj Gori kroz digitalizaciju”** u periodu od februara 2021. do juna 2023. godine, fokusiran na dvostrani pristup koji se oslanja na jačanje administrativnih kapaciteta i tehničkih kompetencija Zavoda za zapošljavanje na centralnom i lokalnom nivou kao nosilac promjene koja može imati sistemski uticaj na upravljanje tržištem rada i rezultate zapošljavanja klijenata; i pilotiranje kod zaposlenih u ZZZCG unaprijeđenih procedura i radnog toka koji će se odraziti na sadržaj i procese nove ICT platforme.

Akcioni dokument za zapošljavanje i socijalnu politiku u Crnoj Gori – priprema za sprovođenje Sektoroskog operativnog programa 2024-2027. će pratiti aktivnosti koje su već realizovane kroz prethodne pripremne radnje, sa fokusom na unapređenje postojećih i uspostavljanje novih procesa u ZZZCG, dalju podršku u sprovođenju plana implementacije Garancije za mlade i pripremne aktivnosti za pružanje i praćenje modela Garancije za mlade. Planirana je i podrška pravnom i institucionalnom okviru za socijalno preduzetništvo kao preduslov za sprovođenje aktivnosti OP ESI.

Ulaganja u oblasti socijalne inkluzije unutar programa usklađena su sa ostalim donatorskim akcijama i projektima:

Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP) pruža administrativnu i tehničku pomoć u oblastima koje pokriva Operativni program za zapošljavanje i socijalnu inkluziju (OP ESI), naročito, u oblasti socijalne i dječije zaštite. Projekat **“Razvoj kapaciteta za pružanje usluga socijalne zaštite u Crnoj Gori”** tokom perioda decembar 2013 – decembar 2024, pruža podršku za uspostavljanje i pružanje usluga socijalne zaštite najranjivijim grupama, zajedno sa razvojem i unapređenjem objekata za pružanje usluga socijalne zaštite širom zemlje.

Redovna pomoć se pruža kroz ostale specijalizovane kancelarije Ujedinjenih nacija koje djeluju u Crnoj Gori, kao što je Fond Ujedinjenih nacija za djecu (UNICEF) koji pruža podršku u oblasti dječije zaštite. Nedavno sproveden projekat **“Mapa puta reformi: socijalna pomoć i usluge socijalne i dječije zaštite u Crnoj Gori”**, revidirao je sistem socijalne zaštite u Crnoj Gori, a sproveden je u saradnji sa Institutom za istraživanje ekonomske politike (EPRI) 2019. godine.

Sinergije se mogu pronaći sa Razvojnim programom Ujedinjenih nacija (UNDP) koji pruža podršku za unapređenje kapaciteta u sistemu socijalnog staranja u Crnoj Gori. Projekat **“Jačanje kapaciteta sistema socijalne i dječije zaštite u Crnoj Gori”** (IPA II, 2019 – 2021) sproveden je s ciljem da se unaprijedi administrativni i profesionalni kapacitet sistema socijalne i dječije zaštite na nacionalnom nivou u oblasti izrade politike i obezbjeđenja kvaliteta pružanjem podrške lokalnim samoupravama, centrima za socijalni rad i lokalnim pružaocima usluga za unapređenje postojećih i razvoj inovativnih mehanizama za identifikovanje zajednice, dodjelu dovoljnih resursa i djelotvorno praćenje usluga i potreba građana i krajnjih korisnika.

Višegodišnji Akcioni program za države Zapadnog Balkana i Tursku 2021-2022 **“Jačanje zapošljavanja, tržišta rada i sistema i politika socijalne zaštite na Zapadnom Balkanu sa SOCIEUX+”** predviđa da zemlje Zapadnog Balkana pristupe EU programu tehničke pomoći za zapošljavanje, rad i socijalnu zaštitu (SOCIEUX+) gdje se pruža podrška za zakonske i institucionalne okvire za omogućavanje djelotvorne i efikasne socijalne zaštite, kao i izgradnje kapaciteta za programe i sisteme socijalne zaštite i sprovođenje politika.

Akcioni dokument za zapošljavanje i socijalnu politiku u Crnoj Gori – Priprema za implementaciju Sektoroskog operativnog programa 2024-2027 predstavlja značajan important element za uspostavljanje svih preduslova za sprovođenje programa (pružanje socijalnih usluga planiranih u okviru programa). Planirana je podrška za aktivnosti izgradnje kapaciteta institucija koje sprovode politike zapošljavanja i socijalne politike, kao pružaoce usluga licima u sektoru zapošljavanja i socijalnom sektoru. Takođe, kao dio pripremnih aktivnosti za sprovođenje Operativnog programa za zapošljavanje i socijalnu inkluziju, izrada raznih podzakonskih akata procedura koji

regulišu norme i standard za pružanje usluga biće podržana zajedno sa pripremom revidiranih Planova transformacije za socijalne institucije.

Ulaganja u **podršku za izgradnju kapaciteta** usklađena su sa svim komplementarnim aktivnostima, naročito sa **Sektorskom budžetskom podrškom za reformu javne uprave**, koja će usredsrediti svoje aktivnosti na unaprijeđeno zapošljavanje i izgradnju kapaciteta kako bi se pripremila Operativna struktura za OP ESI 2024-2027 za efikasnu i djelotvornu upotrebu instrumenata socijalne kohezije EU, odnosno Evropskog socijalnog fonda (ESF+). Pored toga, planirane su aktivnosti za usmjeravanje analize potreba, obučavanje kadra, pripreme obrazovnih aktivnosti i izrada djelotvorne politike zapošljavanja za sektor rada i socijalne politike kako bi se mogao planirati i sprovesti program IPA III, ali takođe i u smislu budućeg ESF+.

Komplementarnost na nivou projekta i aktivnosti će se unaprijediti kroz tijesnu saradnju i koordinaciju između uspostavljene međuresorne, međuagencijske koordinacije i koordinacije zainteresovanih strana unutar sektora zapošljavanja i socijalne politike, gdje će biti osigurana pravovremena razmjena informacija i najnovijih dešavanja između različitih institucija. Kroz ovaj rad, zajednički planirano djelovanje institucija u sektoru zapošljavanja i socijalne politike biće usaglašeno i praćeno. To će osigurati sinergije u sprovođenju programa i koherentnost u vremenskom okviru.

4.2 Opis programa

4.2.1 Logika intervencije

Ovaj Operativni program je osmišljen tako da doprinese promociji socijalnih prava i prilika za zapošljavanje ranjivih grupa u Crnoj Gori (*Sveukupni cilj*).

Očekuje se da više ljudi, uključujući ranjive grupe, bude uključeno u obučavanje, zapošljavanje, sa kvalitetnim poslovima koji nude pristojnu zaradu i balans između rada i života. Štaviše, većina ranjivih ljudi u društvu će imati koristi od velikog broja kvalitetnih socijalnih usluga.

Promjene koje stvara program u **tri oblasti podrške** će zajedno doprinijeti gorepomenutom očekivanom uticaju.

U oblasti **Inkluzivnog tržišta rada (Oblast podrške 1)**, očekuje se da će program dovesti do većeg učešća na tržištu rada podržanih ranjivih lica, uključujući marginalizovane grupe, naročito mlade i NEET populaciju, ali i populaciju Roma i Egipćana, lica sa invaliditetom, žene i dugoročno nezaposlena lica, osiguravajući da isti budu ili zaposleni ili da aktivno traže posao, ili u slučaju NEET populacije, da se vrate obrazovanju ili obuci. Pored toga, nova i postojeća podržana preduzeća će moći da posluju i ispunjavaju svoju ulogu na inkluzivnom tržištu rada.

U oblasti **Socijalne inkluzije i zaštite (Oblast podrške 2)**, program će direktno dovesti do boljeg pristupa kvalitetnim socijalnim uslugama koje pokrivaju ranjiva lica širom Crne Gore. Programske intervencije će takođe osigurati da ranjiva lica unaprijede svoju socijalnu situaciju od benefita putem finansijskih usluga. Stoga, institucionalizovana lica će imati koristi od novih uslova života u sistemu deinstitutionalizovane podrške, stari će imati koristi od unaprijeđenog društvenog života i njege, žene, žrtve rodno zasnovanog i porodičnog nasilja će moći da na adekvatan način upute na situaciju nasilja, a djeca bez roditeljskog staranja će unaprijediti njihove rezultate u životu kroz usluge rane podrške, itd.

U oblasti **Podrške za administrativne kapacitete (Oblast podrške 3)**, program ima za cilj da osigura da institucije odgovorne za razvoj zapošljavanja i socijalne zaštite imaju adekvatne kapacitete za ispunjavanje obaveza u okviru pravne tekovine, a institucije uključene u sisteme upravljanja i kontrole IPA III i budućeg ESF+ imaju adekvatne kapacitete za uspješnu implementaciju programa. Unaprijediće se implementacija politika rada zajedno sa jačanjem socijalnog dijaloga.

Konteksti

Programskim intervencijama ciljaju se najranjivije grupe za svaku oblast intervencije kako je identifikovano i prioritizovano u nacionalnim strategijama.

Oblast podrške 1 – Inkluzivno tržište rada

Glavne ciljne grupe u ovoj oblasti podrške su nezaposlena lica, naročito najranjivije pod-grupe, t.j. mladi (15-29 godina), uključujući NEET populaciju, kao i dugoročno nezaposleni, lica sa invaliditetom, populacija Roma i Egipćana, niskokvalifikovana lica, žene i drugi. Iskustvo u pružanju podrške ranjivim grupama je do sada pokazalo

da njima obično nedostaju vještine koje se traže na tržištu rada, da je teško do njih doći i uključiti aktivne politike tržišta rada ili druge usluge ZZZCG. Stoga su potrebne prilagođene mjere.

Podrška koja povezuje mehanizam intervencije sa očekivanom promjenom ciljnih pod-grupa zasniva se na mješavini komplementarnih mehanizama podrške uključujući identifikaciju i aktivaciju, integrisanje usluge aktivne politike tržišta rada (obuke, subvencije za zapošljavanje, samozapošljavanje, itd.). Da bi se osiguralo prilagođavanje usluga posebnim potrebama pod-grupa, ZZZCG će imati koristi od novih standarda i procedura, digitalizacije procesa poslovnog upravljanja, a **njegovi zaposleni kao ciljna grupa** će imati koristi od obuke za razvoj vještina koje su direktno povezane sa uslugama.

Logika intervencije bi se mogla ukratko predstaviti kako slijedi.

Ukoliko se sprovodi koherentan miks mjera podrške aktivnog tržišta rada, prilagođen posebnim potrebama pod-grupa, dopunjen unaprijeđenim poslovnim procesima ZZZCG i vještinama zaposlenih koje podržavaju aktivaciju ranjivih grupa (ili povećanim nivoom vještina/kvalifikacija ili njihovim boljim stavom prema poslu ili kroz dostupne grantove za samozapošljavanje i/ili podsticaje za poslodavce da integrišu ranjiva lica kroz subvencionisana radna mjesta), onda će stope zaposlenosti i zapošljivosti ranjivih grupa biti povećane. Cilj je da značajan dio podržanih učesnika ostane dugoročno zaposlen.

Kroz sprovođenje aktivnih politika tržišta rada, poštovaće se princip jednakih mogućnosti i nediskriminacije, imajući na umu principe Povelje fundamentalnih prava EU i Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima lica sa invaliditetom.

Pretpostavke: Plan implementacije Garancije za mlade 2023-2026 usvojen i sprovodi se, sprovedena reorganizacija ZZZCG, revizija dizajna aktivnih politika tržišta rada

Značajna ciljna grupa sastoji se od socijalnih preduzetnika i potencijalnih socijalnih preduzetnika. Da bi se postigao očekivani ishod (kreiranje i jačanje socijalnih preduzeća da budu sposobna da posluju na tržištu), podrška targetira dvije pod-grupe, postojeća socijalna preduzeća i ona koja to žele da postanu.

Logika intervencije bi se mogla ukratko predstaviti kako slijedi.

Ukoliko nova i postojeća socijalna preduzeća budu podržana da razvijaju i kreiraju zapošljavanje i poslovne aktivnosti, onda će socijalna preduzeća biti u stanju da efikasnije djeluju na tržištu i da vrate investiciju u zajednicu. Međutim, ključna pretpostavka je razvoj institucionalnog i pravnog sistema za socijalno preduzetništvo kako bi se osiguralo da se podržana socijalna preduzeća razvijaju i efikasno posluju.

Pretpostavke: Usvajanje zakonskog okvira o socijalnom preduzetništvu i uspostavljanje Registra socijalnih preduzeća.

U svom dizajnu, investicije u oblasti tržišta rada (mjere aktivne politike tržišta rada, grantovi za socijalna preduzeća, procesi i aktivnosti izgradnje kapaciteta ZZZCG) obuhvatiće principe uključivanja u glavne tokove, uključujući rodnu ravnopravnost, diverzitet i nediskriminaciju.

Oblast podrške 2 – Socijalna inkluzija i zaštita

Glavna cilja grupa u ovoj oblasti podrške su ranjive grupe, kao što su djeca bez roditeljskog staranja, lica sa invaliditetom i poteškoćama definisanim u planovima za transformaciju, djeca Romi, lica u riziku od siromaštva, stari, beskućnici, djeca i mladi u riziku, žrtve porodičnog i rodno zasnovanog nasilja itd. Iskustvo u pružanju socijalnih usluga je do sada pokazalo da postoji značajan nedostatak pristupa socijalnim uslugama širom teritorije Crne Gore. Stoga, širenje pristupa socijalnim uslugama je potrebno i biće podržano kroz programske intervencije.

Da bi se osiguralo pružanje usluga žrtvama rodno zasnovanog nasilja, novi okvir politike će se uspostaviti, a **svi zaposleni u javnim institucijama koji sprovode politike za borbu protiv rodno zasnovanog nasilja kao ciljna grupa** imaće koristi od aktivnosti izgradnje kapaciteta kako bi se efikasno sprovodile politike u skladu sa Istanbulskom konvencijom.

Podrška koja povezuje mehanizam intervencije sa očekivanom promjenom ciljnih grupa zasniva se na mješavini intervencija, koje imaju za cilj pružanje socijalnih usluga ranjivim grupama i pristupačnost na cjelokupnoj teritoriji Crne Gore.

Logika intervencije bi se mogla ukratko predstaviti kako slijedi.

Ukoliko postoji povećanje pružanja socijalnih usluga većini ranjivih grupa (kao što je organizovan smještaj, lična asistencija, posrednici za znakovnu komunikaciju, terapija, medijacija i pomoć u kriznim situacijama, itd.) na

teritoriji Crnoj Gore, gdje ove usluge uopšte ne postoje ili gdje nedostaju usluge i ciljane podrške za razvoj politike za borbu protiv rodno zasnovanog nasilja, zatim pristupačnost kvalitetnim socijalnim uslugama će se povećati za sve ciljane ranjive grupe širom Crne Gore. Socijalna situacija ranjivih grupa bi takođe bila poboljšana. Ciljana pomoć ranjivim grupama može doprinijeti pozitivnim promjenama za njihovo blagostanje i socijalnu inkluziju.

Pretpostavke: Usvajanje relevantnih nacionalnih zakona je preduslov za omogućavanje visokokvalitetnih standarda u pružanju socijalnih usluga, naime, Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti, Nacionalna strategija za socijalnu i dječiju zaštitu, Nacionalna strategija za deinstitutionalizaciju.

Po svom dizajnu, ulaganja u socijalne usluge će obuhvatiti principe uključivanja u glavne tokove, uključujući rodnu ravnopravnost, diverzitet i nediskriminaciju.

Oblast podrške 3 – Podrška administrativnim kapacitetima

U ovoj oblasti podrške ciljna grupa su zaposleni koji obavljaju poslove upravljanja i kontrole IPA III programa.

Podrška koja povezuje mehanizam intervencije sa očekivanom promjenom ciljnih grupa zasniva se na mješavini intervencija, koje imaju za cilj dobro funkcionisanje sistema upravljanja i kontrole u skladu sa zahtjevima IPA III za djelotvorno pružanje programskih intervencija.

Logika intervencije bi se mogla ukratko predstaviti kako slijedi:

Ukoliko se aktivnosti tehničke pomoći strukturama upravljanja IPA III pružaju, a struktura se jača, onda će Crna Gora osigurati dobro funkcionisanje sistema upravljanja i kontrole za Operativni program za zapošljavanje i socijalnu inkluziju, te će imati dovoljne kapacitete za buduće upravljanje Evropskim socijalnim fondom ESF+.

Pretpostavke: Pretpostavlja se da će biti ograničen promet stalnog kadra u okviru struktura za upravljanje i implementaciju.

Druga ciljna grupa u ovoj oblasti su nacionalni organi koji će biti odgovorni za sprovođenje Nacionalnog akcionog plana za sprovođenje Evropske garancije za djecu. Mehanizam intervencije koji povezuje podršku sa očekivanom promjenom ciljanih pod-grupa zasniva se na aktivnostima koje će obezbijediti uspostavljanje struktura i osiguranje djelotvornog sprovođenja Nacionalnog akcionog plana za sprovođenje Evropske garancije za djecu.

Logika intervencije bi se mogla ukratko predstaviti kako slijedi:

Ukoliko podrška bude data nacionalnim organima za uspostavljanje struktura za Nacionalni akcioni plan za sprovođenje Evropske garancije za djecu, onda Crna Gora ima alate za sprovođenje koordinisanih politika čiji su cilj ranjiva djeca u Crnoj Gori.

Treću ciljnu grupu predstavljaju ključni subjekti sa nadležnostima u oblasti politika rada i zdravlja i zaštite na radu, uključujući socijalne partnere.

Logika intervencije bi se mogla ukratko predstaviti kako slijedi:

Ukoliko bude data podrška institucijama rada zajedno sa socijalnim partnerima, onda će se osigurati da njihovi kapaciteti za uspješnu implementaciju budu usklađeni sa politikama pravne tekovine, a socijalni dijalog će biti osnažen.

Uticaj / Sveukupni cilj

Promovisati socijalna prava i prilike za zapošljavanje ranjivih grupa u Crnoj Gori.

OBLAST PODRŠKE 1 INKLUZIVNO TRŽIŠTE RADA

Posebni cilj (Rezultat)

1. Unaprijeđeno zapošljavanje, pristup zapošljavanju, i mjere aktivacije za sve tražioce posla, naročito mlade i ranjive grupe

OBLAST PODRŠKE 2 SOCIJALNA INKLUZIJA I ZAŠTITA

Posebni cilj (Rezultat)

2. Unaprijeđen pristup kvalitetnim socijalnim uslugama koje se pružaju ranjivim grupama (djeca i mladi bez roditeljske njege, lica sa smetnjama u razvoju, žrtve rodno zasnovanog nasilja, djeca Romi, itd.)

OBLAST PODRŠKE 3 PODRŠKA ADMINISTRATIVNIM KAPACITETIMA

Posebni cilj (Rezultat)

3. Povećana spremnost zemlje shodno poglavljima relevantne pravne tekovine u pristupnim pregovorima

Tipologija rezultata

- 1.1. Unaprijeđene prilike i vještine za zapošljavanje, kroz sprovođenje programa Garancija za mlade
- 1.2. Unaprijeđeno zapošljavanje i vještine ranjivih grupa na tržištu rada kroz aktivne mjere politike zapošljavanja i unaprijeđeni operativni kapaciteti i procesi Zavoda za zapošljavanje
- 1.3. Unaprijeđen ekosistem za socijalno preduzetništvo

Tipologija rezultata

- 2.1. Kvalitetne socijalne usluge sprovedene u novim regionalnim/lokalnim oblastima i transformisane rezidencijalne institucije
- 2.2. Osnaženi kapaciteti vlasti organa za sprovođenje politika za suzbijanje rodno zasnovanog nasilja

Tipologija rezultata

- 3.1. Unaprijeđen sistem upravljanja i kontrole nad sredstvima EU u sektoru zapošljavanja i socijalne inkluzije u skladu sa zahtjevima EU
- 3.2. Osnažen kapacitet nacionalnih organa za djelotvornu pripremu, planiranje, koordinaciju, i monitoring sprovođenja Nacionalnog akcionog plana za implementaciju evropske Garancije za djecu
- 3.3. Osnaženi kapaciteti institucija rada i socijalnih partnera u usklađivanju svojih politika sa pravnom tekovinom EU

4.2.2 DETALJAN OPIS SVAKE OBLASTI PODRŠKE

OBLAST PODRŠKE 1: INKLUZIVNO TRŽIŠTE RADA

Obrazloženje: Uprkos oporavku tržišta rada u Crnoj Gori 2022. godine od štetnih efekata pandemije Covid-19 i ekonomskih posljedica rata Rusije protiv Ukrajine rastuće inflacije, glavni izazovi u zapošljavanju i socijalnoj politici ostaju na snazi. Tržište rada se i dalje suočava sa problemima sa zapošljavanjem i stopama aktivnosti uopšte jer su one znatno ispod prosjeka EU. Međutim, ovo je posebno izraženo za žene, mlade (15 – 29), starije radnike, RE populaciju, dugotrajno nezaposlene, pored stalnih značajnih regionalnih nejednakosti u zapošljavanju širom Crne Gore. Kao glavna institucija na tržištu rada, Zavod za zapošljavanje (ZZZ) nema kapacitete da sprovede mjere koje će se baviti izazovima tržišta rada. U tom kontekstu planiraju se značajna ulaganja iz pripremnih aktivnosti koje prethode realizaciji programa, ali i za programska ulaganja u cilju povećanja zaposlenosti i učešća na tržištu rada.

Uključivanje mladih ljudi (15 – 29), naročito NEET populacije na tržište rada je od posebnog značaja za Crnu Goru. Skorašnji podaci pokazuju (maj 2023. godine) da stopa NEET populacije (mladi od 15 do 29 godina, koji nijesu zaposleni, ne pohađaju obrazovanje niti obuku) smanjila se na 23,2% u poređenju sa 26,5% tokom 2021. godine. Posljednji dostupni podaci pokazuju da postoji otprilike 33500 NEET lica u Crnoj Gori.

Da bi se uhvatilo u koštac sa ovim izazovom politike, sprovede se program Garancija za mlade. Institucionalna kontakt tačka za šemu Garancije za mlade i Radna grupa koja upravlja njenom postavkom je uspostavljena i radila je na finalizaciji Plana implementacije Garancije za mlade. Program Garancije za mlade će obezbijediti da mladi (15-29) koji nijesu zaposleni ili uključeni u obrazovanje ili obuku (NEET) dobiju ponudu za posao ili nastave školovanje ili obuku u roku od 4 mjeseca nakon registracije. U okviru pripreme faze koja prethodi implementaciji programa planirane su početne investicije Garancije za mlade koje su uglavnom usmjerene na postavljanje sistema i pilotiranje implementacije. Kroz ulaganja u program, svi registrovani mladi će imati priliku da koriste mjere aktivne politike tržišta rada (prekvalifikacije i dokvalifikacije, subvencije, samozapošljavanje itd.). Takođe, u partnerstvu između ZZZCG, organizacija civilnog društva i socijalnih partnera, planirane su terenske aktivnosti u lokalnim zajednicama. Ulaganjem u program Garancije za mlade planirano je da se smanji udio NEET populacije u Crnoj Gori.

Pored nezaposlenih mladih, na tržištu rada postoje i druge ranjive grupe koje se suočavaju sa različitim, ponekad višestrukim preprekama. Nezaposlenost registrovana kod ZZZCG pokazuje veći procenat nezaposlenih žena nego muškaraca. U januaru 2023. godine bilo je 57,2% ili 25.668 nezaposlenih žena u ukupnom broju aktivnih nezaposlenih. Podaci o registrovanim nezaposlenim licima ističu izazov dugotrajne nezaposlenosti. Prema poslednjim podacima, 40,8% ili 18.312 lica, od svih registrovanih nezaposlenih lica su dugotrajno nezaposlena lica. Obrazovni nivo registrovanih nezaposlenih pokazuje da je relativno visok nivo nezaposlenih (34,3% ili 15.419 lica) bez ikakvog obrazovanja ili samo sa osnovnim obrazovanjem.

Programska ulaganja će se fokusirati na sve ranjive grupe, naročito žene, dugoročno nezaposlena lica, lica sa nižim nivoom kvalifikacija, starije radnike, populaciju Roma i Egipćana, lica sa invaliditetom. Za poboljšanje njihovog zapošljavanja, ZZZCG će sprovedi aktivne mjere politike tržišta rada čije će ciljne grupe biti ove grupe (kao što je podrška za samozapošljavanje, subvencije za zapošljavanje, mjere prekvalifikacije i dokvalifikacija imajući u vidu dualnu tranziciju, programi stažiranja, itd.).

Posebna pažnja biće takođe posvećena mjerama za prekvalifikaciju ili dokvalifikaciju. Nepodudaranje vještina radne snage i potreba tržišta rada zajedno sa niskim udjelom populacije odraslih u cjeloživotnom učenju ima glavni uticaj na niži nivo učešća na tržištu rada. Relevantni podaci ukazuju na nedovoljna ulaganja u usvajanje novih i unapređenje postojećih vještina. Tokom 2020. godine, samo je 2,7 % odraslih učestvovalo u obrazovanju i osposobljavanju, dok je prosjek u EU iznosio 9,1% (2020) i 11,9% (2022). Bez relevantnih vještina za sadašnje i buduće tržište rada, neaktivnost i stope nezaposlenosti ne mogu biti popravljene. Dobro obučeni ljudi spremni za nove izazove i tehnologije su od ključnog značaja za prosperitetnu privredu. Ovaj izazov će postati sve više pominjan u kontekstu dualne tranzicije i razvoja vještačke inteligencije. Stoga, planiraju se značajna ulaganja u usvajanje novih vještina za nezaposlene ranjive grupe i mlade kroz mjere obučavanja iz aktivnih mjera politike tržišta rada.

Dok Zavod za zapošljavanje aktivno sprovodi mjere aktivne politike tržišta rada sa otprilike godišnjim uključivanjem 1.400 nezaposlenih lica, ograničeno finansiranje kroz nacionalni budžet utiče na dostupnost aktivnih mjera politike tržišta rada. Reforma procesa poslovanja Zavoda za zapošljavanje za pružanje aktivne politike tržišta rada predstavlja ključni korak u unapređenju djelotvornosti i efikasnosti njegovih usluga i podiže

kapacitete za uključivanje više ranjivih grupa u njegove usluge i mjere aktivne politike tržišta rada. Postoji nekoliko ključnih oblasti gdje su planirana ulaganja kako bi bavilo slabostima i unaprijedilo sveukupno funkcionisanje ZZZCG. U toku je reforma organizacione strukture ZZZCG, sistema za pružanje usluga klijentima i razvoj sistema za informaciono-komunikacione tehnologije za omogućavanje digitalizacije dijela njegovih procesa. Oslanjajući se na već započete projekte, kroz ovaj program pružiće se podrška za nastavak reformskih aktivnosti. Ulaganjem u nove poslovne procese Zavoda za zapošljavanje uključujući prikupljanje podataka, analizu i sposobnosti osmišljavanja, pružanje usluga i mjere aktivne politike tržišta rada će unaprijediti svoj kvalitet i pristupačnost. Ovo će doprinijeti unapređenju ishoda zapošljavanja ranjivih grupa.

Ovaj program takođe ima za cilj jačanje razvoja socijalnog preduzetništva u Crnoj Gori. Trenutno ne postoji snažan ekosistem za socijalno preduzetništvo, što je takođe kombinovano sa nedostatkom nacionalnog regulatornog okvira. Nedostatak formalne definicije socijalnog preduzeća i povezanih kriterijuma za priznavanje vodi ka nepriznavanju ovih subjekata na tržištu. Da bi se podržao rast socijalnih preduzeća, ovaj program će pružiti dodatnu pomoć, što će direktno uticati na pristup prilikama za zapošljavanje i promovisati socijalnu inkluziju za najranjivije grupe.

Primjenljivi zakoni EU: Paket proširenja, Izvještaj za Crnu Goru 2023, preporuke za Poglavlje 19: Socijalna politika i zapošljavanje obuhvataju preporuke za reformu i osnaživanje Zavoda za zapošljavanje, kako bi se isti pripremili za sprovođenje Garancije za mlade i buduću upotrebu Evropskog socijalnog fonda (ESF), kako bi se nastavili naponi za reformisanje pružanja aktivnih mjera politike tržišta rada sa akcentom na njihovoj relevantnosti za tržište rada.

Rezultati (Posebni ciljevi):

1. Unaprijeđenje zapošljavanja, pristup zapošljavanju i mjere aktivacije za sve tražioce posla, naročito mlade i ranjive grupe

Tipologije rezultata: Da bi se postigao ovaj cilj unutar ove oblasti podrške, ostvariće se tri ključne vrste rezultata:

- 1.1. Unaprijeđene prilike i vještine za zapošljavanje, kroz sprovođenje programa Garancija za mlade
- 1.2. Unaprijeđeno zapošljavanje i vještine ranjivih grupa na tržištu rada kroz aktivne mjere politike zapošljavanja i unaprijeđeni operativni kapaciteti i procesi Zavoda za zapošljavanje
- 1.3. Unaprijeđen ekosistem za socijalno preduzetništvo

Uticaj, ishod i indikatori rezultata (uključujući početne vrijednosti i ciljeve):

<u>Indikator</u>	<u>Početna vrijednost</u> <u>2022</u>	<u>Cilj</u> <u>2032</u>	<u>Izvor</u>
UTICAJ			
Stopa nezaposlenosti, po osnovu pola, starosti i lica sa smetnjama u razvoju %	Ukupno: 14,7 Muškarci: 16.2 Žene: 12.8	Ukupno: <11,6 Muškarci: <12.2 Žene: <11	UNSTAT
ISHOD			
Procenat nezaposlenih koji se zaposle u roku od 6 mjeseci nakon učešća u aktivnim mjerama politike tržišta rada	0	30%	Izvještaji o sprovođenju / ZZZCG
Broj socijalnih preduzeća koje je podržao program, aktivnih 6 mjeseci nakon završetka intervencije	0	15	Izvještaji o sprovođenju/ MRSS
REZULTAT			
Broj mladih (15-29 godina) koji završavaju program Garancije za mlade koji je podržan od strane intervencije po vrsti mjere ili usluge aktivnih mjera politike tržišta rada (razvrstano prema polu)	0	4700	Projektni izvještaji/ ZZZCG

Indikator	Početna vrijednost 2022	Cilj 2032	Izvor
Broj ranjivih lica kojima je pružena podrška od strane programa po vrsti mjere ili usluge aktivnih mjera politike tržišta rada (<i>razvrstano prema polu</i>)	0	2600	Projektni izvještaji/ ZZZCG
Broj osnovanih socijalnih preduzeća	0	20	Projektni izvještaji/ MRSS
Broj kreiranih radnih mjesta u socijalnim preduzećima kojima je pružena podrška kroz intervenciju finansiranu od strane EU	0	55	Projektni izvještaji/ MRSS
Broj poslovnih procesa ZZZCG u sprovođenju	7	10	Projektni izvještaji/ ZZZCG
Zaposleni u ZZZCG obučeni za pružanje podrške tražiocima posla	0	90	Projektni izvještaji/ ZZZCG

Vrste aktivnosti

Rezultat 1.1. Poboljšane prilike i vještine za zapošljavanje mladih kroz sprovođenje Garancije za mlade

Opis prihvatljivih aktivnosti, uključujući glavne projekte:

Kontekst

Kroz pripremne projekte koji prethode sprovođenju programa, ZZZCG će uspostaviti osnovu za sprovođenje Programa Garancije za mlade u Crnoj Gori. Prvo će se razviti protokol za mapiranje NEET populacije zajedno sa informacionim sistemom ZZZCG koji će podržati sve procese, posebna "linija/protokol" za mlade koji se registruju za Garanciju za mlade kod ZZZCG će biti razvijen i nudiće usluge usmjeravanja i savjetovanja, zajedno sa terenskim aktivnostima u saradnji sa NVO i poslodavcima. Onlajn pretprijava (*onlajn registracija za mlade, tražioce posla, poslodavce*) će se razviti zajedno sa statističkim profilisanjem za prioritetne usluge zasnovane na potrebama, i grupno i individualno savjetovanje (ekspertske savjeti o obrazovanju i osposobljavanju, kao i prilike za zapošljavanje i samozapošljavanje). Na osnovu ovog okvira, Program OP ESI će postepno nastaviti sa implementacijom i/ili prilagođavanjima već reformisanih usluga i sprovedenih aktivnosti, koje su većinom usredsređene na aktivne mjere politike tržišta rada (*ponuda*) kroz Garanciju za mlade, budući da je većina preduslova već ispunjena.

1) Sprovođenje terenskih aktivnosti i usluga za mlade ljude koji nude podršku za aktivaciju

Komponenta terenskog rada koja se podržava kroz ovaj program će se sprovoditi u partnerstvu sa organizacijama civilnog društva, omladinskim savjetima i ostalim omladinskim organizacijama, socijalnim partnerima, ZZZCG, opštinama ili drugim organizacijama. Terenske aktivnosti imaju krajnji cilj vođenja registracije NEET populacije kod Zavoda za zapošljavanje kao tražioca posla koji treba da budu uključeni u šemu Garancije za mlade. Ova aktivnost će se nadovezati na već sprovedene terenske aktivnosti ZZZCG i biće dobro koordinisana u smislu vremenskog okvira i implementacije.

Aktivnosti će obuhvatati podršku mladim ljudima, uključujući NEET populaciju kroz informativne kampanje i ciljane komunikacione aktivnosti za privlačenje mladih ljudi ka dostupnim uslugama. Mladi će biti aktivno uključeni u osmišljavanje, promociju i aktivnosti podizanja svijesti. Različite intervencije za identifikovanje, kontaktiranje i angažovanje NEET populacije, biće podržani zajedno sa sprovođenjem planova individualnih aktivnosti, ciljanom podrškom usmjerenom na aktivaciju (meke i/ili transverzne vještine ili digitalne vještine), kao i programima integracija koji se pružaju na lokalnom nivou unutar zajednice (omladinski klubovi, organizacije na nivou zajednice, itd.). Saradnja sa lokalnim socijalnim službama i drugim lokalnim omladinskim organizacijama je predviđena kako bi se došlo do ranjivih mladih na licu mjesta zajedno sa kampanjama za angažovanje poslodavaca i njihovo povezivanje sa nezaposlenim licima radi potencijalnog zaposlenja.

2) Sprovođenje aktivnih mjera politike tržišta rada za mlade

Nakon terenskih aktivnosti koje su praćene prvom registracijom i uslugama inicijalne aktivacije, ZZZCG će ponuditi brojne aktivne mjere tržišta rada ranjivim mladim ljudima koje obuhvataju zapošljavanje, obuke (sa

akcentom na dualnoj tranziciji) i program stažiranja. Kroz pripremne aktivnosti, aktivne mjere politike tržišta rada će se reformisati kroz svoj sadržaj kako bi se odgovorilo na potrebe tržišta rada. Izrada nove mjere "Program stažiranja" planirana je do kraja 2026. godine. Njeno sprovođenje će biti podržano kroz ovaj program.

Međutim, prije ponude dostupnih aktivnih mjera politike tržišta rada, specijalan pristup mapiranju i terenskim aktivnostima će biti primijenjen na većinu marginalizovanih grupa, kao što su Romi i lica sa invaliditetom kroz protokole Garancije za mlade sprovedene kroz pripreme aktivnosti koje prethode sprovođenju programa. Terenske aktivnosti koje sprovode ZZZCG i organizacije civilnog društva u pripremnim aktivnostima pred početak sprovođenja programa će takođe imati značajnu ulogu u privlačenju i aktivaciji.

Ponude za zapošljavanje će obuhvatiti subvencije za zapošljavanje uopšte, subvencije za prvo zaposlenje, čiji su fokus svršeni studenti i učenici dualnog obrazovanja, grantovi za samozapošljavanje i subvencije za biznis. Osposobljavanje i stažiranje će obuhvatiti obrazovne programe i programe obuke u obrazovnim institucijama i obuke na radnom mjestu kod poslodavaca, a ciljna grupa će biti mladi ljudi. Obučavanje za započinjanje biznisa će takođe biti podržano.

Početak sprovođenja Garancije za mlade je planiran kao pilot faza u tri regije od 2025. godine. U narednim godinama će se sprovoditi na cijeloj teritoriji zemlje. Podrška od programa će se nastaviti za prve aktivnosti koje će već sprovesti ZZZCG u pripremi i pilot fazi.

Metodi pružanja: *ugovor(i) o djelu, grant(ovi)*

Ugovori o djelu i grant(ovi) biće omogućeni za pružanje Programa Garancije za mlade za širenje opsega aktivnih mjera tržišta rada i usluga Zavoda za zapošljavanje u skladu sa potrebama ranjivih i marginalizovanih ciljnih grupa.

Ugovori o djelu i grant(ovi) se dodjeljuju putem Zavoda za zapošljavanje kao Ugovornog organa krajnjim korisnicima.

Relevantni organi će odlučiti o dobravanju kriterijuma za odabir operacija. Glavni principi će obuhvatiti najmanje sljedeće:

- Relevantnost i doprinos projekta za sprovođenje ciljeva Programa,
- Doprinos indikatorima Programa,
- Kvalitet i izvodljivost projekta,
- Jasno definisane potrebe ciljnih grupa koje se odnose na cilj Programa,
- Finansijski i operativni kapacitet,
- Komplementarnost sa ostalim projektima u okviru specifične oblasti politike,
- Održivost projekta.

Krajnji korisnici i ciljne grupe:

Ciljne grupe su sljedeće:

- Mladi ljudi (15-29 godina), uključujući marginalizovane mlade kao što su RE populacija, lica sa invaliditetom i lica koja nijesu u obrazovanju, koja nijesu zaposlena i koja ne pohađaju obuke (NEET)

Krajnji korisnici su sljedeći:

- Pružaoci obrazovanja i osposobljavanja odraslih (institucije)
- Omladinske organizacije, ostale partnerske organizacije
- Preduzetnici, poslodavci
- Nezaposlena lica koja započinju svoj biznis
- Zavod za zapošljavanje

Uslovi: Uslovi za početak aktivnosti su u toku. Plan implementacije Garancije za mlade 2023-2026, kao ključni strateški dokument, pripremljen je i planirano je da ga usvoji Vlada. Takođe, u toku su pripremne aktivnosti za reorganizaciju ZZZCG, njegov kapacitet za implementaciju Garancije za mlade će biti ojačan kako bi se omogućila

puna implementacija programa Garancije za mlade. Reforme za efikasnu implementaciju Garancije za mlade uključuju reviziju zakonskog okvira koji reguliše promociju zapošljavanja, koja je planirana za 2024. godinu. Pilot projekat Garancije za mlade počće u 3 regiona u Crnoj Gori od 2025. godine, nakon čega će se sprovoditi širom zemlje. Ovo omogućava postepeno povećanje obima projekata. ZZZCG će stalno povećavati svoje resurse za implementaciju programa Garancije za mlade tokom perioda implementacije ovog programa. Detaljan plan će biti predstavljen u aplikaciji za grant.

Rezultat 1.2. Unaprijeđeni zapošljavanje i vještine ranjivih grupa na tržištu rada kroz aktivne mjere politike tržišta rada i unaprijeđene operativne kapacitete i procese Zavoda za zapošljavanje

Opis prihvatljivih aktivnosti, uključujući glavne projekte:

- 1) *Sprovođenje mjera aktivne politike tržišta rada i usluga za ranjive grupe, sa posebnim akcentom na RE populaciju, lica sa invaliditetom, dugoročno nezaposlene, žene i niskokvalifikovana lica*

S ciljem povećanja zapošljavanja u Crnoj Gori, planirane su investicije za sprovođenje **mjera aktivne politike tržišta rada i ciljane usluge ZZZCG sa akcentom na ranjivim i marginalizovanim grupama**, kao što su dugoročno nezaposlena lica, niskokvalifikovana lica, stariji radnici, populacija Roma i Egipćana, lica sa invaliditetom, nezaposlene žene, korisnici garantovanog minimalnog prihoda i drugi identifikovani kao ranjiva lica na tržištu rada u skladu sa nacionalnom definicijom koja proističe iz strateških dokumenata. Revizija dizajna, usmjeravanja i modaliteta sprovođenja aktivnih mjera politike tržišta rada će se sprovoditi da reflektuju situaciju na tržištu rada i potrebe ranjivih grupa u okviru pripremnih aktivnosti prije sprovođenja programa, zajedno sa unapređenjem usluga ZZZCG (individualizovani pristup, mjere aktivacije, upravljanje individualnim slučajevima).

Uopšteno gledano, ZZZCG će ponuditi brojne **aktivne mjere tržišta rada za ranjive grupe** u zavisnosti od njihovih potreba. Te mjere obuhvataju mjere direktnog zapošljavanja kao što su: samozapošljavanje (podrška namijenjena nezaposlenim licima da započnu sopstveni biznis uz mentorsku poruku), subvencije za zapošljavanje, mjere obuke (prekvalifikacija i dokvalifikacija) u institucijama za obrazovanje odraslih ili sa poslodavcima kao obuka na radnom mjestu, programi stažiranja (usvajanje praktičnog znanja za rad i vještina, uključujući zelene i digitalne vještine), subvencije za preduzetništvo (stvaranje malih preduzeća i podrška za nezaposlena lica da realizuju svoje poslovne ideje).

Budući da se marginalizovane i ranjive grupe na tržištu rada često suočavaju sa veoma specifičnim ili višestrukim barijerama, omogućavanje **specijalizovanog pristupa i dodatne podrške za ispunjavanje njihovih kompleksnih potreba biće od velikog značaja**.

Određenim ranjivim grupama potrebno je više od jedne usluge ili mjere za njihov rad i socijalnu integraciju na tržište rada, kao što su RE populacija, lica sa invaliditetom i dugoročno nezaposlena lica. Podrška će se sastojati od individualnih planova, koji će obuhvatati skup usluga i mjera koje lice može dobiti za svrhu rada i socijalne integracije. Broj usluga aktivacije i savjetovanja zajedno sa aktivnim mjerama politike tržišta rada zavisio bi od zapošljivosti lica i trenutne odvojenosti od tržišta rada. **Program radne aktivacije će biti razvijen da pruži podršku individualnom pristupu specifičnoj ranjivoj grupi**. Ovaj program će se sastojati od prvog procesa profilisanja, pripreme individualnog plana, identifikacije primjenljivog obrazovnog programa u zavisnosti od konkretne situacije, identifikacije programa integrisanja na radu (primjenljive aktivne mjere politike tržišta rada, kao što su javni rad ili subvencija za zapošljavanje) i redovnih konsultacija za procjenu napretka i potencijalnih uskih grla. Usluge i mjere će se kombinovati u zavisnosti od posebnog pojedinačnog slučaja lica i njihovih barijera za zapošljavanje.

Uključivanje ranjivih grupa na tržište rada zavisi od dobre saradnje između ZZZCG i ostalih institucija, kao što su socijalne usluge. Pasivne mjere tržišta rada i benefiti će ponekad ići ruku pod ruku sa aktivnim mjerama tržišta rada kako bi se uputilo na barijere za socijalnu inkluziju.

Podrška trajnim sezonskim radnicima će se uspostaviti kao novorazvijena aktivna mjera politike tržišta rada koja ima za cilj ublažavanje nestabilnosti sezonskog rada kako bi mogli prevladati periodi smanjene aktivacije koja će uključivati finansijsku podršku radnicima i poslodavcima za period smanjene aktivacije.

Ujednačena mogućnost regionalne procjene aktivnih mjera politike tržišta rada će se osigurati tokom implementacije.

2) *Operativni kapaciteti i procesi Zavoda za zapošljavanje*

Paralelno sa pružanjem aktivnih mjera politike tržišta rada, struktura ljudskih resursa i procesa poslovanja Zavoda za zapošljavanje Crne Gore biće prilagođeni kako bi se **osnažilo individualizovano pružanje usluga i upravljanje**.

Iako se kapacitet Zavoda za pružanje usluga i programa zapošljavanja unaprijedio tokom godina, nekoliko strukturalnih izazova ostaje i njima se treba baviti. U okviru pripremni projekata prije nego započne sprovođenje programa, revizija dizajna, usmjeravanje i modaliteti sprovođenja aktivnih mjera politike tržišta rada će biti urađeni zajedno sa početkom organizacionih i procesnih reformi. Takođe, nove ili reformisane aktivne mjere politike tržišta rada će biti kreirane, na osnovu kojih će razvoj ili dalje restrukturiranje internih procesa poslovanja biti podržani kroz ovaj program. Unapređenje procesa će uzeti u obzir specifične i višestruke barijere sa kojima se ranjive grupe često suočavaju i njih u potrebu za specijalizovanom podrškom i individualizovanim pristupom.

Novi ili već postojeći reformski procesi podržani kroz ovaj program obuhvatiće nove pristupe profilisanju i segmentaciji ranjivih grupa, na vještinama zasnovane alate za profilisanje i procese procjene, usluge i protokole pružanja savjetodavne podrške, alate za prognoziranje, alate za samo-procenu, za procjenu kompetencija ranjivih grupa što je praćeno uspostavljanjem plana integracije i aktivacionih programa zajedno sa razvojem sistema za praćenje inkluzije ranjivih grupa u rezultatima aktivnih mjera tržišta rada.

Pored toga, podrška će se pružiti osnaživanju ljudskih resursa u Zavodu za zapošljavanje Crne Gore i poboljšanju vještina zaposlenih za rad sa posebnim marginalizovanim grupama (Romi, lica sa smetnjama u razvoju, dugoročno nezaposlena lica, itd.).

Da bi se mogla povećati pristupačnost uslugama i pružanje istih ranjivim grupama, opremanje centara za zapošljavanje za unapređenje uslova rada biće podržano u skladu sa standardima pristupačnosti, zdravlja i bezbjednosti. Takođe, iako će razvoj informaciono-komunikacionih tehnologija sistema Zavoda za zapošljavanje biti pokrenuti kroz pripremne akcije, dalja nadgradnja sistema će biti podržana kroz program kako bi se pružila podrška novorazvijenim procesima poslovanja i nastavila digitalizacija pružanja usluga korisnicima koji se oslanjaju na već razvijene module. Podrška će se pružiti za uspostavljanje mehanizma praćenja koji će omogućiti na činjenicama zasnovan dizajn i prilagođavanje aktivnih mjera politike tržišta rada. Usklađivanje sistema monitoringa i dodatna interoperabilnost i dijeljenje podataka između javnih institucija, koje nije sprovedeno tokom prethodnih intervencija, zahtijevaće nadgradnju IKT platforme Zavoda za zapošljavanje, kao i osnaživanje internih ljudskih resursa koji se bave podacima.

Metodi pružanja: *Grant(ovi), ugovor(i) o djelu, ponuda, twinning.*

Ugovori o djelu i grant(ovi) biće omogućeni za pružanje aktivnih mjera i usluga politike tržišta rada za širenje opsega aktivnih mjera tržišta rada i usluga Zavoda za zapošljavanje u skladu sa potrebama ranjivih ciljnih grupa.

Ugovori o djelu i grant(ovi) se dodjeljuju putem Zavoda za zapošljavanje kao Ugovornog organa krajnjim korisnicima.

Relevantni organi će odlučiti o dobavljanju kriterijuma za odabir operacija. Glavni principi će obuhvatiti najmanje sljedeće:

- Relevantnost i doprinos projekta za sprovođenje ciljeva Programa,
- Doprinos indikatorima Programa,
- Kvalitet i izvodljivost projekta,
- Jasno definisane potrebe ciljnih grupa koje se odnose na cilj Programa,
- Finansijski i operativni kapacitet,
- Komplementarnost sa ostalim projektima u okviru specifične oblasti politike,
- Održivost projekta.

Krajnji korisnici i ciljne grupe:

Ciljne grupe su sljedeće:

- Populacija Roma i Egipćana
- Lica sa invaliditetom
- Nezaposlene žene
- Dugoročno nezaposleni
- Niskokvalifikovani nezaposleni
- Ostale ranjive grupe na tržištu rada
- Zaposleni u Zavodu za zapošljavanje
- Zavod za zapošljavanje

Krajnji korisnici su sljedeći:

- Pružaoci obrazovanja i osposobljavanja odraslih (institucije)
- Preduzetnici, poslodavci
- Nezaposlena lica koja započinju svoj biznis
- Zavod za zapošljavanje

Uslovi: Revidiranje zakonskog okvira koji uređuje promovisanje zapošljavanja i reorganizaciju funkcionalne organizacije i kadrovske nivoe Zavoda.

Rezultat 1.3. Unaprijeđen ekosistem za socijalno preduzetništvo

Opis prihvatljivih aktivnosti, uključujući glavne projekte:

1) Podrška razvoju novih i postojećih socijalnih preduzeća

Nakon formalnog priznanja sektora socijalnog preduzetništva sa usvajanjem relevantnog zakonskog okvira i uspostavljanjem registra uz podršku pripremnih aktivnosti koje prethode početku sprovođenja programa, obezbijediće se sredstva za uspostavljanje novih socijalnih preduzeća za subjekte koji, bez obzira na njihov pravni oblik, žele da započnu poslovnu djelatnost u skladu sa principima socijalnog preduzeća.

Pored toga, podrška će se pružiti za dalji razvoj postojećih socijalnih preduzeća u zemlji u smislu povećanja njihovih poslovnih djelatnosti i istovremeno omogućavanja novih prilika za zapošljavanje ranjivih grupa. Međutim, ova socijalna preduzeća će morati proći kroz proces formalnog priznavanja onda kada se uspostavi zakonski okvir.

Aktivnosti koje će biti podržane obuhvataju razvoj internih procedura (statut) i registraciju socijalnog preduzeća u nacionalnom Registru za one subjekte koji žele da započnu svoj biznis u skladu sa principima socijalnog preduzetništva ili one koji već posluju, ali treba da prođu kroz proces validacije kako bi mogli da se registruju. Štaviše, ulaganja su planiranja za jačanje kapaciteta zaposlenih u socijalnim preduzećima kroz aktivnosti obučavanja, nabavku opreme, renoviranje, marketinške aktivnosti, razvoj novih modela i planova poslovanja, proizvoda i/ili usluga, pružanje usluga i podrška za zapošljavanje i mentorstvo za ranjive grupe zaposlene u socijalnim preduzećima.

Ulaganje u osnaživanje sektora socijalnog preduzetništva je takođe podsticaj za povećanje aktivnosti socijalnih inovacija.

Metodi pružanja: Grant(ovi)

Kriterijume za odabir operacija će odobriti relevantni organi. Glavni principi će obuhvatiti najmanje sljedeće:

- Relevantnost i doprinos akciji za sprovođenje ciljeva Programa,
- Doprinos indikatorima Programa,
- Kvalitet i izvodljivost akcije,
- Jasno definisane potrebe ciljnih grupa u vezi sa ciljem Programa,
- Finansijski i operativni kapacitet,
- Komplementarnost sa ostalim akcijama unutar posebne oblasti politike,
- Održivost akcije.

Krajnji korisnici i ciljne grupe:

Ciljne grupe su sljedeće:

- Zaposleni u socijalnim preduzećima, uključujući ranjive grupe u socijalnom preduzeću,
- Socijalna preduzeća

Krajnji korisnici obuhvataju:

- Socijalna preduzeća, uključujući organizacije civilnog društva, saradnike, preduzetnike
- Ostali pravni subjekti koji žele da započnu poslovnu djelatnost u skladu sa principima socijalnog preduzeća.

Uslovi: Usvajanje zakonskog okvira o socijalnom preduzetništvu i uspostavljanje Registra predstavlja preduslov za sprovođenje aktivnosti.

OBLAST PODRŠKE 2: SOCIJALNA INKLUZIJA

Obrazloženje: Sektor socijalne zaštite i inkluzije u Crnoj Gori i dalje se suočava sa značajnim izazovima u vezi sa ljudskim resursima i kapacitetima koji su potrebni da bi se u potpunosti sprovele tekuće reforme.

Crna Gora pokazuje značajno viši udio osoba, koji iznosi 38,9% (2021), koji su u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti u poređenju sa prosjekom Evropske unije (EU) koji iznosi 21,7% (2021). Pored toga, zabrinjavajućih 45,5% (2021) djece u Crnoj Gori suočava se sa istim rizikom, u poređenju sa prosjekom EU koji iznosi 24,4% (2021). Ove brojke ukazuju na potrebu za dodatnom podrškom i resursima u zemlji.

U narednom periodu očekuje se da će sistem započeti sa reformskim procesom na osnovu Mape puta za reformu sistema socijalne pomoći i usluga socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori.

U okviru pripremnih aktivnosti, pružiće se podrška za jačanje cjelokupnog sistema socijalne zaštite kako bi se povećao njegov kvalitet, dostupnost i pristupačnost najugroženijim grupama. Reforme u pravnom i institucionalnom ekosistemu su ključne za naredni korak, a to je sprovođenje socijalnih usluga na lokalnom i regionalnom nivou, planiranih kroz ovaj program.

Trenutno, socijalne usluge koje se pružaju na lokalnom nivou i dalje su nedovoljno finansirane, što utiče na njihovu sposobnost da zadovolje potrebe stanovništva, uz nedostatak ulaganja u proces deinstucionalizacije. Rješavanje ovih problema je ključno za obezbjeđivanje efikasne podrške za ranjive grupe. Pored toga, nepovoljni demografski trendovi, starenje stanovništva, kao i sezonski priliv stanovništva (veliki broj turista tokom ljetnjih mjeseci) dodatno opterećuju dostupnost i pristupačnost usluga. Glavni razlog visokog stepena institucionalizacije ranjivih grupa je nedostatak pristupa uslugama zasnovanih na zajednici na cijeloj teritoriji Crne Gore.

Iako je udio djece koja žive u rezidencijalnim ustanovama posljednjih godina opao, djeca se i dalje smještaju u ustanove zbog nedostatka hitne i specijalizovane hraniteljske pomoći i podrške, što znači da su rezidencijalne ustanove često jedina alternativa u hitnim slučajevima.

Nevladine organizacije imaju sve važniju ulogu u pružanju usluga za starija lica, ali, kao i u slučaju svih socijalnih usluga, njihova finansijska struktura je često neodrživa zbog zavisnosti od donacija i nedostatka višegodišnjeg finansiranja.

Kroz ovaj program biće obezbijeđena podrška za proširenje postojećih usluga u zajednici i deinstucionalizaciju stacionarnih ustanova i njihovih korisnika. Podrška transformaciji i modernizaciji stacionarnih ustanova obuhvatiće razvoj programa za podršku djeci i omladini bez roditeljskog staranja, osobama sa invaliditetom i drugim ugroženim grupama.

Investiranje u ove aktivnosti pomoći će u prevazilaženju postojećih izazova, ojačati sektor socijalne zaštite i inkluzije i obezbijediti efikasnu podršku za ugrožene grupe. Alokacijom resursa za ove oblasti, Crna Gora može poboljšati pristupačnost, kvalitet i uticaj socijalnih usluga, što će u konačnom poboljšati život djece, osoba sa invaliditetom i, generalno, onih koji su izloženi riziku od siromaštva i socijalne isključenosti.

Važeće zakonodavstvo EU: Izvještaj o Crnoj Gori za 2023. godinu, Preporuke za poglavlje 19 pravne tekovine EU: Socijalna politika i zapošljavanje uključuju reformu sistema socijalne zaštite zasnovanu na Planu reforme

socijalne zaštite, kao i usvajanje i sprovođenje Strategije za deinstitucionalizaciju i Strategije za zaštitu socijalne i dječije zaštite; Preporuke za poglavlje 23 pravne tekovine EU: Pravosuđe i osnovna prava

Ishod: Poboľšan pristup kvalitetnim socijalnim uslugama koje se pružaju ugroženim grupama (djeci i mladima bez roditeljskog staranja, uključujući djecu romske nacionalnosti, osobama sa invaliditetom, zavisnicima, žrtvama rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici, itd.)

Tipologije rezultata: Za postizanje navedenog rezultata unutar ove oblasti podrške, sljedeći rezultati će biti ostvareni:

- 2.1. Kvalitetne socijalne usluge sprovedene u novim regionalnim/lokalnim oblastima, a stambene institucije transformisane.
- 2.2. Ojačani kapaciteti nadležnih organa za sprovođenje politika u oblasti borbe protiv rodno zasnovanog nasilja.

Pokazatelji uticaja, ishoda i rezultata (uključujući početne vrijednosti i ciljeve)

<u>Pokazatelj</u>	<u>Početna vrijednost 2022.</u>	<u>Cilj 2032.</u>	<u>Izvor</u>
UTICAJ			
Kvalitet pružanja usluga	2,5	3	SIGMA
ISHOD			
Broj socijalnih usluga koje funkcionišu u skladu sa standardima	116	160	Godišnji izvještaji o sprovođenju/Podaci Ministarstva rada i socijalnog staranja
REZULTAT			
Broj pružalaca socijalnih usluga podržanih intervencijama finansiranim iz sredstava EU	0	18	Izvještaji o sprovođenju/Podaci Ministarstva rada i socijalnog staranja
Broj ugroženih osoba koje su podržane sredstvima EU (razvrstano po polu, starosti, ranjivoj grupi, lokaciji)	0	180	Projektni izvještaji
Broj zaposlenih u administraciji Crne Gore obučanih za politike borbe protiv rodno zasnovanog nasilja	0	50	Projektni izvještaji

Vrsta aktivnosti

Rezultat 2.1. Kvalitetne socijalne usluge sprovedene u novim regionalnim/lokalnim oblastima, a stambene institucije transformisane

Kontekst

Kroz pripremne aktivnosti, sprovedene prije početka sprovođenja programa, podržaće se Plan reformi socijalne pomoći i usluga socijalne i dječije zaštite, sa ulaganjima u pravni i institucionalni okvir za pružanje efikasne i djelotvorne pokrivenosti socijalnom zaštitom, jačanje kapaciteta za programe socijalne zaštite, sisteme, sprovođenje politika, zajedno sa poboljšanjem procesa licenciranja i institucija, pripremom i ponovnim ocjenjivanjem planova transformacije socijalnih ustanova u okviru procesa deinstitucionalizacije. Podrška je takođe planirana za razvoj različitih podzakonskih akata i procedura koje regulišu norme i standarde za pružanje usluga koje nemaju rezidencijalni karakter, sa ciljem prevencije daljeg institucionalizovanja. Na osnovu planirane reforme politike, Operativni program ESI će investirati u pružanje i proširenje usluga koje proističu iz prilagođenog institucionalnog i pravnog okvira, širom Crne Gore.

Opis prihvatljivih aktivnosti uključujući velike projekte:

- 1) Sprovođenje socijalnih usluga na regionalnom i lokalnom nivou

Program će podržati sprovođenje postojećih zakonskih, standardizovanih usluga, fokusirajući se na njihovo širenje s ciljem poboljšanja kvaliteta i dostupnosti neinstitucionalnih socijalnih usluga kao najboljeg mehanizma za prevenciju institucionalizacije ranjivih grupa.

Ranjive grupe, kao što su djeca i mladi bez roditeljskog staranja, uključujući romsku djecu, djecu sa invaliditetom, lica sa invaliditetom, zavisnike, žrtve trgovine ljudima, žrtve rodno zasnovanog nasilja, žrtve nasilja u porodici, trudnice ili samohrani roditelji bez porodične podrške i druga lica u riziku od siromaštva, biće podržane kroz različite usluge podrške u svakodnevnom životu i na nivou zajednice. Usluge uključuju organizovano stanovanje za lica sa invaliditetom, ličnu asistenciju, posrednike u komunikaciji putem znakovnog jezika, pomoć u kući, centre za dnevni boravak i druge usluge koje proizilaze iz Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti. Pored toga, ulaganja će obuhvatiti terapijske i savjetodavne usluge kao što su terapija, savjetovanje, SOS telefon i druge usluge usmjerene na prevazilaženje kriznih situacija i usluge za žrtve porodičnog i rodno zasnovanog nasilja.

Usluge će sprovoditi akreditovani pružaoci socijalnih usluga u skladu sa propisanim standardima i kriterijumima obezbjeđenja kvaliteta.

2) *Transformacija rezidencijalnih ustanova*

Ova aktivnost će podržati proces transformacije rezidencijalnih ustanova u Crnoj Gori.

Aktivnosti će biti usmjerene ka rezidencijalnim ustanovama koje su pripremljene za proces deinstitutionalizacije i koje imaju nove ili modernizovane planove za transformaciju. Planovi za transformaciju biće podržani kroz pripremne aktivnosti unutar Akcionog dokumenta za 2024. godinu.

Naglasak će biti na procesu transformacije koji uključuje i razvoj i sprovođenje usluga u lokalnoj zajednici, kao što su podržano organizovano stanovanje, jačanje porodične reintegracije, male grupne kuće, dnevni centri, kućna njega, rehabilitacioni programi za korisnike koji su prošli kroz proces deinstitutionalizacije, metodologije za sprovođenje procesa transformacije i deinstitutionalizacije, savjetodavne usluge i pomoć porodicama, kao i pružanje individualnog i grupnog savjetovanja.

Metode izvršenja: *Bespovratna sredstva.*

Odobrenje kriterijuma za izbor operacija biće odlučeno od strane nadležnih organa. Glavni principi će obuhvatiti barem sljedeće:

- Relevantnost i doprinos akcije ostvarivanju ciljeva Programa
- Doprinos pokazateljima Programa
- Kvalitet i izvodljivost akcije
- Jasno definisane potrebe ciljanih grupa u vezi sa ciljem Programa
- Finansijska i operativna kapacitet
- Komplementarnost sa drugim aktivnostima unutar specifične političke oblasti
- Održivost akcije.

Krajnji primaoci i ciljne grupe:

Ciljne grupe su sljedeće:

- Djeca i mladi bez roditeljskog staranja
- Djeca sa smetnjama u razvoju
- Lica sa invaliditetom
- Lica u riziku od siromaštva
- Zavisnici
- Žrtve trgovine ljudima
- Stari ljudi
- Beskućnici
- Žrtve nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja
- Ostale ugrožene grupe u riziku od siromaštva

Konačni korisnici su sljedeći:

- Pružaoci socijalnih usluga

Uslovi: Usvajanje revizije Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti, Nacionalne strategije socijalne i dječije zaštite, usvajanje Strategije deinstitutionalizacije. Usvajanje revidiranih planova transformacije za socijalne institucije i podrška pripremi različitih podzakonskih akata i procedura kao preduslova za dalju deinstitutionalizaciju.

Rezultat 2.2. Ojačani kapaciteti nadležnih organa za sprovođenje politika u oblasti rodno zasnovanog nasilja.

Opis prihvatljivih aktivnosti uključujući velike projekte:

- 1) Podrška u pripremi relevantnih pravnih akata (podzakonskih akata) u oblasti politika rodno zasnovanog nasilja i jačanje kapaciteta nadležnih organa.

Kroz intervenciju programa, biće podržana priprema relevantnih podzakonskih akata i drugih pravnih dokumenata, nakon izmjena Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti, koji će prepoznati specifične usluge vezane za rodno zasnovano nasilje. Pored toga, biće pripremljeni novi standardi za sve specijalizovane usluge za rodno zasnovano nasilje u usklađenosti sa Istanbulskom konvencijom, kako bi se obezbijedio kvalitet usluga koje će biti pružene u budućnosti. Potrebno je uložiti dodatne napore kako bi se obezbijedila efikasna primjena zakonodavstva, pristup pravdi i sprovođenje prava u administrativnim i sudskim postupcima za žrtve rodno zasnovanog nasilja.

Planirano je jačanje kapaciteta i obuka za zaposlene u institucijama koje se bave rodno zasnovanim nasiljem, kao što su Ministarstvo rada i socijalnog staranja, centri za socijalni rad, pravosuđe i tužilaštvo, policija, zdravstvene ustanove i pružaoci usluga. Podržaće se kampanje podizanja svijesti o rodno zasnovanom nasilju i nasilju nad ženama kako bi se povećalo znanje i razumijevanje ovog važnog pitanja.

Metode izvršenja: Ugovor o uslugama

Odobrenje kriterijuma za izbor operacija biće odlučeno od strane nadležnih organa. Glavni principi će obuhvatati barem sljedeće:

- Relevantnost i doprinos akcije ostvarivanju ciljeva Programa,
- Doprinos pokazateljima Programa,
- Kvalitet i izvodljivost akcije,
- Jasno definisane potrebe ciljanih grupa u vezi sa ciljem Programa,
- Finansijska i operativna kapacitet,
- Komplementarnost sa drugim aktivnostima unutar specifične političke oblasti,
- Održivost akcije.

Krajnji primaoci i ciljne grupe:

Ciljne grupe su sljedeće:

- Administrativno osoblje Crne Gore (policija, zdravstvo, centri za socijalni rad, pravosuđe, tužilaštvo)
- Osoblje Ministarstva rada i socijalnog staranja
- Osoblje pružalaca usluga

Krajnji korisnici su:

- Ministarstvo rada i socijalnog staranja

Uslovi: Usvajanje revizije Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti.

OBLAST PODRŠKE 3: PODRŠKA ADMINISTRATIVNIM KAPACITETIMA

Obrazloženje: Da bi se u potpunosti iskoristio program IPA III u Crnoj Gori i optimizovao njegov uticaj, neophodno je unaprijediti čitav sistem upravljanja i kontrole IPA III, kao i kapacitete institucija odgovornih za rad, zapošljavanje i socijalnu zaštitu, kako bi se njihove politike uskladile sa *pravnim tekovinama* EU.

Te institucije će u budućnosti biti važan element u sprovođenju ESF+ i ključni faktori u postizanju napretka prema ciljevima Akcionog plana za evropski stub socijalnih prava. U pripremim aktivnostima planirane su intervencije za ukupnu podršku sistemu upravljanja IPA III, kao i pripremu za instrumente politike kohezije, uključujući izgradnju kapaciteta osoblja. Uporedo sa tim, u pripremnim radnjama, biće podržane institucije koje sprovode politike zapošljavanja i socijalne politike, uključujući Zavod za zapošljavanje (EAM) kao važnu organizaciju za buduće sprovođenje ESF+. U poređenju sa strukturama i odgovornostima IPA, instrumenti Kohezivne politike značiće povećanje odgovornosti. U tom smislu, oslanjajući se na aktivnosti pripreme, pružiće se podrška za dalje prilagođavanje i razvoj sistema kako bi se efikasno odgovorilo na nove izazove i pripremila zemlja za funkcije i odgovornosti zajedničkog upravljanja, uključujući konsolidaciju kapaciteta centralnih, regionalnih i lokalnih tijela u oblasti zapošljavanja i socijalne politike. Takođe, podrška javnim korisnicima IPA III za pripremu za učešće u programu ESF+ je izuzetno važna, posebno u vezi sa povezivanjem njihovih procesa reforme politika sa potencijalnim predlozima projekata za budući ESF+ program.

Povećanje kapaciteta institucija za zapošljavanje i socijalne politike uopšte je ključno za efikasnu realizaciju njihovih politika i usklađivanje sa standardima i zahtjevima EU. Tako će se kroz ovaj program pružiti podrška u uspostavljanju i sprovođenju Programa garancije za djecu. Takođe, s ciljem jačanja socijalnog dijaloga u Crnoj Gori i pružanja podrške institucijama u usklađivanju njihovih politika i procesa sa *pravnim tekovinama* EU.

Važeće zakonodavstvo EU: Izvještaj o Crnoj Gori za 2023. godinu

- **Poglavlje 2:** Sloboda kretanja radnika obuhvata preporuke koje se odnose na administrativne i tehničke kapacitete Zavoda za zapošljavanje i struktura za sprovođenje pravne tekovine EU u ovoj oblasti;
- **Poglavlje 19:** Socijalna politika i zapošljavanje – reformisati obezbjeđenje mjera aktivne politike tržišta rada i ZZZCG kao ključne institucije u ovoj oblasti, sprovesti Mapu puta reformi socijalne pomoći i socijalne i dječije zaštite;
- **Poglavlje 22:** Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata – uključuje preporuke o institucionalnom okviru za pripremu budućih programa kohezijske politike i o administrativnim kapacitetima, koji zahtijevaju jačanje.

Ishod: Povećana spremnost zemlje u okviru relevantnih poglavlja pravne tekovine u pregovorima o pristupanju

Tipologije rezultata: Za postizanje navedenog rezultata unutar ove oblasti podrške, sljedeći rezultati će biti ostvareni:

3.1. Poboľšan sistem upravljanja i kontrole EU sredstava u sektoru zapošljavanja i socijalne inkluzije u skladu sa zahtjevima EU

3.2. Ojačani kapaciteti nacionalnih organa za efikasnu pripremu, planiranje, koordinaciju i nadzor sprovođenja Nacionalnog akcionog plana za sprovođenje Evropske garancije za djecu

3.3. Ojačani kapaciteti institucija rada i socijalnih partnera u usklađivanju njihovih politika sa *pravnim tekovinama* EU

Pokazatelji uticaja, ishoda i rezultata (uključujući početne vrijednosti i ciljeve):

<u>Pokazatelj</u>	<u>Početna vrijednost 2022.</u>	<u>Cilj 2032.</u>	<u>Izvor</u>
ISHOD			
% od sredstava EU dobijenih kroz Operativni program	0	≥ 90%	Godišnji izvještaji o sprovođenju
REZULTAT			
Broj završenih operacija	0	7	Godišnji izvještaji o sprovođenju
Broj poziva za predloge projekata u okviru plana ESF+	0	25	Godišnji izvještaji o sprovođenju

Broj uprava u Crnoj Gori koje revidiraju svoje politike i planove za planiranje mjera i aktivnosti Nacionalnog akcionog plana za Garanciju za djecu	0	18	Godišnji izvještaji o sprovođenju
Broj predstavnika vlade, radnika i organizacija poslodavaca obučanih kroz intervencije finansirane od strane EU	0	45	Izvještaji o projektu/Ministarstvo rada i socijalnog staranja

Vrsta aktivnosti

Rezultat 3.1. Poboljšan sistem upravljanja i kontrole EU sredstava u sektoru zapošljavanja i socijalne inkluzije u skladu sa zahtevima EU

Kontekst:

U pripremnim aktivnostima biće pružena podrška ukupnoj pripremi i razvoju sistema za korišćenje Kohezione politike, uključujući izgradnju kapaciteta osoblja uopšte i osiguranje politike zadržavanja kadrova. Paralelno, takođe kroz pripreme aktivnosti, biće pružena podrška institucijama koje sprovode politike zapošljavanja i socijalne politike kroz obuke i aktivnosti za unaprjeđivanje vještina.

Opis prihvatljivih aktivnosti uključujući velike projekte:

1) *Tehnička pomoć za sprovođenje i upravljanje Operativnim programom ESI i pripremu za ESF+*

Podrška pripremnim aktivnostima za izgradnju kapaciteta sistema IPA III i uspostavljanje budućeg sistema upravljanja i kontrole za politiku kohezije, uz planirane komplementarne aktivnosti unutar ovog programa.

Aktivnosti tehničke pomoći uključivaće specifične i prilagođene obuke u pripremi projekata, tenderima, evaluaciji, upravljanju ugovorima i nadzoru IPA III intervencija za Upravljačko tijelo, Nacionalnog koordinatora za IPA (NIPAC), Nacionalnog ovlaštenog lica (NAO) i intermedijarne organe za finansijsko upravljanje, konsultantske usluge s ciljem jačanja kontrolnih mehanizama potrebnih za „ukidanje prethodnih kontrola“, organizaciju aktivnosti nadzora uključujući sastanke Sektorskog odbora za nadzor (SMC) i posjete na licu mesta, vidljivost Operativnog programa ESI putem informativnih dana, proizvodnju promotivnih materijala i komunikacijskih kampanja, finansiranje usluga za poboljšanje radnih uslova Upravljačkog tela (troškovi zakupa, operativni troškovi i neophodna oprema).

Biće pružena podrška za pripremu budućeg "projektnog portfolija" za ESF+, s ciljem strateškog usmjeravanja za razvoj politike zapošljavanja i socijalne politike u skladu sa politikama i standardima EU.

Metode izvršenja: Ugovor o uslugama, Ugovor o nabavci

Odobrenje kriterijuma za izbor operacija biće odlučeno od strane nadležnih organa. Glavni principi će obuhvatiti barem sljedeće:

- Relevantnost i doprinos akcije ostvarivanju ciljeva Programa,
- Doprinos pokazateljima Programa,
- Kvalitet i izvodljivost akcije,
- Jasno definisane potrebe ciljanih grupa u vezi sa ciljem Programa,
- Finansijska i operativna kapacitet,
- Komplementarnost sa drugim aktivnostima unutar specifične političke oblasti.

Krajnji primaoci i ciljne grupe:

Ciljne grupe su sljedeće:

- Osoblje Upravljačkog organa
- Osoblje Nacionalnog akreditacionog tijela
- Osoblje Nacionalnog koordinatora za IPA

- Osoblje Revizorskog tijela
- Osoblje Posredničkog tijela za finansijsko upravljanje

Krajnji korisnici su:

- Ministarstvo rada i socijalnog staranja

Uslovi: Realizacija aktivnosti AD2024 i aktivnosti Strukturne statistike o poslovanju vezane za izgradnju kapaciteta tehničke pomoći mora biti dobro koordinisana unutar predloženih aktivnosti u okviru programa.

Rezultat 3.2. Ojačani kapaciteti nacionalnih organa za efikasnu pripremu, planiranje, koordinaciju i nadzor sprovođenja Nacionalnog akcionog plana za sprovođenje Evropske garancije za djecu (NAP ECG)

1) Podrška u pripremi, planiranju, koordinaciji i nadzoru sprovođenja Nacionalnog akcionog plana za sprovođenje Evropske garancije za djecu

U pripremnim aktivnostima koje prethode sprovođenju programa, biće pružena podrška za pripremu prvobitnog nacrtu Nacionalnog akcionog plana Crne Gore za sprovođenje Preporuke Savjeta EU o uspostavljanju Evropske garancije za djecu. Nakon postizanja rezultata iz pripremnih aktivnosti, biće pružena podrška sljedećim aktivnostima:

- Završetak aktivnosti na Nacionalnom akcionom planu za garantovanje prava djece (*ako bude potrebno*),
- Razvijanje jasnog okvira za nadzor i procjenu (jasan skup indikatora za mjerenje uspjeha programa, sa jasno dodijeljenim odgovornostima svake institucije javne administracije, uključujući kako podaci treba da teku unutar i između zainteresovanih strana i kako će prikupljeni podaci biti korišćeni u donošenju odluka).
- Jačanje međuinstitucionalne i međuresorske saradnje. Kroz proces izgradnje institucionalnih kapaciteta, akteri će unaprijediti svoje sposobnosti u oblastima kao što su: pravni okviri, različiti menadžerski i organizacioni aspekti aktivnosti programa Crne Gore unutar svih aktera, ljudski resursi, metodologije nadzora i procjene (stručnjaci koji rade sa djecom u obrazovnom i socijalnom sistemu, na nacionalnom i subnacionalnom nivou, donosoci odluka, članovi javne uprave itd.).

Metode izvršenja: *Ugovor o uslugama*

Odobrenje kriterijuma za izbor operacija biće odlučeno od strane nadležnih organa. Glavni principi će obuhvatiti barem sljedeće:

- Relevantnost i doprinos akcije ostvarivanju ciljeva Programa,
- Doprinos pokazateljima Programa,
- Kvalitet i izvodljivost akcije,
- Jasno definisane potrebe ciljanih grupa u vezi sa ciljem Programa,
- Finansijska i operativna kapacitet,
- Komplementarnost sa drugim aktivnostima unutar specifične političke oblasti,

Krajnji primaoci i ciljne grupe:

Ciljne grupe su sljedeće:

- Nacionalne vlasti zadužene za NP ECG.

Krajnji korisnici su:

- Ministarstvo rada i socijalnog staranja

Uslovi: Realizacija pripremnih aktivnosti vezanih za prvo pripremanje NAP ECG mora biti dobro koordinisana sa aktivnostima u okviru programa.

Rezultat 3.3. Ojačani kapaciteti institucija za rad i socijalnih partnera u usklađivanju i sprovođenju svojih politika sa pravnim tekovinama Evropske unije.

1) *Podrška u usklađivanju i sprovođenju usklađenih politika sa pravnim tekovinama Evropske unije.*

Podrška će biti pružena za usklađivanje politika zapošljavanja, uključujući politike zdravlja i bezbjednosti na radu, sa pravnim tekovinama Evropske unije, zajedno sa ulaganjima u kapacitete za sprovođenje usklađenih politika, prema potrebama.

Planirana je stručna pomoć i izgradnja kapaciteta u sljedećim oblastima:

- Podrška u harmonizaciji i sprovođenju zakona, podzakonskih akata i strategija koje regulišu tržište rada i radna pitanja.
- Podrška radu tripartitnog Ekonomskog i socijalnog savjeta, jačanje kapaciteta za procjenu politika i stručnost za nadzor njihovog uticaja, jačanje kapaciteta socijalnih partnera za efikasno kolektivno pregovaranje, njihovo snažnije uključivanje u proces donošenja odluka na nacionalnom nivou, razvoj specijalizovanih stručnosti za nadzor politika na svim nivoima, izgradnja kapaciteta za partnerstva (socijalni partneri i vlasti), uključujući sprovođenje dvosmjernih i trosmjernih pregovaračkih tehnika, zagovaranje i drugih relevantnih vještina.
- Jačanje kapaciteta Inspektorata rada u primjeni politika pravne tekovine, a posebno pružanje obuka inspektorima u svim oblastima njihovog rada (radni odnosi i zapošljavanje).
- Obuke za institucije u primjeni i primjeni mjera zaštite na radu, kao što su mjere protiv efekata bioloških, hemijskih, kancerogenih i mutagenih supstanci, zdravlje na radu u poljoprivredi, zaštita zaposlenih prilikom rukovanja azbestom, mjere zaštite zdravlja i bezbjednosti od efekata buke itd.
- Promotivne aktivnosti vezane za zdravlje i bezbjednost na radu, namijenjene kako poslodavcima, tako i zaposlenima (seminari, radionice, obuke, okrugli stolovi, panel diskusije).

Metode izvršenja: Ugovor o uslugama

Odobrenje kriterijuma za izbor operacija biće odlučeno od strane nadležnih organa. Glavni principi će obuhvatati barem sljedeće:

- Relevantnost i doprinos akcije ostvarivanju ciljeva Programa,
- Doprinos pokazateljima Programa,
- Kvalitet i izvodljivost akcije,
- Jasno definisane potrebe ciljanih grupa u vezi sa ciljem Programa,
- Finansijska i operativna kapacitet,
- Komplementarnost sa drugim aktivnostima unutar specifične političke oblasti.

Krajnji primaoci i ciljne grupe:

Ciljne grupe su sljedeće:

- Zaposleni u Ministarstvu rada i socijalnog staranja
- Osoblje socijalnih partnera (organizacija poslodavaca i sindikata)
- Osoblje institucija u oblasti zdravlja i bezbjednosti na radu
- Osoblje Inspektorata rada

Krajnji korisnici su:

- Ministarstvo rada i socijalnog staranja

Uslovi: Svi potrebni uslovi za početak aktivnosti su ispunjeni.

4.2.3 INDIKATIVNA LISTA VELIKIH PROJEKATA PO SVAKOJ OBLASTI PODRŠKE

Pošto se „Veliki projekat“ odnosi na projekat koji se sastoji od niza radova, aktivnosti ili usluga i koji je namijenjen ostvarivanju preciznog i nedeljivog zadatka ekonomskog ili tehničkog karaktera, Operativni program ESI ne sadrži nijedan takav projekat.

4.3 Uključivanje u glavne tokove

Operativni program ESI u potpunosti odražava okvir politike i opšte principe Uredbe IPA III i, posebno, u skladu je sa članom 6.2. ove uredbe, direktno doprinosi integraciji horizontalnih prioriteta kao što su klimatske promjene, zaštita životne sredine, ljudska prava i rodna ravnopravnost. U tom kontekstu, Operativni program ESI prati višedimenzionalne puteve za održavanje napretka ka Ciljevima održivog razvoja 2030. godine pod sloganom "ne ostavljajući nikog za sobom" i promovise integrisane akcije u podršci vulnerabilnim segmentima stanovništva koje će dovesti do zajedničkih koristi i ispuniti višestruke ciljeve Ciljeva održivog razvoja na koherentan način.

Operativni program se bavi međusobnim povezivanjem Ciljeva održivog razvoja, uzimajući u obzir održivije, inkluzivnije, rodno odgovorne i zelene puteve u podršci najvulnerabilnijim grupama u društvu (mladi, žene, Romi i Egipćani, niskokvalifikovani, lica sa invaliditetom itd.).

Upravljačko tijelo, kako bi obezbijedilo doprinos politikama integracije, tokom pripreme i sprovođenja programa, može predvidjeti primjenu sljedećih procedura:

- Predložene aktivnosti su osmišljene na način da procijene, adresiraju i integrišu ravnopravnost polova, s posebnim fokusom na borbu protiv svih oblika seksualnog i rodno zasnovanog nasilja, promociju ravnopravnosti polova i osnaživanje djevojčica i žena.
- Operativni program ESI će podržavati samo projekte koji poštuju principe integracije, koji su u skladu sa njegovim ciljevima ili direktno doprinose postizanju njegovih ciljeva. Da bi se principi integracije horizontalnih politika (HMP) primijenili efikasno, *ovaj princip će činiti uslov za pružanje pomoći, koji će biti preciziran u odgovarajućem pozivu za predloge* i detaljnije definisan u relevantnoj upravljačkoj dokumentaciji Operativnog programa ESI. Primjena principa integracije horizontalnih politika kao uslova za pružanje pomoći biće verifikovana na nivou projekta u procesu evaluacije i selekcije projekata. Proces ispunjavanja principa integracije horizontalnih politika biće nadziran na nivou projekta koristeći izvještaje o nadzoru koji će sadržati informacije o principima integracije horizontalnih politika, kao i kroz terenske provjere i naknadnu evaluaciju doprinosa ciljevima integracije horizontalnih politika.
- Osiguravanje da savjetovanje i informisanje relevantnih aktera i korisnika bude usmjereno na zelenu agendu, politiku rodne ravnopravnosti, jednake mogućnosti, zaštitu od diskriminacije na bilo kojem osnovu, osnaživanje žena i djevojčica i ljudska prava, kada god je to moguće.
- Zahtjev za promovisanje zaštite životne sredine, agende održivog razvoja, rodne ravnopravnosti, jednakih mogućnosti itd. biće osiguran u Operativnom programu ESI kroz kampanje informisanja i javnog obavještanja.
- Podnosioci zahtjeva za pomoć biće obavezni, tokom procesa evaluacije, da pokažu da je projekat usklađen sa principima integracije zaštite životne sredine, politike rodne ravnopravnosti, jednakih mogućnosti, zaštite od diskriminacije na bilo kojoj osnovi, osnaživanja žena i djevojčica i ljudskih prava. Uputstva/instrukcije korisnicima o tome kako da uključe principe integracije u svoje predloge projekata biće razvijena i distribuirana.
- Predviđeno je da budu sprovedene ciljne studije i evaluacije fokusirane na uticaj, efikasnost, efektivnost i mogućnost proširenja aktivnosti uključenih u principe integracije, naročito zaštitu životne sredine i klimatske promjene, rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena i djevojčica, jednake mogućnosti za lica sa invaliditetom i Rome i Egipćane.
- Posebna pažnja biće posvećena operacijama povezanim sa politikama integracije (zaštita životne sredine i održivi razvoj, politika rodne ravnopravnosti, ljudska prava, itd.) u godišnjim izvještajima o sprovođenju Operativnog programa ESI.

- Uticaj Operativnog programa ESI na politike integracije (zelena agenda, zaštita životne sredine, održivi razvoj, rodna ravnopravnost i osnaživanje žena i djevojčica, ljudska prava) biće razmatran kao deo evaluacije Operativnog programa ESI.
- Osiguranje da svi podaci za nadzor i izvještavanje o sprovođenju Standardne operativne procedure ESI budu uvijek razvrstani po polu i starosnoj dobi.

4.3.1   Zaštita životne sredine, klimatske promjene i biodiverzitet

Kao dio šire obaveze prema održivom razvoju, EU ima dugoročnu posvećenost rješavanju pitanja zaštite životne sredine u svojim programima pomoći. Operativni program ESI ne ostvaruje specifične ciljeve u vezi sa životnom sredinom i klimatskim promjenama. Operativni program je blažeg karaktera i neće negativno uticati na životnu sredinu niti je ugroziti.

Predložene intervencije u okviru Operativnog programa neće direktno uticati na životnu sredinu, tako da ekološki skrining, uključujući klimatske promjene i uticaje na biodiverzitet, nije preduzet na nivou aktivnosti. Međutim, uključivanje zelenih tokova biće uzeto kao horizontalno pitanje u okviru Operativnog programa jer postoje specifične intervencije u kojima će se promovisati zaštita životne sredine i održivi razvoj.

Operativni program ESI će podržati potražnju za vještinama u kontekstu tranzicije na, na primjer, niskougljeničnu ekonomiju, pružajući podršku za sticanje novih vještina u skladu sa novim poboljšanjima u oblastima održivog razvoja predviđenim kroz programe pripravnosti (sticanje praktičnih radnih znanja i vještina, uključujući zelene i digitalne vještine).

4.3.2   Rodna ravnopravnost i osnaživanje žena i djevojčica

Prema kodovima Odjeljenja za pomoć u razvoju rodne ravnopravnosti OECD-a navedenim u odjeljku 1.1, ovaj program je označen kao značajan cilj.

Rodna ravnopravnost i osnaživanje žena i djevojčica su preduslovi za realizaciju Agende za održivi razvoj 2030. Integracija rodniha pitanja ostaje primarno sredstvo za postizanje rodne ravnopravnosti. Prema kodovima Odjeljenja za pomoć u razvoju rodne ravnopravnosti OECD-a navedenim u odjeljku 1.1, Operativni program je označen kao značajan cilj. Ovo ukazuje da Operativni program ESI treba da se rukovodi principom rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena i djevojčica, i treba da nastoji da zaštiti prava žena i djevojčica u skladu sa Nacionalnom strategijom za rodnu ravnopravnost 2021-2025 i relevantnim akcionim planom, u skladu sa standardima EU (EU Gender Akcioni planovi, EU Gender Akcioni planovi, Usklađeni pristup Relevantno Rodno-transformisanjem) u skladu sa međunarodnim pristupom i Zakonom o ravnopravnosti polova; a) promovisanje promjene društvenih stavova i ravnoteže moći sa kojima se žene i djevojke suočavaju u nepovoljnom položaju; b) korišćenje dostupnih rodniha analiza i njihovo integrisanje u predloženi Operativni program ESI; c) primjenu rodno osjetljivih i polno razdvojenih indikatora i statistike (kada su dostupni) za praćenje i evaluaciju svih sprovedenih intervencija.

Rodna ravnopravnost i osnaživanje žena i djevojčica primjenjuje se kroz cjelovite faze Operativnog programa ESI uključujući programiranje, sprovođenje, praćenje i procjenu. Ciljna grupa uglavnom uključuje žene koje su u nepovoljnom položaju u pristupu tržištu rada i dobijanju posla zbog svog pola/pola/manjine/etničke/religije, ekonomski i socijalno ugrožene žene koje žive u ruralnim područjima jer se suočavaju sa višestrukom diskriminacijom. U drugu grupu spadaju žene/djevojčice ugrožene nasiljem u porodici i žene/djevojčice sa nagomilanim nedostacima, sa posebnom pažnjom na specifičnu situaciju Romkinja i djevojčica.

Ove dvije grupe čine ciljne grupe za Oblast podrške 1 Inkluzivno tržište rada kroz sprovođenje Garancije za mlade i programa i mjera aktivnog tržišta rada sa fokusom na aktiviranje i integraciju u zapošljavanje onih koji su dugotrajno nezaposleni i neaktivni, na sticanje vještina za lica koje traže posao sa niskim stepenom obrazovanja preko 29 godina, kao i lica koja nisu u obrazovanju ili nisu u radnom odnosu.

U okviru *Oblast podrške 2 Socijalna inkluzija i zaštita* mjere će obuhvatiti sprovođenje postojećih zakonskih, standardizovanih usluga fokusiranjem na njihovo proširenje sa ciljem unaprjeđenja kvaliteta i dostupnosti vaninstitucionalnih socijalnih usluga kao najboljeg mehanizma za sprječavanje institucionalizacije ugroženih grupa.

Princip jednakih mogućnosti i nediskriminacije će se primjenjivati kako bi se svim ljudima obezbijedio jednak pristup poslu, obuci i pratećim uslugama, kako bi se eliminisala i spriječila diskriminacija i barijere koje dovode

do izolacije i isključenja iz društvenog i profesionalnog života, a na osnovu društvenih kategorija, kao što su pol/rod, starost, invaliditet, rasa, etnička pripadnost, vjera itd, seksualna orijentacija.

Nadalje, kako bi se osiguralo da je Upravno tijelo u mogućnosti da efikasno sprovodi principe rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena i djevojčica, jednakih mogućnosti i nediskriminacije, predviđene su sljedeće procedure:

- Principi jednakih mogućnosti, rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena i djevojaka i nediskriminacije podliježu praćenju i procjeni na pojedinačnom projektu, kao i na nivou ishoda i uticaja. Izveštavanje će se vršiti primjenom pokazatelja uticaja, ishoda i rezultata postavljenih na relevantnom nivou operativnog programa u vezi sa izvještavanjem ili procjenom uticaja.
- Odgovarajući rodni pokazatelji biće razvijeni u fazi izrade programa i biće praćeni tokom cijelog programa kako bi se utvrdilo u kojoj mjeri se predviđene politike ostvaruje tokom sprovođenja. U slučaju potrebe, pokazatelji se mogu pregledati.
- Podaci o monitoringu će se izvještavati i prezentovati na svakom sastanku Sektorskog odbora za praćenje tako da će članovi Sektorskog odbora za nadzor moći da razgovaraju o pitanjima koja mogu da ugroze kvalitetno sprovođenje programa i donesu odluku koja vodi ka boljoj usklađenosti sa principima. Radnje koje su sprovedene u vezi sa poštovanjem horizontalnih principa biće prijavljene u godišnjim izvještajima o sprovođenju, kao i u izveštajima o napretku koji se dostavljaju Sektorskom odboru za praćenje.
- Usklađenost sa principom rodne ravnopravnosti je obezbjeđena tokom pripreme programa i biće nadgledana tokom narednih faza praćenja, izvještavanja i procjene. Tamo gdje se pronađu značajni poremećaji u učešću muškaraca i žena koji nisu povezani sa prirodom konkretne operacije, biće uloženi napor da se postigne uravnotežena inkluzija. Prikupljeni podaci o učesnicima programa biće raščlanjeni po polu i starosti. Evaluacija i/ili anketa će biti sprovedena sa fokusom na primjenu principa rodne ravnopravnosti.
- Finansiranje posebnih studija i evaluacija efikasnosti i uticaja horizontalnih principa, uključujući jednake mogućnosti, jednakost između muškaraca i žena i nediskriminaciju
- Biće organizovane obuke fokusirane na ulogu principa rodne ravnopravnosti i nediskriminacije u kontekstu Operativnog programa ESI. Obuke će biti usmjerene na različite predstavnike na različitim nivoima – Upravljačko tijelo, posrednička tijela, predstavnike Komiteta za praćenje, socijalno-ekonomske partnere, nevladine organizacije, organizacije civilnog društva, korisnike.
- Sprovešće se dizajn i distribucija priručnika koji predstavljaju dobre prakse i osnovne principe jednakih mogućnosti, rodne ravnopravnosti i nediskriminacije.
- Biće posvećeno savjetovanju korisnika o tome kako da u svoje predloge projekata ugrade princip jednakih mogućnosti, rodne ravnopravnosti i nediskriminacije.
- Osiguraće se ugrađivanje principa u proces odabira i procjene projekata i aktivnosti koje će se finansirati iz Standardne operativne procedure ESI.

Projekti koji se sufinansiraju iz Operativnog programa ESI moraju poštovati princip rodne ravnopravnosti, kao i osnaživanje žena i djevojčica i pokazati značajno pozitivan uticaj na jednakost mogućnosti. Projekti ne smiju da diskriminišu i na taj način pokazuju negativan doprinos jednakim mogućnostima ili rodnoj ravnopravnosti; neutralan efekat može biti opravdan samo u izuzetnim slučajevima. Ovi principi se moraju primijeniti u svim projektima, ako je potrebno, takođe uz uvođenje balansnih mjera i aktivnosti usmjerenih na podršku grupama u nepovoljnom položaju.

4.3.3. Ljudska prava

Crna Gora je preuzela snažne zakonske i političke obaveze na globalnom, regionalnom i nacionalnom nivou da garantuje održivi razvoj i prava svojih ljudi i ima ad hoc vladinu strukturu za izvještavanje mehanizama UN za ljudska prava i praćenje njihovih preporuka. Štaviše, Crna Gora je 2019. godine usvojila nacionalnu bazu podataka za praćenje preporuka, koja ima za cilj da podrži poboljšano planiranje i praćenje sprovođenja preporuka od strane mehanizama UN za ljudska prava, kao i da podrži izvještavanje o napretku tijelima UN. Kao članica Savjeta Evrope, Crna Gora je pod jurisdikcijom Evropskog suda za ljudska prava i sarađuje sa organima Savjeta Evrope.

Postoji značajan napredak u sprovođenju zakona, politika, strategija i planova za dalje poštovanje ljudskih prava u zemlji, ali izazovi i dalje postoje i potrebno je učiniti više kako bi se osiguralo da se ova prava u potpunosti sprovedu u praksi. Diskriminacija manjina, uključujući žene i djevojke koje pripadaju manjinskim grupama, djecu, lica sa invaliditetom i druge ugrožene grupe, ostaje važan izazov sa kojim se treba uhvatiti ukoštac.

Operativni program ESI prati pristup zasnovan na ljudskim pravima koji stavlja principe nediskriminacije i nejednakosti u središte mjera koje treba sprovesti. Ovo uključuje pomoć učesnicima da ostvare svoja ljudska prava, učestvuju u donošenju odluka koje ih se tiču i traže obeštećenje kada su njihova prava povrijeđena. S obzirom na to da su Romi i Egipćani i dalje među najmarginalizovanijim i najsiriromašnijim zajednicama u Crnoj Gori, sa visokim nivoom diskriminacije, socijalne isključenosti i uskraćenosti, obje oblasti podrške će obezbijediti da zaštita i promocija ljudskih prava budu osigurana i poštovana tokom sprovođenja predloženih mjera u Operativnom programu ESI.

Moraće se ojačati svijest, znanje i kapacitet nosilaca dužnosti da ostvare i nosilaca prava da zahtijevaju prava. Postoji potreba za njegovanjem jače političke volje i jačanjem nadzora kako bi se poboljšao nivo sprovođenja obaveza iz oblasti ljudskih prava i za jačom odgovornošću u slučaju da prava nisu ispunjena. Ostvaren je napredak u sprovođenju zakona, politika, strategija i planova za unaprjeđenje poštovanja ljudskih prava u zemlji, ali izazovi i dalje postoje.

Operativni program ESI će ojačati kapacitete institucija vlasti na nacionalnom i lokalnom nivou, kao i organizacija civilnog društva, za efikasnije pružanje osnovnih usluga. Ovo će omogućiti dotičnim korisnicima da budu u poziciji da na adekvatan način sprovedu svoje obaveze i politiku ljudskih prava. Ove akcije su ključne da bi se osiguralo da se osnovna prava efikasno primjenjuju, jer to još uvijek nije u potpunosti slučaj u praksi. Operativni program ESI će se baviti osnovnim pravima koja su predviđena Ustavom Crne Gore, pravnim tekovinama EU, principima nediskriminacije po različitim osnovama, rodnoj ravnopravnosti i osnaživanju žena i djevojčica, pravu na pristojne, pravične i bezbjedne uslove rada, pravima u oblastima socijalne zaštite, kako u pogledu obezbjeđivanja materijalnih uslova za ostvarivanje ovih ključnih prava, tako i ispunjenosti ovih ključnih institucija, kao i ispunjenosti ovih ključnih institucija da prepoznaju, procijene i angažuju nosioce prava.

4.3.4. Invaliditet

Prema kodovima OECD-ovog Komiteta za razvojnu pomoć za invalidnost navedenim u odjeljku 1.1, ovaj program je označen kao D2. S obzirom da su lica sa invaliditetom centralne za Operativni program ESI, njihove perspektive su detaljno konsultovane tokom procesa programiranja okvira politike zapošljavanja i socijalne politike.

Komitet za prava osoba sa invaliditetom je sa zabrinutošću primijetio da „nasilje nad osobama sa invaliditetom, posebno ženama i djecom, preovlađuje i da nedostaju efikasne mjere za sprečavanje nasilja, uključujući seksualno nasilje, u svim okruženjima i za praćenje prevencije nasilja“. Sve u svemu, u velikoj mjeri nedostaju politike/prakse zaštite i usluge zaštite u porodici i zajednici za djecu i odrasle sa smetnjama u razvoju.

Lica sa invaliditetom se smatraju jednom od najugroženijih grupa na tržištu rada. Posebno se žene i djevojke sa invaliditetom suočavaju sa velikim poteškoćama zbog živućih predrasuda. Stoga, Operativni program ESI doprinosi podršci javnim politikama koje imaju za cilj da svim osobama sa invaliditetom, uključujući žene i djevojke sa invaliditetom, omoguće uslove za samostalan i samoodrživ život, mogućnost izbora privatnog, profesionalnog ili porodičnog života, škole koje će pohađati, mogućnost obavljanja običnih poslova, posjećivanja javnih i privatnih mjesta kao i svih drugih i omogućavanje društvu da iskoristi njihovo iskustvo, sposobnost i talenat.

U okviru *oblasti podrške 1 Inkluzivno tržište rada osoba sa invaliditetom* biće ponuđen odgovarajući program i mjera aktivnog tržišta rada usmjeren na poboljšanje njihovog pristupa i učešća na tržištu rada, pružajući različite vrste podrške za povećanje njihove zapošljivosti i zadržavanje u zaposlenju. Štaviše, njihova profesionalna rehabilitacija i društvena integracija biće obrađeni u operativnim programima zapošljavanja i socijalne politike kroz podršku socijalnom preduzetništvu.

U okviru *oblasti podrške 2 Socijalna inkluzija i zaštita* planirane aktivnosti za lica sa invaliditetom biće usmjerene na bolji pristup i obezbjeđivanje kvaliteta uslugama u zajednici.

4.3.5 Demokratija

Sprovođenje Operativnog programa ESI će slijediti princip participativne demokratije, pluralizma i reprezentativnog odlučivanja tokom svih predloženih intervencija koje podrazumijevaju participaciju ključnih

zainteresovanih strana, uključujući socijalne partnere. Operativni program ESI je pripremljen i biće sproveden, praćen i procijenjen kroz najšire moguće partnerstvo na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou nadležnih organa javne vlasti, te sa ekonomskim, socijalnim i ekološkim partnerima i sa predstavnicima civilnog društva, organizacijama i tijelima nadležnim za unaprjeđenje ravnopravnosti na tržištu rada i u društvu. Organizacije civilnog društva se smatraju prvenstveno organizacijama socijalnih partnera, udruženja, fondacija i privatnih institucija, ali i akademskih i obrazovnih institucija i medija. Osnovni cilj podrške organizacijama civilnog društva je da ih uvede u proces donošenja odluka kroz unaprjeđenje njihovih sposobnosti u oblastima demokratije i ljudskih prava, zaštite životne sredine, održivog razvoja i socijalne podrške i zdravstvene zaštite. Takođe, učešće predstavnika organizacija civilnog društva u radu Sektorskog nadzornog odbora Operativnog programa ESI predstavlja važan doprinos nadzoru sprovođenja Operativnog programa ESI.

4.4 Rizici i pretpostavke

Kategorija	Rizici	Vjerovatnoća (Velika/ Srednja/ Mala)	Uticaj (Velika/ Srednja/ Mala)	Ublažavajuće mjere
1. Rizici u vezi sa spoljnim okruženjem	Promjene u političkoj klimi, kao i u strukturama vlasti koje mogu uticati na napredak programa, ne mogu se predvidjeti, a potrebni rezultati nisu uspostavljeni od rane faze	M	V	Promovisanje sektora zapošljavanja i socijalne politike kao važnog za ublažavanje političkih, ekonomskih i društvenih rizika, kao važnog za ublažavanje političkih, ekonomskih i društvenih rizika Identifikacija potencijalnih promjena u vladinim prioritetima i agendi treba da se uradi što je više moguće, u vrlo ranoj fazi i da se predvide korektivne akcije. Kontinuirana saradnja sa korisnikom i Delegacijom EU u Crnoj Gori (EID) u definisanju jasnih zahtjeva u pogledu podrške koja je potrebna da bi se obezbijedila sva podrška Vlade.
	Slabo interesovanje osoba koje nisu u obrazovanju, zapošljavanju ili obukama za učešće u Garanciji za mlade	S	V	Obezbjedjivanje široko rasprostranjene i ciljane kampanje za podizanje svijesti javnosti usmjerene na prednosti Garancije za mlade i podsticanje onih koji nisu u obrazovanju, zapošljavanju ili obukama da promjene svoje ponašanje i uđu u program Podržati ciljne terenske aktivnosti u saradnji sa omladinskim NVO/organizacijama civilnog društva
	Nedostatak aktivnosti usmjerenih prema osobama koje nisu u obrazovanju, zapošljavanju ili obukama koje pružaju nevladine organizacije mladih	S	V	Osigurati razvoj kapaciteta omladinskih nevladinih organizacija/organizacija civilnog društva za pružanje terenskih usluga mladima koji nisu u obrazovanju, zapošljavanju ili na obukama Angažovanje omladinskih nevladinih organizacija da pruže pomoć mladima koji nisu u obrazovanju, zapošljavanju ili na obukama koji nisu angažovani da se registruju u sistemu pružanja usluga Garancije za mlade

	Kašnjenja u sprovođenju određenog programa zbog lošeg učinka spoljnog pružaoca usluga	M	S	Pružanje blagovremene i adekvatne podrške u planiranju i realizaciji programa; obezbjeđivanje jasnih ugovora o uslugama/uputstvu o uslugama
	Organizacije civilnog društva bi se mogle suočiti sa većim poteškoćama u ispunjavanju svojih obaveza prema bespovratnim sredstvima koje finansira EU	M	S	Obezbjeđivanje da se neophodni domaći finansijski i administrativni resursi uspješno i djelotvorno mobilizuju
2. Rizici povezani sa planiranjem, procesima i sistemima	Krčki novi pravni okvir za podsticanje razvoja društvenog preduzetništva i ograničeni kapaciteti društvenih preduzeća da se prijave i iskoriste šeme bespovratnih sredstava	M	S	Obezbijediti promociju novog zakonskog okvira za društveno preduzetništvo Obezbijediti da dokumentacija šeme dodjele bespovratnih sredstava odražava potrebe i stimuliše razvojni potencijal društvenih preduzeća
	Objavljivanje tendera kasni, što dovodi u pitanje punu realizaciju projekata	M	S	Obezbijediti izradu dokumentacije do najvišeg stepena ispravnosti kako bi se izbjegle promjene Trajna interakcija sa ugovaračem i rana reakcija na kašnjenja, posebno u rasporedu aktivnosti.
	Na operativni učinak Operativnog programa ESI utiče sistem informacionih tehnologija	V	V	Obezbijediti prikupljanje pouzdanih podataka i najviši nivo koordinacije između tijela koja učestvuju u nadzoru i izvještavanju Obezbijediti kvalitet baze podataka koja bi omogućila mjerenje stepena ostvarenosti postavljenih ciljeva i pokazatelja učinka
3. Rizici povezani sa ljudima i organizacijom	Promjena osoblja zaduženog za programiranje i sprovođenje EU intervencija u institucijama državne uprave relevantnim za Operativni program ESI	S	S	Izgradnja sistema razmjene znanja i vještina koji ne zavisi direktno od samo nekoliko pojedinaca unutar relevantnih institucija Podsticati prenos vještina i znanja na širi spektar javnih uprava Obezbjeđivanje mjera povećanja plata zbog specifičnog opisa posla. Promovisanje kulture institucionalnog pamćenja. Ovo će se postići stvaranjem instrumenata za razmjenu informacija i znanja, stvaranjem adekvatnih procedura za prikupljanje podataka i izvještavanje.

	Nedostatak adekvatnog kadra u Zavodu za zapošljavanje Crne Gore, Ministarstvu rada i socijalnog staranja i sektoru socijalnih usluga za sprovođenje mjera predviđenih Standardnom operativnom procedurom ESI	S	S	Obezbijediti relevantnu izgradnju kapaciteta kako bi se osoblje opremilo znanjem i vještinama potrebnim za uspješno upravljanje i sprovođenje mjera Operativnog programa ESI
4. Rizici povezani sa aspektima zakonitosti i pravilnosti	Kašnjenja u donošenju relevantnog radnog i socijalnog zakonodavstva značajno utiču na tajming i sprovođenje mjera predviđenih Standardnom operativnom procedurom ESI.	S	S	Postignut politički konsenzus u vezi sa zakonodavnim okvirom Obezbijediti širenje informacija ciljnoj grupi i široj javnosti o novousvojenim zakonskim odredbama i praksi njihove primjene

Spoljne pretpostavke

Na nivou ishoda:

- Kontinuirana posvećenost, usmjerena i koordinisana na najvišem nivou vlade i izvršne vlasti, kako bi se riješili ključni prioriteti u okviru ovog Operativnog programa ESI.
- Vlada Crne Gore je posvećena kontinuiranoj podršci procesu evropskih integracija, a pregovori o pristupanju EU napreduju.
- Povoljni razvoj tržišta rada, poslovnog okruženja i ekonomski rast doprinose postizanju ciljeva Operativnog programa ESI.
- Stalna podrška Zavoda za zapošljavanje Crne Gore u izgradnji snažnog mehanizma realizacije i modaliteta za sprovođenje mjera integracije na tržištu rada.
- Kontinuirana posvećenost i saradnja nacionalnih i lokalnih institucija u planiranju i realizaciji aktivnosti i njihova posvećenost unaprjeđenju kvaliteta i spektra lokalnih socijalnih usluga.
- Podrška alternativnom i inovativnom načinu promovisanja socijalne inkluzije, integracije i zapošljavanja ugroženih grupa u društvenim preduzećima.
- Operativna struktura i korisničke institucije obezbjeđuju adekvatan i dovoljan broj stalnog osoblja za sve predviđene aktivnosti izgradnje kapaciteta.
- Promjena stalnog osoblja Operativne strukture i korisničkih institucija ostaje razumno ograničena.
- Radni odnosi između Operativne strukture, potencijalnih nacionalnih i lokalnih korisnika ostaju konstruktivni i efikasni.
- Kontinuirana podrška politici socijalne inkluzije i učešće poslovnog sektora.
- Usvojen institucionalni i pravni sistem za socijalno preduzetništvo kako bi se obezbijedio razvoj društvenih preduzeća.

Na nivou rezultata:

- Odgovarajući kapaciteti lokalnih učesnika za učešće i sprovođenje mjera.

- Odgovarajući kapaciteti relevantnih institucija za podršku i koordinaciju procesa donošenja politika i sprovođenje procesa u sektoru zapošljavanja i socijalne politike.
- Efikasno informisanje i komunikacija između različitih učesnika na regionalnom i lokalnom nivou.
- Stalna motivacija i posvećenost potencijalnih korisnika i korisnika bespovratnih sredstava za učešće u projektima finansiranim iz IPA III i ESF+.
- Neophodni domaći finansijski i administrativni resursi uspešno i delotvorno su iskorišćeni.
- Sistematski se ulažu napor u podizanje javne svijesti o značaju pitanja koja se podržavaju kroz ovaj Operativni program ESI.

5. Pregled procesa konsultacija za pripremu Operativnog programa

U svetlu povećanog naglaska na ranu konsultaciju sa partnerima u novom programskom periodu (IPA III), uloženi su napor da se partneri uključe u rane faze oblikovanja Operativnog programa. Ovo osigurava sveobuhvatno predstavljanje međusobno dogovorenih prioriteta i usklađuje se sa standardima Komisije za temeljno i smisleno angažovanje ekonomskih i socijalnih partnera. Operativni program ESI pripremljen je kroz konsultativni i participativni pristup.

U tom smislu, formirana je Radna grupa za razvoj Operativnog programa, koja okuplja predstavnike svih relevantnih aktera iz javne administracije, nevladinih organizacija, socijalnih partnera i drugih zainteresovanih strana, sa naglaskom na sektor zapošljavanja i socijalne politike. Njihova glavna uloga je u promovisanju i podsticanju politika zapošljavanja i efikasnih socijalnih politika u Crnoj Gori, pružajući preglede i komentare na uzastopne nacрте Operativnog programa.

Prvi sastanak Radne grupe održan je 5. aprila 2023. godine, a okupio je više od 40 relevantnih predstavnika/zainteresovanih strana. Sastanak je iskorišćen kao prilika da se sa svim učesnicima podijele informacije o trenutnom procesu programiranja IPA III, kao i o zapošljavanju i kontekstu socijalne politike u EU i Crnoj Gori. Početni proces izrade Operativnog programa zapravo je započeo ovim prvim sastankom Radne grupe, pa je tako bio i prilika da se predstave izazovi u ovim oblastima, kao i relevantne preporuke, te da se pruži veoma širok pregled intervencija koje bi trebalo da obuhvate, na osnovu intervencija odabranih iz strateškog odgovora i u skladu sa dostupnim sredstvima. Sastanak je takođe poslužio kao polazna tačka za uvođenje vremenskog okvira izrade Operativnog programa i intenzivnih, fokusiranih individualnih konsultacija koje će se odvijati u mjesecima koji slijede.

U tom smislu, pored sastanka Radne grupe, tokom pripreme Operativnog programa održani su odvojeni sastanci sa predstavnicima javne uprave u zavisnosti od oblasti podrške Operativnog programa i/ili odgovarajućih politika i budućih aktivnosti, kao i sa socijalnim partnerima.

Rad na izradi Operativnog programa takođe je bio podržan od strane stručnjaka angažovanih u okviru IPA 2020 tehničke pomoći projekta "Poboljšano donošenje politika zasnovanih na dokazima, prakse sprovođenja i koordinacija u sektoru zapošljavanja i socijalne politike i ojačane kapacitete za učešće u ESF".

Posebna pažnja je posvećena uključivanju partnera iz organizacija civilnog društva kako bi se razmotrile njihove specifične potrebe. Članovi radnih grupa imali su priliku da ravnopravno učestvuju i daju sugestije na Operativni program, komentarišu radne materijale i predlažu dopune i izmjene u okviru Operativnog programa.

6. Aranžmani za sprovođenje

6.1 FINANSIJSKI SPORAZUM

Za realizaciju ovog programa potrebno je zaključiti sporazum o finansiranju između Komisije i Crne Gore.

6.2 METODE SPROVOĐENJA

Komisija će obezbijediti da se poštuju odgovarajuća pravila i postupci EU za pružanje finansiranja trećim stranama, uključujući postupke revizije, kada je to primjenljivo, i usklađenost programa sa restriktivnim mjerama EU²².

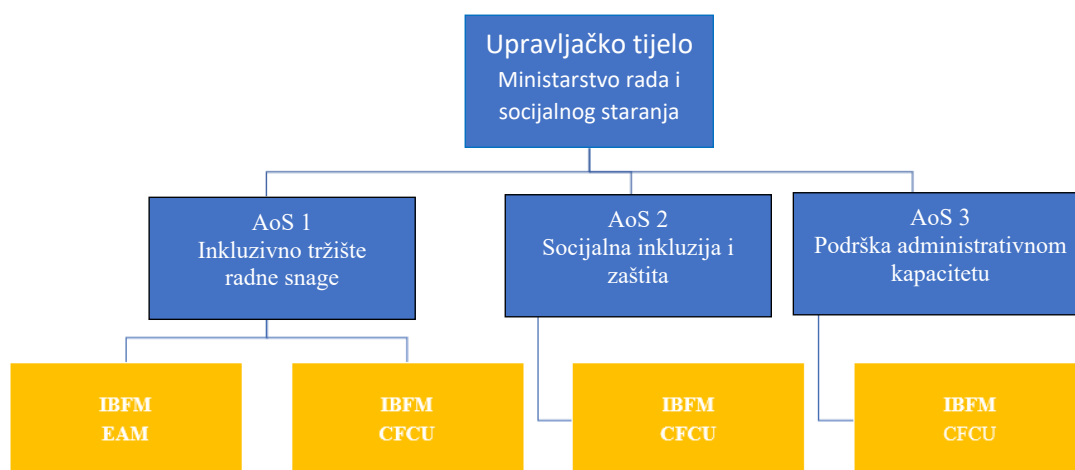
Indirektno upravljanje sa korisnikom Instrumenta za pretpristupnu pomoć III

Ovaj program će se realizovati pod indirektnim upravljanjem Crne Gore.

Organ upravljanja odgovoran za sprovođenje programa je Ministarstvo rada i socijalnog staranja.

Upravljačko tijelo biće odgovorno za zakonitost i pravilnost rashoda, za finansijsko upravljanje, programiranje, sprovođenje, nadzor, procjenu, informisanje, vidljivost i izvještavanje o aktivnostima IPA III.

Zadaci izvršenja budžeta, kao što su pozivi za tendere, pozivi za predloge, ugovaranje, upravljanje ugovorima, plaćanja i prihodi, biće povjereni sljedećim posredničkim tijelima za finansijsko upravljanje: Zavodu za zapošljavanje Crne Gore (EAM) i Ministarstvu finansija, Direkciji za finansije i ugovaranje sredstava pomoći od EU/Sektor za ugovaranje i finansiranje programa iz sredstava EU. Oni će obezbijediti zakonitost i regularnost izdavanja sredstava.

6.3 OPSEG GEOGRAFSKE PRIHVATLJIVOSTI ZA NABAVKU I BESPOVRATNA SREDSTVA

Geografska prihvatljivost u smislu mjesta osnivanja za učešće u postupcima javnih nabavki i dodjele granta, kao i u smislu porijekla kupljenih dobara, kako je utvrđeno osnovnim aktom i navedeno u relevantnim ugovornim dokumentima, primjenjuje se, uz poštovanje sljedećih odredbi.

Ovlašćeni službenik Komisije odgovoran za to može proširiti geografsku prihvatljivost na osnovu hitnosti ili nedostupnosti usluga na tržištima zemalja ili teritorija o kojima je riječ, ili u drugim opravdanim slučajevima gdje bi primjena pravila o prihvatljivosti učinila realizaciju ovog programa nemogućom ili izuzetno teškom (član 28(10) Uredbe o Instrumentu za susjedstvo, razvoj i međunarodnu saradnju - Globalna Evropa).

7. Finansijske tabele po oblastima podrške i po godinama (uključujući stope sufinansiranja, ako je primjenljivo)

	2024. n			2025. n+1			2026. n +2			2027. n +3			UKUPNO		
	Doprinos EU	Sufinansiranje korisnika Instrumenta za pretpristupnu pomoć III	Ukupni rashodi	Doprinos EU	Sufinansiranje korisnika Instrumenta za pretpristupnu pomoć III	Ukupni rashodi	Doprinos EU	Sufinansiranje korisnika Instrumenta za pretpristupnu pomoć III	Ukupni rashodi	Doprinos EU	Sufinansiranje korisnika Instrumenta za pretpristupnu pomoć III	Ukupni rashodi	Doprinos EU	Sufinansiranje korisnika Instrumenta za pretpristupnu pomoć III	Ukupno
Oblast podrške 1	1.300.000	229.412	1.529.412	5.400.000	952.942	6.352.942	6.000.000	1.058.824	7.058.824	7.000.000	1.235.295	8.235.295	19.700.000	3.476.473	23.176.473
Oblast podrške 2	0	0	0	1.000.000	176.471	1.176.471	1.600.000	282.353	1.882.353	2.000.000	352.943	2.352.943	4.600.000	811.767	5.411.767
Oblast podrške 3	200.000	35.295	235.295	400.000	70.589	470.589	1.000.000	176.471	1.176.471	1.000.000	176.471	1.176.471	2.600.000	458.826	3.058.826
UKUPNO	1.500.000	264.707	1.764.707	6.800.000	1.200.002	8.000.002	8.600.000	1.517.648	10.117.648	10.000.000	1.764.709	11.764.709	26.900.000	4.747.066	31.647.066
	2024 Year n			2025 Year n+1			2026 Year n +2			2027 Year n +3			TOTAL		

	EU contribution	IPA III beneficiary co-financing	Total expenditure	EU contribution	IPA III beneficiary co-financing	Total expenditure	EU contribution	IPA III beneficiary co-financing	Total expenditure	EU contribution	IPA III beneficiary co-financing	Total expenditure	EU contribution	IPA III beneficiary co-financing	Total
Area of Support 1	1 300 000	229 412	1 529 412	5 400 000	952 942	6 352 942	6 000 000	1 058 824	7 058 824	7 000 000	1 235 295	8 235 295	19 700 000	3 476 473	23 176 473
Area of Support 2	0	0	0	1 000 000	176 471	1 176 471	1 600 000	282 353	1 882 353	2 000 000	352 943	2 352 943	4 600 000	811 767	5 411 767
Area of Support 3	200 000	35 295	235.295	400 000	70 589	470 589	1 000 000	176 471	1 176 471	1 000 000	176 471	1 176 471	2 600 000	458 826	3 058 826
TOTAL	1 500 000	264 707	1 764 707	6 800 000	1 200 002	8 000 002	8 600 000	1 517 648	10 117 648	10 000 000	1 764 709	11 764 709	26 900 000	4 747 066	31 647 066

8. Mjerenje učinka

8.1 PRAĆENJE I IZVJEŠTAVANJE

Nadzor sprovođenja Operativnog programa imaće za cilj prikupljanje i analizu podataka kako bi se informisalo o napretku ka ostvarivanju planiranih rezultata, podržali procesi donošenja odluka i izvještavalo o upotrebi resursa.

Tehnički i finansijski nadzor sprovođenja ovog Operativnog programa na dnevnom nivou biće kontinuiran proces i dio odgovornosti partnera u sprovođenju. U tu svrhu, partner koji sprovodi program će uspostaviti stalni unutrašnji tehnički i finansijski sistem nadzora programa i izraditi redovne izvještaje o napretku (najmanje godišnje) i završne izvještaje.

Svaki izvještaj će pružiti tačan prikaz sprovođenja Operativnog programa, prepreka na koje se naišlo, promjena koje su uvedene, kao i stepena postizanja njegovih rezultata i doprinosa postizanju njegovih ishoda, a ukoliko je moguće u trenutku izvještavanja, i doprinosa postizanju njegovih uticaja, mjereno odgovarajućim indikatorima.

Komisija može obaviti dodatne posjete u cilju nadzora, kako putem svog osoblja, tako i putem nezavisnih konsultanta koje direktno angažuje Komisija za nezavisne revizije nadzora (ili koje angažuje odgovorni zastupnik sa kojim je Komisija sklopila ugovor za sprovođenje takvih revizija).

Uloge i odgovornosti za prikupljanje podataka, analizu i nadzor:

U slučaju da aranžmani ostanu isti kao tokom perioda IPA II, ukupan napredak će se pratiti kroz učešće različitih zainteresovanih strana, kao što su Evropska komisija/Delegacija EU, NIPAC, Nacionalno ovlašćeno lice, Kancelarija za podršku Nacionalnog ovlašćenog lica, NF, Operativna struktura kao krajnji korisnik i druge institucije i organizacije civilnog društva. Tačnije, nadzor će se vršiti pomoću:

- Sistem nadzora usmjeren na rezultate (ROM) (pod vođstvom Generalnog direktorata za susjedstvo i pregovore o proširenju): Ovo će obezbijediti, prema potrebi, nezavisnu procjenu tekućeg ili naknadnog učinka aktivnosti.
- Sopstveni nadzor korisnika IPA: Proces nadzora IPA-e organizuje i vodi NIPAC, uz podršku Operativne strukture za Operativni program ESI. NIPAC je glavni posrednik između Vlade Crne Gore i Evropske komisije u vezi sa strateškim planiranjem, koordinacijom programiranja, nadzorom sprovođenja, procjenom i izvještavanjem o ukupnoj pomoći IPA. NIPAC prati proces programiranja, pripreme i sprovođenja, kao i održivost i efekte programa, s ciljem poboljšanja tih procesa, osiguravanja pravovremenog identifikovanja, otklanjanja i ublažavanja potencijalnih problema u procesu programiranja i sprovođenja aktivnosti. Na osnovu godišnjeg izvještaja Ministarstva rada i socijalnog staranja i korisnika ove akcije, NIPAC priprema redovne izvještaje o nadzoru za Vladu i Evropsku komisiju na osnovu izvještaja koje sastavljaju institucije odgovorne za sprovođenje. Izveštava o formulaciji akcije, ispunjenju preduslova za pokretanje postupaka javnih nabavki, sprovođenju akcije, njenoj održivosti i efektima, te organizuje proces procjene.
- Samonadzor koji vrši Delegacija EU: Ovo je dio godišnjeg procesa strategije osiguranja i vrši se na osnovu prethodne procjene rizika za akcije/ugovore koji se smatraju rizičnijim.
- Zajednički nadzor koji vrše Generalni direktorat za susjedstvo i pregovore o proširenju i IPA korisnik: usklađenost, koherentnost, djelotvornost, efikasnost i koordinacija u sprovođenju finansijske pomoći biće redovno (barem jednom godišnje) nadzirani od strane Nadzornog odbora IPA. To će podržati sektorski nadzorni odbori koji će obezbijediti proces nadzora na nivou sektora. Rezultati nadzora će se koristiti u procesu kreiranja politike za predlaganje prilagođavanja programa i korektivnih mjera.

Prikupljanje podataka se zasniva na pokazateljima koji učestvuju u logici intervencije koja opisuje Operativni program. Okvir rezultata IPA III pružio je definisani skup specifičnih pokazatelja koji su korišćeni tokom pripreme Operativnog programa ESI, čime je omogućen nadzor i izvještavanje o uticaju, ishodu i rezultatima svake intervencije. Tokom programiranja i po potrebi, odabrani zajednički okvirni pokazatelji dopunjeni su dodatnim pokazateljima za nadzor i uspješno izvještavanje o tome šta je intervencija konkretno promijenila ili poboljšala tokom sprovođenja Operativnog programa. Takođe je sastavljen

spisak pokazatelja na nacionalnom nivou koji sadrži informacije o različitim pokazateljima koji su uvedeni putem strateških dokumenata koji su relevantni za socijalnu politiku i politiku zapošljavanja sa ciljem prikupljanja relevantnih podataka i nadzora nivoa ostvarenja njihovih ciljeva, a koji predstavlja osnovu za ocjenu uspješnosti u okviru Operativnog programa ESI. Prioritetni akcioni okvir za praćenje sprovođenja nacionalnih strategija u sektorima zapošljavanja i socijalne politike stvara čvrst okvir za nadzor i izvještavanje sa opisom uloga i odgovornosti zainteresovanih strana u oblasti zapošljavanja i socijalne politike, pokazatelja za mjerenje uspješnosti zapošljavanja i socijalne politike i mehanizama za koordinaciju politika i razvojnih procedura.

Proces prikupljanja podataka upravlja Ministarstvo rada i socijalnog staranja, koje prikuplja podatke od svih subjekata koji sprovode aktivnosti i priprema godišnji izvještaj o sprovođenju prema postizanju svih relevantnih pokazatelja na nivou rezultata i ciljeva, kako je uključeno u logiku intervencije.

Ministarstvo rada i socijalnog staranja kao korisnik i ključna zainteresovana strana u ovom projektu/aktivnosti, dodijeliće svoje tehničko osoblje koje će održavati operativne kontakte sa partnerima u sprovođenju (izvođači i drugi, ako je primjenljivo). Odgovorno tehničko osoblje biće zaduženo da obezbijedi da partner u sprovođenju izradi logičku shemu projekta u skladu sa aktivnostima koje vode ka završetku rezultata u okviru ovog Operativnog programa ESI. Partner u sprovođenju će takođe morati da osmisli odgovarajuće procedure za nadzor i izvještavanje pod smjernicama odgovornog tehničkog osoblja institucija korisnika, uzimajući u obzir internu podjelu uloga i odgovornosti za izvještavanje i pokazatelje predviđene programom.

Sektorski nadzorni odbor, kako je predviđeno članom 53. Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu, igra ključnu ulogu u nadzoru i izvještavanju o sprovođenju Operativnog programa.

Na osnovu izvještaja koje prije sastanaka dostavlja Upravljačko tijelo, Sektorski nadzorni odbor će naročito:

- razmotriti efektivnost, efikasnost, kvalitet, koordinaciju i usklađenost sprovođenja programa;
- razmotriti napredak ka ostvarivanju ciljeva, postizanju planiranih rezultata i efekata, i procijenjivati uticaj i održivost pomoći Instrumenta za pretpristupnu pomoć III, uz obezbjeđivanje usklađenosti sa političkim dijalogom, povezanim centralnim i regionalnim sektorskim strategijama i višekratnim ili regionalnim aktivnostima u korisniku Instrumenta za pretpristupnu pomoć III.
- razmotriti godišnje izvještaje o sprovođenju, uključujući finansijsku realizaciju programa;
- ispitati relevantne nalaze i zaključke, kao i predloge za korektivne akcije proistekle iz kontrola na licu mjesta, nadzora, procjena i revizija, ako su dostupni;
- razgovarati o svim relevantnim aspektima funkcionisanja sistema upravljanja i kontrole;
- razgovarati o bilo kojim problematičnim pitanjima i radnjama;
- ako je potrebno, razmotriti ili dati predloge za izmjene programa i preduzeti bilo koju drugu korektivnu akciju kako bi se obezbijedilo ostvarenje ciljeva i unaprijedila efikasnost, efektivnost, uticaj i održivost pomoći Instrumenta za pretpristupnu pomoć III;
- razmotriti preduzete mjere u vezi sa informacijama, promocijom, transparentnošću, komunikacijom i vidljivošću.

8.2 Procjena

S obzirom na značaj programa, srednjoročna i završna procjena će biti sprovedene za oblasti podrške obuhvaćene ovim operativnim programom, a ugovoriće ih korisnik Instrumenta za pretpristupnu pomoć III, i treba da budu sastavni dio oblasti podrške „Druga podrška“ kao što je navedeno u odjeljku 4.2.2.

Procjene će sprovoditi stručnjaci ili tijela, unutrašnja ili spoljna, koja su funkcionalno nezavisna od sistema upravljanja i kontrole.

Srednjoročna procjena biće sprovedena u svrhu učenja, sa ciljem da se procijene relevantnost, efikasnost i učinkovitost Operativnog programa u srednjoj fazi njegovog sprovođenja.

Konačna procjena biće sprovedena u svrhu odgovornosti i učenja na različitim nivoima (uključujući reviziju politike), s posebnim osvrtom na činjenicu da su neke od sprovedenih intervencija uvedene kao strateške sektorske politike koje su sprovedene (npr. Garancija za mlade, revizija Programa rada i mjera aktivnog tržišta).

Izvještaji o procjeni biće podijeljeni svim relevantnim stranama. Korisnik Instrumenta za pretpristupnu pomoć III i Komisija analiziraće zaključke i preporuke procjena, zajednički odlučiti o daljim koracima i neophodnim prilagođavanjima, uključujući, ako je potrebno, preusmjeravanje podrške.

Aktivnosti indikativne procjene	Vrijeme realizacije
Srednjoročna procjena Operativnog programa ESI	2027.
Završna procjena Operativnog programa ESI	Najkasnije tri godine nakon završetka programskog perioda.

8.3 Revizija i potvrđivanje

Technical audits for major projects are mandatory during the implementation.

Financial provisions related to audit and verifications, including technical audits if applicable, carried out by the IPA III Beneficiary should be included in the Area of support “Other support” as indicated in Section 4.2.2.

Without prejudice to the obligations applicable to contracts concluded for the implementation of this programme, the Commission may, on the basis of a risk assessment, contract independent audit or verification assignments for one or several contracts or agreements.

9. Strateška komunikacija i javna diplomatija

Sve organizacije koje sprovode spoljne akcije finansirane iz EU imaju ugovornu obavezu da obavijeste relevantne ciljne grupe o podršci Unije za njihov rad prikazivanjem emblema EU i kratke izjave o finansiranju, kako je odgovarajuće, na svim komunikacionim materijalima koji se odnose na dotične akcije. Radi postizanja tog cilja, moraju se pridržavati uputstava datih u dokumentu iz 2022. godine pod nazivom [Komuniciranje i povećanje vidljivosti EU: Smjernice za spoljne aktivnosti](#) (ili bilo koji naredni dokument).

Posebno, korisnici sredstava EU treba da priznaju porijeklo finansiranja EU i obezbijede njegovu odgovarajuću vidljivost na sljedeći način:

- Pružanjem izjave koja na vidljiv način ističe podršku koju su dobili od EU na svim dokumentima i komunikacionim materijalima koji se odnose na sprovođenje sredstava, uključujući zvaničnu veb-stranicu i naloge na društvenim mrežama, ukoliko postoje; i
- Promovisanje aktivnosti i njihovih rezultata pružanjem koherentnih, efikasnih i proporcionalnih ciljanih informacija različitim slojevima javnog mnjenja, uključujući medije.

Mjere vidljivosti i komunikacije sprovode, prema potrebi, ovlašćeni subjekti nacionalnih uprava, izvođači i korisnici bespovratnih sredstava. Odgovarajuće ugovorne obaveze obuhvataće, prema tome, sporazume o finansiranju, sporazume o delegiranju, kao i ugovore o nabavci i dodjeli bespovratne finansijske pomoći.

Mjere vidljivosti i komunikacije specifične za ovaj program biće komplementarne širim komunikacionim aktivnostima koje sprovode direktno službe Evropske komisije i/ili delegacije i kancelarije EU. Evropska komisija i Delegacije i kancelarije EU treba da budu u potpunosti informisane o planiranju i sprovođenju specifičnih aktivnosti vidljivosti i komunikacije, posebno u pogledu komunikacijskih narativa i glavnih poruka.

Podizanje svijesti i dobro informisani građani Crne Gore doprinosiće povećanoj podršci i razumijevanju koristi od procesa pristupanja i članstva u EU, kao i neophodnih reformi koje treba sprovesti u oblasti politike zapošljavanja i socijalne politike unutar Operativnog programa. Da bi se to postiglo, komunikacija će biti zasnovana na strateškom pristupu Plana komunikacije i vidljivosti, navodeći glavne ciljeve, ciljne publike i grupe (npr. šira javnost, zainteresovane strane, mediji, civilno društvo i omladina), ključne poruke, odgovarajuće kanale komunikacije i nadzor njenog uticaja. Aktivnosti mogu obuhvatiti različite slojeve informacija koji se međusobno dopunjuju: a) vrijednosti, politike i programi EU i njihov uticaj na svakodnevni život građana Crne Gore; b) proces pristupanja EU sa pratećom društveno-ekonomskom transformacijom i njegovim dugoročnim koristima i prilikama za građane i privredu Crne Gore; c) neophodne reforme koje su potrebne da bi se napredovalo u procesu pristupanja EU; d) kako intervencija EU doprinosi postizanju ciljeva Operativnog programa, sa fokusom na opipljiv pozitivan uticaj na građane i privredu Crne Gore.

10. Održivost

Sprovođenje Operativnog programa ESI prati nekoliko ključnih faktora koji utiču na održivost, a koji se odnose na institucionalne i administrativne kapacitete, pravni okvir, kao i vlasništvo korisnika na različitim nivoima, uključujući finansijski. Svi predviđeni rezultati direktno doprinose postizanju ciljeva sektorske politike koji moraju biti sprovedeni kako bi se uskladili sa pravnim tekovinama EU i u cjelini sa strateškim okvirom zapošljavanja i socijalne politike.

Sprovođenje Operativnog programa će proizvesti održive rezultate u kratkom i dugoročnom periodu. Ne predviđa osnivanje ili finansiranje novih organizacionih jedinica, već pruža podršku korisničkim institucijama i strukturama koje su već uspostavljene, a trenutno zahtijevaju dodatnu pomoć u sveobuhvatnom procesu efikasnog i efektivnog upravljanja i sprovođenja aktuelnog Operativnog programa sa fokusom na buduću ESF+. Očekuje se da će svi kapaciteti, prakse i mjere zapošljavanja i socijalne politike sprovedene u okviru programa biti uključene kao standardne radne procedure u svakodnevnom i političkom upravljanju, te da će postati ključni i održivi resurs za dalji proces pristupanja EU.

Pored toga, održivost će biti obezbijeđena putem uspostavljenih i funkcionalnih međuinstitucionalnih koordinacionih mehanizama Upravljačkog tijela, Posredničkih tijela za političko i finansijsko upravljanje i relevantnih zainteresovanih strana koje učestvuju u sprovođenju svih oblasti podrške, kao i putem stečenih vještina tih kapaciteta koje će dovesti do uspješnog sprovođenja različitih vrsta projekata i shema bespovratnih sredstava, kao i poboljšanih mehanizama za naredne godine. Specifična znanja o pripremi relevantne dokumentacije, kako za programiranje, tako i za sprovođenje, stečena kroz pružanje ekspertize i/ili obuke i podučavanja, obezbijediće ojačane kapacitete i procese kroz sve korisnike i biće održana za budućnost.

Štaviše, uspostavljanje operativnog međuinstitucionalnog i mehanizma koordinacije za sprovođenje Garancije za mlade osigurava puno učešće relevantnih zainteresovanih strana sa traženim odgovornostima i nadležnostima kako bi se garantovala održivost sprovedenih mjera Garancije za mlade. Drugi dio održivosti se obezbjeđuje kroz ulaganje u socijalni dijalog, konsultacije sa socijalnim partnerima i podršku organizacijama civilnog društva, omladinskim organizacijama odgovornim za realizaciju Garancije za mlade, pružaocima socijalnih usluga u zajednici i društvenim preduzećima čije ljudske i finansijske kapacitete treba unaprijediti i ojačati kako bi se garantovale inkluzivne reforme za zapošljavanje i socijalne politike koje predviđaju i prate uticaj na tržište rada.

Finansijska održivost će se obezbijediti kroz bolje vještine u programiranju budućih ESF+ resursa i to će omogućiti korišćenje resursa i EU i državnog budžeta, doprinoseći finansijskoj održivosti ukupnih resursa uložених u procese reformi i pristupanja.

Institucije korisnika biće odgovorne za institucionalnu održivost postignutih rezultata. Stečeno znanje biće prenijeto budućim zaposlenima u ovim institucijama. Naučene lekcije pomoći će u poboljšanju i jačanju kapaciteta osoblja, što će rezultirati povećanom djelotvornošću i efikasnošću. Korisničke institucije će obezbijediti da se rezultati ove akcije u potpunosti iskoriste, dodjeljujući neophodne resurse kako bi obezbijedile održivost ove akcije. To je garantovano tehničkim i finansijskim kapacitetima Ministarstva rada i socijalnog staranja koje je odgovorno za njeno sprovođenje.

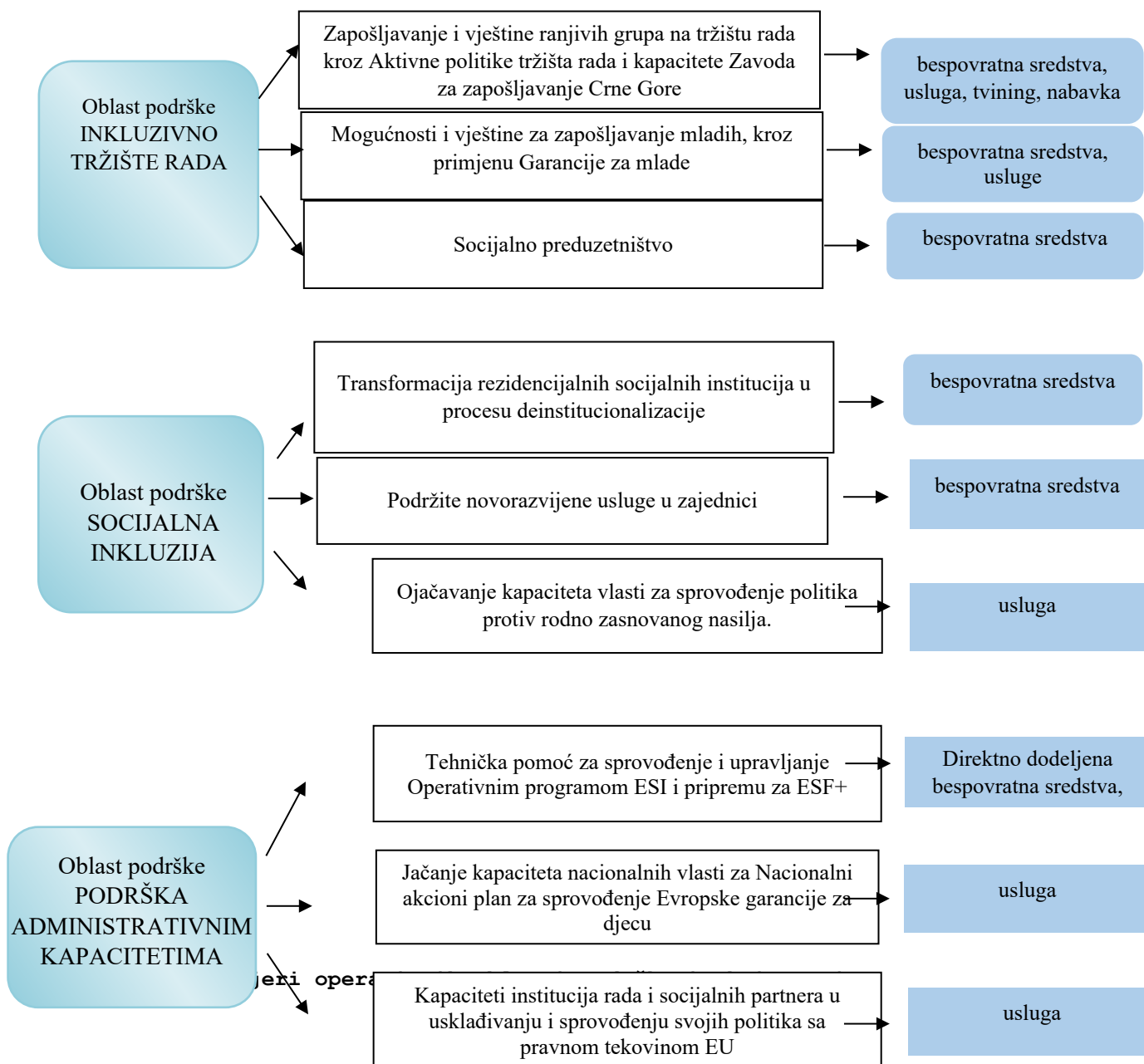
Krajnji korisnici su obavezni da obezbijede održivo korišćenje rezultata u skladu sa Operativnim programom, ugovorom ili ekvivalentnim dokumentom. Krajnji korisnici su obavezni da dodijele budžet za obezbjeđivanje funkcionisanja i održavanja rezultata, kao i da pokriju troškove njihovog funkcionisanja i održavanja. Krajnji korisnici treba da obnove rezultate da budu takvi kao što su bili na početku u slučaju oštećenja, a u slučaju njihovog uništenja da ih zamijene rezultatima koji su u najmanju ruku jednaki po kvalitetu i funkcionalnosti.

Kršenje uslova za održivost može dovesti do povraćaja EU doprinosa u slučaju da krajnji korisnici ne preduzmu potrebne korektivne mjere za otklanjanje nastalih nedostataka.

Aneks 1: Primjeri operativnih oblasti podrške i aktivnosti

Za Operativni program ESI, neka od područja podrške i aktivnosti za takav program mogu se predstaviti na sljedeći način:

Operativni program Zapošljavanje i socijalna inkluzija

ANEKS II – OPŠTI USLOVI

Sadržaj

ANEKS II – OPŠTI USLOVI.....	1
Sadržaj.....	1
Član 1 - Opšti principi.....	11
Član 2 - Nabavka i dodjela bespovratnih sredstava	11
Član 2a – Isključenje i administrativne sankcije.....	13
Član 3 - Komunikacija i vidljivost.....	14
Član 4 - Ex-ante i ex-post kontrole na postupke dodjele bespovratnih sredstava i nabavki, kao i ex-post kontrole na ugovorima i bespovratnim sredstvima koje će sprovesti Komisija.	14
Član 5 - Bankovni računi, računovodstveni sistemi i priznati troškovi	15
Član 6 - Odredbe o plaćanjima koje Komisija vrši korisniku Instrumenta za pretpristupnu pomoć III	15
Član 7 - Prekid isplata	16
Član 8 - Povraćaj sredstava	17
Član 8a – Finansijske korekcije i zatvaranje.....	17
Član 9 - Opšti principi za izbor operacija	17
Član 10 - Obrazac za prijavu velikog projekta.....	18
Član 11 - Veliki projekat i bilateralni sporazum.....	18
Član 12 - Period prihvatljivosti	19
Član 13 - Dozvole i ovlašćenja	20
Član 14 - Zahtjevi za izvještavanje	20
Član 15 - Prava intelektualne svojine.....	20
Član 16 - Konsultacija između korisnika Instrumenta za pretpristupnu pomoć III i Komisije	20
Član 17 - Izmjene i dopune ovog Finansijskog sporazuma	21
Član 18 - Obustava ovog finansijskog sporazuma.....	21
Član 19 - Raskid ovog Finansijskog sporazuma	22
Član 20 - Mjerodavno pravo, rješavanje sporova	22
Član 21 - Ograničavajuće mjere EU	24

Prvi dio: Odredbe koje se primjenjuju na aktivnosti za koje je korisnik Instrumenta za pretpristupnu pomoć III ugovorni organ pod indirektnim upravljanjem zemlje korisnice

Član 1 - Opšti principi

- (1) Svrha Prvog dijela je da utvrdi pravila za sprovođenje povjerenih zadataka u vezi sa realizacijom budžeta, kako je opisano u Aneksu I, i da definiše prava i obaveze korisnika Instrumenta za pretpristupnu pomoć III i Komisije u vezi sa izvršavanjem ovih zadataka.

Prvi dio će se primjenjivati na zadatke u vezi sa realizacijom budžeta koji su povjereni korisniku Instrumenta za pretpristupnu pomoć III, a koji se odnose samo na doprinose Unije, ili u kombinaciji sa sredstvima korisnika Instrumenta za pretpristupnu pomoć III ili sredstvima treće strane, u slučaju kada se ta sredstva realizuju u zajedničkom sufinansiranju.

- (2) Korisnik Instrumenta za pretpristupnu pomoć III će i dalje biti odgovoran za ispunjavanje obaveza predviđenih ovim Finansijskim ugovorom i Okvirnim sporazumom o finansijskom partnerstvu (FFPA). U skladu sa članom 7, članom 18, članom 19 i članom 21, Komisija zadržava pravo da obustavi plaćanja, kao i da suspenduje i/ili raskine ovaj Finansijski ugovor.
- (3) Korisnik Instrumenta za pretpristupnu pomoć III mora poštovati minimalnu stopu svog doprinosa navedenu u Aneksu I. U slučaju doprinosa i korisnika Instrumenta za pretpristupnu pomoć III i Unije, doprinos korisnika Instrumenta za pretpristupnu pomoć III mora biti dostupan najkasnije do kraja perioda prihvatljivosti programa.
- (4) Stopa doprinosa EU-a navedena u Aneksu I, kao i maksimalni iznos pomoći iz Instrumenta za pretpristupnu pomoć III, zasnivaju se na javnim prihvatljivim troškovima. Javni prihvatljivi trošak predstavlja svaki javni doprinos za finansiranje operacija čiji je izvor budžet nacionalnih, regionalnih ili lokalnih javnih vlasti korisnika Instrumenta za pretpristupnu pomoć III, budžet Unije, budžet tijela javnog prava ili budžet udruženja javnih vlasti ili tijela javnog prava. Finansiranje putem zajma, kada se koristi, pripisuje se tijelu koje je odgovorno za otplatu zajma, bilo da je reč o nacionalnim javnim ili nacionalnim privatnim izvorima. Nacionalni privatni izdaci ne mogu se smatrati prihvatljivim izdacima.
- (5) Za potrebe primjene člana 25. Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu o zaštiti podataka, lični podaci će biti:

- obrađivani zakonito, pošteno i na transparentan način u odnosu na nosioca podataka;
- prikupljeni za određene, eksplicitne i zakonite svrhe i dalje se ne obrađuju na način koji je nespojiv sa tim svrhama;
- adekvatni, relevantni i ograničeni na ono što je neophodno u odnosu na svrhe za koje se obrađuju;
- tačni i, kada je to potrebno, ažurirani;
- obrađivani na način koji osigurava odgovarajuću bezbjednost ličnih podataka i
- čuvani u obliku koji omogućava identifikaciju subjekata podataka ne duže nego što je potrebno za svrhe za koje se lični podaci obrađuju.

Lični podaci uključeni u dokumente koje treba da čuva korisnik instrumenta za pretpristupnu pomoć III u skladu sa stavom 2. člana 2. moraju biti obrisani nakon što isteknu rokovi navedeni u tom stavu.

Član 2 - Nabavka i dodjela bespovratnih sredstava

- (1) Bez prejudiciranja člana 18(5) Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu, zadaci navedeni u članu 1(1) biće sprovedeni od strane korisnika instrumenta za pretpristupnu pomoć III u skladu sa procedurama i standardnim dokumentima koje je Komisija utvrdila i objavila za dodjelu ugovora o nabavci i bespovratnim sredstvima u spoljnim akcijama, a naročito Praktičnim vodičem za postupke ugovaranja za pravila spoljne akcije Evropske unije (PRAG), koji je na snazi u vrijeme pokretanja odgovarajuće procedure, kao i u skladu sa zahtjevanim standardima vidljivosti i komunikacije navedenim u članu 3(2).

Korisnik instrumenta za pretpristupnu pomoć III sprovodiće postupke nabavke i dodjelu bespovratnih

sredstava, zaključivati odgovarajuće ugovore i obezbijediti da svi relevantni dokumenti za praćenje revizije budu na jeziku ovog Finansijskog ugovora. Za potrebe Prvog dijela ovog Finansijskog ugovora, svaka referenca na ugovore o bespovratnim sredstvima smatraće se i kao referenca na ugovore o doprinosima, a svaka referenca na korisnike grantova takođe će uključivati organizacije koje su potpisale ugovore o doprinosima.

- (2) Ne dovodeći u pitanje član 49. Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu, korisnik instrumenta za pretpristupnu pomoć III mora čuvati sve relevantne finansijske i ugovorne prateće dokumente od dana stupanja na snagu ovog Finansijskog ugovora, ili od ranijeg datuma u slučaju da je postupak nabavke, poziv za dostavljanje predloga ili postupak direktne dodjele bespovratnih sredstava pokrenut prije nego što je ovaj Finansijski ugovor stupio na snagu, pet godina od dana zatvaranja programa. Korisnik instrumenta za pretpristupnu pomoć III mora posebno čuvati sljedeće:

(a) Postupci nabavke:

- i) Obavještenje o prognozi sa dokazom o objavljivanju obavještenja o nabavci i bilo kakvim ispravkama;
- ii) Imenovanje komisije za uži izbor;
- iii) Izvještaj o užem izboru (uključujući anekse) i prijave;
- iv) Dokaz o objavljivanju obavještenja o užem izboru;
- v) Pisma kandidatima koji nisu ušli u uži izbor;
- vi) Poziv za dostavljanje ponuda ili ekvivalentno obavještenje;
- vii) Dokumentacija o tenderu, uključujući anekse, pojašnjenja, zapisnike sa sastanaka, dokaz o objavljivanju;
- viii) Imenovanje komisije za ocjenjivanje;
- ix) Izvještaj o otvaranju ponuda, uključujući anekse;
- x) Izvještaj o procjeni / pregovorima, uključujući anekse i primljene ponude;²³
- xi) Pismo o obavještenju;
- xii) Prateće pismo za dostavljanje ugovora;
- xiii) Pisma neuspješnim kandidatima;
- xiv) Obavještenje o dodjeli / otkazivanju, uključujući dokaz o objavljivanju;
- xv) Potpisani ugovori, amandmani, aneksi, izvještaji o sprovođenju i relevantna prepiska.

(b) Pozivi za dostavljanje predloga i direktna dodjela bespovratnih sredstava:

- i) Imenovanje komisije za ocjenjivanje;
- ii) Izvještaj o otvaranju i administrativni izvještaj, uključujući anekse i pristigle prijave;²⁴
- iii) Pisma uspješnim i neuspješnim kandidatima nakon procjene bilješke koncepta;
- iv) Izvještaj o procjeni bilješke koncepta;
- v) Izvještaj o procjeni potpune prijave ili izvještaj o pregovorima sa relevantnim aneksima;
- vi) Provjera prihvatljivosti i prateći dokumenti;
- vii) Pisma uspješnim i neuspješnim kandidatima sa odobrenom rezervnom listom nakon procjene potpune prijave.

Prateće pismo za dostavljanje ugovora o dodjeli bespovratnih sredstava;

- ix) Obavještenje o dodjeli/otkazivanju sa dokazom o objavljivanju;

- x) Potpisani ugovori, amandmani, izvještaji o sprovođenju i relevantna prepiska.

Pored toga, finansijski i ugovorni dokumenti navedeni u stavu 2(a) i 2(b) biće dopunjeni svim relevantnim pratećim dokumentima kako je zahtjevano procedurama navedenim u stavu 1, kao i svom relevantnom dokumentacijom koja se odnosi na plaćanja, povraćaje i operativne troškove, na primjer, izvještajima o projektima i kontrolama na licu mjesta, prihvatanjem isporuka i radova, garancijama, izvještajima nadzornih inženjera.

- (3) Operacije sufinansirane od strane Unije u okviru Programa mogu takođe dobiti finansiranje od drugih donatora, kao što su međunarodne organizacije, država članica, treća zemlja ili regionalna organizacija.

²³ Otklanjanje neuspješnih ponuda pet godina nakon završetka postupka nabavke.

²⁴ Eliminacija neuspješnih prijava tri godine nakon zatvaranja postupka dodjele bespovratnih sredstava.

Član 2a – Isključenje i administrativne sankcije

- (1) Prilikom primjene procedura i standardnih dokumenata koje je Komisija utvrdila i objavila za dodjelu ugovora o nabavci i bespovratnim sredstvima, korisnik instrumenta za pretpristupnu pomoć III će osigurati da nijedan ugovor o nabavci ili bespovratnim sredstvima finansiran iz EU sredstava ne bude dodijeljen privrednom subjektu ili podnosiocu zahtjeva za bespovratna sredstva, ako je taj privredni subjekt ili podnosilac zahtjeva za bespovratna sredstva, bilo sam ili osoba koja ima ovlaštenja za predstavljanje, donošenje odluka ili kontrolu nad njim, u jednoj od situacija isključenja predviđenih relevantnim procedurama i standardnim dokumentima Komisije.
- (2) Korisnik instrumenta za pretpristupnu pomoć III mora odmah obavijestiti Komisiju kada kandidat, ponuđač ili podnosilac zahtjeva bude u situaciji isključenja iz stava (1), ili kada je počinio nepravilnosti i prevaru kako je definisano u članu 51(5) Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu, ili kada je pokazao značajne nedostatke u ispunjavanju svojih glavnih obaveza u sprovođenju pravnog obavezivanja finansiranog iz budžeta Unije.
- (3) Korisnik instrumenta za pretpristupnu pomoć III mora uzeti u obzir informacije sadržane u Komisijinom sistemu za ranu detekciju i isključenje (EDES) prilikom dodjele ugovora o nabavci i grantovima. Pristup informacijama može biti obezbijeđen putem kontakt tačke/tačaka ili putem konsultacija koristeći sljedeće načine: (Evropska komisija, Generalni direktorat za budžet, računovodstveni službenik Komisije, MO15,B-1049 Brussels, Belgium and by email tBrisel, Belgija i putem e-pošte na BUDG-C01-EXCL-DB@ec.europa.eusa kopijom na adresu Komisije navedenu u članu 3. Posebnih uslova). Svaki ugovor ili bespovratna sredstva sklopljena sa izvođačem ili korisnikom bespovratnih sredstava koji je u situaciji isključenja u trenutku sklapanja ugovora isključuje se iz finansiranja Unije i može se primijeniti mehanizam finansijskih korekcija u skladu sa članom 8a.
- (4) Kada korisnik instrumenta za pretpristupnu pomoć III sazna za situaciju isključenja iz stava (1) prilikom sprovođenja zadataka opisanih u Aneksu I, korisnik instrumenta za pretpristupnu pomoć III će, u skladu sa uslovima svog nacionalnog zakonodavstva, nametnuti privrednom operateru ili podnosiocu zahtjeva za bespovratnu pomoć odbijanje datog postupka i isključenje iz njegovih budućih postupaka nabavke ili dodjele bespovratnih sredstava. Korisnik instrumenta za pretpristupnu pomoć III takođe može izreći finansijsku kaznu proporcionalnu vrijednosti dotičnog ugovora. Odbijanja, isključenja i/ili finansijske kazne biće izrečene nakon suprotnog postupka koji obezbjeđuje pravo odbrane osobe na koju se odnosi. Korisnik instrumenta za pretpristupnu pomoć III mora obavijestiti Komisiju u skladu sa stavom (2).

Član 3 - Komunikacija i vidljivost

- (1) U skladu sa članom 24 Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu, korisnik instrumenta za pretpristupnu pomoć III mora preduzeti neophodne mjere kako bi obezbijedio vidljivost finansiranja EU za aktivnosti koje su mu povjerene i mora pripremiti koherentan plan komunikacionih i vidljivostnih aktivnosti, koji treba da bude dostavljen Komisiji na saglasnost u roku od 2 mjeseca od dana stupanja na snagu ovog Finansijskog ugovora.
- (2) Ove aktivnosti komunikacije i vidljivosti će biti u skladu sa uputstvima za spoljnu akciju o komuniciranju i podizanju vidljivosti EU koje je utvrdila i objavila Komisija, a na snazi u vrijeme aktivnosti.

Član 4 – Ex-ante i ex-post kontrole na postupke dodjele bespovratnih sredstava i nabavki, kao i ex-post kontrole na ugovorima i bespovratnim sredstvima koje će sprovoditi Komisija.

- (1) Komisija će sprovoditi ex-post kontrole na postupke dodjele nabavki i bespovratnih sredstava u sljedećim fazama:
  - (a) obavještenja o ugovorima za nabavke, pozive za dostavu predloga za bespovratna sredstva i bilo kakve ispravke tih obavještenja;
  - (b) dokumentacija za tendere i smjernice za podnosiocima zahteva za bespovratna sredstva;
  - (c) sastav komisija za ocjenjivanje;
  - (d) izvještaji o ocjeni, odluke o odbijanju i dodjeli;²⁵

²⁵ Za ugovore o uslugama, ovaj korak obuhvata *ex-ante* kontrole u vezi sa odobravanjem užeg spiska.

- (e) dokumentacija o ugovorima i aneksi ugovora.
- (2) Što se tiče *ex-post kontrole*, Komisija može donijeti odluku nakon procjene rizika:
  - (a) da sprovede *ex-post kontrole* na svim dokumentacijama, ili
  - (b) da sprovede *ex-post kontrole* na odabranim dokumentacijama, ili
  - (c) da potpuno izostavi *ex-post kontrole*.
- (3) Ako Komisija odluči da sprovede *ex-post kontrole* u skladu sa stavom 2 (a) ili (b), obavijestit će korisnika instrumenta za pretpristupnu pomoć III o dokumentacijama odabranim za *ex-post kontrole*. Korisnik instrumenta za pretpristupnu pomoć III je dužan da Komisiji dostavi svu dokumentaciju i informacije potrebne za dokumentaciju odabranu za *ex-post kontrolu*, u roku od mjesec dana od potpisivanja ugovora ili aneksa ugovora.
- (4) Komisija može sprovesti *ex-ante kontrole* za odobrenje svake od faza pomenutih u stavu 1 za postupke dodjele koji nisu odabrani za *ex-post kontrolu*. Korisnik instrumenta za pretpristupnu pomoć III je dužan da Komisiji dostavi svu dokumentaciju i informacije potrebne nakon što bude obaviješten da je dokumentacija odabrana za *ex-ante kontrolu*, najkasnije u trenutku dostavljanja obavještenja o ugovoru ili smjernica za podnositelce zahtjeva za objavljivanje.
- (5) Komisija može odlučiti da sprovede *ex-post kontrole*, uključujući revizije i kontrole na licu mesta, u bilo kojem trenutku tokom ili nakon sprovođenja bilo kojeg ugovora ili bespovratnih sredstava dodijeljenih od strane korisnika instrumenta za pretpristupnu pomoć III na osnovu ovog Finansijskog ugovora. Korisnik instrumenta za pretpristupnu pomoć III je dužan da Komisiji dostavi svu dokumentaciju i informacije potrebne nakon što bude obaviješten da je dokumentacija odabrana za *ex-post kontrolu*. Komisija može ovlastiti osobu ili subjekt da sprovede *ex-post kontrole* u njeno ime.

Član 5 - Bankovni računi, računovodstveni sistemi i priznati troškovi

- (1) Nakon stupanja na snagu ovog Finansijskog ugovora, Računovodstveni organ i Posredno tijelo za finansijsko upravljanje (IBFM) korisnika instrumenta za pretpristupnu pomoć III, koji je ugovarač za Program, moraće da otvore barem jedan bankovni račun denominovan u evrima i dostave Komisiji Obrazac za finansijsku identifikaciju zajedno sa odgovarajućim bankovnim mandatima. Ukupni bankovni saldo za Program biće zbir salda na svim bankovnim računima Programa koje vodi Računovodstveni organ i sva učešća Posrednih tijela za finansijsko upravljanje u korisniku instrumenta za pretpristupnu pomoć. Izvještavanje o svim bankovnim računima povezanim sa svakim programom biće evidentirano putem Instrumenta za pretpristupnu pomoć – Ugovor za godišnje programe²⁶.
- (2) Korisnik instrumenta za pretpristupnu pomoć III treba da pripremi i dostavi Komisiji planove prognoza isplata za trajanje Programa prema obrascu u tački (d) Aneksa IV. Ove prognoze treba da budu ažurirane i dostavljene uz svaki zahtjev za sredstva navedena u članu 6(2) i 6(3), uz godišnji finansijski izvještaj iz člana 14(4) i uz prognozu vjerovatnih zahtjeva za plaćanja iz člana 33(3) Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu. Planovi prognoza isplata treba da budu zasnovani na stvarnim i realnim potrebama i potkrijepljeni dokumentovanom detaljnom analizom (uključujući planirani raspored ugovaranja i plaćanja po ugovoru), koja će biti dostupna Komisiji na zahtjev.
- (3) Početni plan prognoza isplata treba da sadrži sažete godišnje prognoze isplata za cio period prihvatljivosti i mjesečne prognoze isplata za prvih dvanaest mjeseci Programa. Naredni planovi treba da sadrže sažete godišnje prognoze isplata za preostali period prihvatljivosti Programa i mjesečne prognoze isplata za narednih četrnaest mjeseci.
- (4) Korisnik Instrumenta za pretpristupnu pomoć III dužan je da uspostavi i održava računovodstveni sistem u skladu sa članom 4(3)(a) Aneksa A Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu, koji će sadržati najmanje informacije o ugovorima realizovanim u okviru Programa, navedene u Aneksu V.
- (5) U skladu sa članom 57(2) Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu, troškovi priznati u računovodstvenom sistemu koji se vodi prema stavu (4) moraju biti nastali (od strane primaoca), prihvaćeni

²⁶ Instrument za pretpristupnu pomoć - Ugovor za godišnje programe je specijalizovana IT aplikacija koju je razvila Generalna direkcija za susjedstvo i pregovore o proširenju kako bi zamijenila iPerseus, koji je bio alat korišćen za praćenje sprovođenja pretpristupnih sredstava pod indirektnim upravljanjem od strane zemalja korisnica (IMBC).

(od strane Posrednog tijela za finansijsko upravljanje) i plaćeni (od strane Posrednog tijela za finansijsko upravljanje) te moraju odgovarati stvarnim troškovima dokazanim pratećom dokumentacijom i koristiti se, kada je to primjenjivo, za razduženje predfinansiranja isplaćenog od strane korisnika Instrumenta za pretpristupnu pomoć III u okviru lokalnih ugovora.

Član 6 - Odredbe o plaćanjima koje Komisija vrši korisniku Instrumenta za pretpristupnu pomoć III

- (1) Svaki zahtjev za predfinansiranje treba da sadrži izjavu o rashodima za Program, uključujući ugovorene iznose, isplaćene iznose i priznate troškove.
- (2) Korisnik instrumenta za pretpristupnu pomoć III dostavlja svoju početnu prognozu isplata za Program, pripremljenu u skladu sa članom 5(2), uz prvi zahtjev za predfinansiranje. Prva prognoza treba da iznosi 100% predviđenih isplata za prvu godinu plana prognoze isplata, u skladu sa članom 5(2). Predfinansiranje će biti podržano bankovnim mandatima za sve banke račune Programa, ako je primjenljivo.
- (3) Korisnik instrumenta za pretpristupnu pomoć III podnosiće naknadne zahtjeve za predfinansiranje kada ukupni bankovni saldo za Program padne ispod prognoze isplata za narednih pet mjeseci Programa.
- (4) Svaki zahtjev za dodatno predfinansiranje mora da sadrži:
  - a) Stanja na bankovnim računima za Program na datum podnošenja zahtjeva;
  - b) Ažurirani bankovni mandati za sve banke računa Programa, ako je primjenljivo.
  - c) Prognoza isplata za Program za narednih četrnaest mjeseci na datum presjeka zahtjeva, kako je navedeno u članu 5(2).
  - d) Ažurirano izvještavanje u Instrumentu za pretpristupnu pomoć - Ugovor za godišnje programe.
- (5) Korisnik instrumenta za pretpristupnu pomoć III može zatražiti za svako naknadno prefinansiranje iznos ukupnih prognoza isplata za četrnaest mjeseci nakon datuma zahtjeva, umanjen za salda navedena u stavu 4(a) na datum presjeka zahtjeva za sredstva, uvećan za bilo koji iznos koji je korisnik instrumenta za pretpristupnu pomoć III platio prema stavu (6), a koji još nije vraćen. Period prognoze isplata od četrnaest mjeseci može biti produžen ako je to posebno navedeno u Posebnim uslovima.

Komisija zadržava pravo da smanji svaku narednu isplatu prefinansiranja ako ukupna bankovna salda, koje drži korisnik instrumenta za pretpristupnu pomoć III u okviru ovog Programa, premašuju prognozu isplata za narednih četrnaest mjeseci.
- (6) U slučaju da se isplata smanji u skladu sa stavom (5), korisnik instrumenta za pretpristupnu pomoć III mora finansirati Program iz svojih vlastitih sredstava do iznosa smanjenja. Korisnik instrumenta za pretpristupnu pomoć III može potom zatražiti nadoknadu tih sredstava kao dio sljedećeg zahtjeva za sredstva, kako je navedeno u stavu (5).
- (7) U skladu sa članom 33(1) Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu, Komisija zadržava pravo da vrši djelimična plaćanja u okviru dostupnih sredstava. Kada sredstva ponovo budu dostupna, Komisija će odmah obraditi isplatu preostalog iznosa.
- (8) Komisija ima pravo da naplati prekomjerna bankovna salda koja su ostala neiskorišćena duže od dvanaest mjeseci. Prije nego što iskoristi ovo pravo, Komisija će pozvati korisnika instrumenta za pretpristupnu pomoć III da iznese razloge za kašnjenje u disbursmanu sredstava i da pokaže da postoji i dalje potreba za njima u naredna dva mjeseca.
- (6) Kamate koje nastanu na bankovnim računima korišćenim za ovaj program, neće pripasti Komisiji.
- (7) U skladu sa članom 33(4) Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu, kada Komisija prekine rok za zahtjev za plaćanje duže od dva mjeseca, korisnik instrumenta za pretpristupnu pomoć III može zatražiti odluku Komisije o tome da li prekid roka treba da se nastavi.
- (8) Ovlašćeno finalno saopštenje o izdacima, na koje se odnosi član 36(1)(a) Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu, Nacionalno akreditaciono tijelo treba da podnese najkasnije šesnaest mjeseci nakon završetka perioda prihvatljivosti.

Član 7- Prekid isplata

- (1) Ne dovodeći u pitanje suspenziju ili raskid ovog Finansijskog ugovora u skladu sa članovima 18. i 19. kao i ne dovodeći u pitanje član 38. Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu (FFPA), Komisija može privremeno obustaviti isplate, djelimično ili u cjelosti, ako:
  - (a) Komisija je utvrdila, ili ima ozbiljne sumnje da je korisnik instrumenta za pretpristupnu pomoć III napravio značajne greške, nepravilnosti ili prevaru koje dovode u pitanje zakonitost ili regularnost konkretnih transakcija u implementaciji Programa, ili nije ispunio svoje obaveze prema ovom Finansijskom ugovoru, uključujući obaveze u vezi sa strateškom komunikacijom i javnom diplomatijom;
  - (b) Komisija je utvrdila, ili ima ozbiljne sumnje, da je korisnik instrumenta za pretpristupnu pomoć III napravio sistematske ili ponovljene greške, nepravilnosti, prevaru ili prekršaj obaveza prema ovom ili drugim Finansijskim ugovorima, pod uslovom da te greške, nepravilnosti, prevara ili prekršaj obaveza imaju materijalni uticaj na implementaciju ovog Finansijskog ugovora ili dovode u pitanje pouzdanost internog kontrolnog sistema korisnika instrumenta za pretpristupnu pomoć III ili zakonitost i regularnost osnovnih rashoda.

Član 8 - Povraćaj sredstava

- (1) Pored slučajeva navedenih u članu 40. Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu, Komisija može izvršiti povraćaj sredstava od korisnika instrumenta za pretpristupnu pomoć III, kako je predviđeno Finansijskom regulativom, naročito u slučaju:
  - (a) neostvarivanje ciljeva i rezultata Programa kako je navedeno u Aneksu I;
  - (b) neobezbjeđivanje korišćenja imovine i rezultata za predviđene svrhe navedene u Aneksu I;
  - (c) neprihvatljivi izdatak;
  - (d) nepoštovanje stope sufinansiranja, kako je predviđeno u Aneksu I;
  - (e) izdatke nastale usled grešaka, nepravilnosti, prevara ili kršenja obaveza u sprovođenju Programa, naročito u postupcima nabavke i dodjele bespovratnih sredstava.
  - (f) slabosti ili nedostaci u sistemima upravljanja i kontrole korisnika instrumenta za pretpristupnu pomoć III koji dovode do primjene finansijske korekcije.
- (2) U skladu sa nacionalnim zakonodavstvom, Nacionalno akreditaciono tijelo će povući doprinos Unije koji je isplaćen korisniku instrumenta za pretpristupnu pomoć III od korisnika koji su se našli u bilo kojoj situaciji definisanoj u stavu (1), tačke (b) ili (d) ovog člana, ili koji se odnose na član 40. Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu. Činjenica da Nacionalno akreditaciono tijelo ne uspije da povuče sve ili dio sredstava ne sprečava Komisiju da povuče sredstva od korisnika instrumenta za pretpristupnu pomoć III.
- (3) Iznosi koji su nepravilno isplaćeni ili vraćeni od strane korisnika instrumenta za pretpristupnu pomoć III, iznosi iz finansijskih garancija, garancija za učinak i predfinansiranje datih na osnovu procedura nabavke i dodjele bespovratnih sredstava, iznosi od finansijskih kazni koje je korisnik instrumenta za pretpristupnu pomoć III izrekao kandidatima, ponuđačima, podnosiocima zahtjeva, izvođačima ili korisnicima bespovratnih sredstava, korisniku instrumenta za pretpristupnu pomoć III, biće ponovo iskorišćeni za Program ili vraćeni Komisiji.

Član 8a – Finansijske korekcije i zatvaranje

U skladu sa čl. 42, 43. i 47. Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu, Komisija će pružiti dopunske smjernice o postupku ispitivanja i prihvatanja računa, uključujući finansijske korekcije, i zatvaranje.

Član 9 - Opšti principi za izbor operacija

- (1) Postupci izbora treba da zadovolje principe transparentnosti, ravnopravnog tretmana i nediskriminacije. Oni treba da spriječe bilo kakav sukob interesa i obezbijede učešće zainteresovanih strana i javni pristup informacijama.

- (2) Sektorski nadzorni odbor će razmotriti i odobriti opšte kriterijume za selektovanje operacija iz člana 10. u roku od šest mjeseci od stupanja na snagu ovog Finansijskog ugovora i odobriti svaku reviziju tih kriterijuma u skladu sa potrebama programiranja.
- (3) U skladu sa članom 53(7) Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu, Komisija može biti ko-predsjedavajući sastancima sektorskih nadzornih odbora.
- (4) Korisnik instrumenta za pretpristupnu pomoć III obezbeđuje da operacije budu odabrane za finansiranje i odobrene u skladu sa kriterijumima i mehanizmima koji se primjenjuju na Program, uključujući odgovarajući Operativni program, i da budu u skladu sa relevantnim pravilima Unije i nacionalnim pravilima.

Član 10 - Obrazac za prijavu velikog projekta

- (1) Za svaki projekat koji ne spada pod definiciju velikog projekta iz člana 3(f) i člana 16(6) Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu, korisnik instrumenta za pretpristupnu pomoć III treba da izradi obrazac za prijavu za svaku operaciju odabranu za sufinansiranje iznosima Unije u okviru Programa.
- (2) Obrazac za prijavu velikog projekta mora da sadrži, između ostalog, sljedeće elemente:
  - (a) identifikaciju operacije i organizacije odgovorne za njeno sprovođenje;
  - (b) sažeti opis operacije i dokaz njene usklađenosti sa programom;
  - (c) aranžmani za sprovođenje, rizici i pretpostavke;
  - (d) očekivani učinci, rezultati i učinak, uključujući doprinose horizontalnim temama;
  - (e) Povezanost sa drugim instrumentima za pretpristupnu pomoć (IPA), IPA II i IPA III programima.
  - (f) finansijski aranžmani i procijenjeni budžet; i
  - (g) procedure predviđene za tendere i ugovore.

Šablon za Obrazac za prijavu velikog projekta je dat u Aneksu VII.

- (3) Korisnik IPA III će dostaviti kopiju obrasca za prijavu velikog projekta Delegaciji EU, koja će, nakon konsultacija sa Generalnom direkcijom za susjedstvo i pregovore o proširenju, poslati svoje mišljenje. Kada bude dato pozitivno mišljenje o obrascu za prijavu velikog projekta, projekat može da odobri korisnik Instrumenta za pretpristupnu pomoć III.
- (4) Kada priroda operacije to opravdava, Komisija može odlučiti da zatraži od korisnika Instrumenta za pretpristupnu pomoć III da primijeni član 11 na određenu operaciju i da pripremi obrazac za prijavu, u skladu sa obrascima utvrđenim u Aneksu VI ovog Ugovora o finansiranju.

Član 11 - Veliki projekat i bilateralni sporazum

- (1) U skladu sa članom 16(6) Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu, prijave za velike projekte treba da se dostave Komisiji na ocjenu koristeći obrazac za prijavu velikog projekta (Aneks VI).
- (2) Procjena Komisije će definisati fizički objekat i prihvatljive izdatke. Procjena Komisije će biti zaključena ili razmjenom pisama (odnosno dostavljanjem prijave velikog projekta od strane korisnika Instrumenta za pretpristupnu pomoć III i odgovora Komisije koji ga odobrava) ili potpisivanjem Bilateralnog sporazuma sa korisnikom Instrumenta za pretpristupnu pomoć III, koji će utvrditi pojedinačne elemente i zahtjeve specifične za projekat.
- (3) Bilateralni sporazum ili razmjena pisama mora da sadrži najmanje sljedeće informacije:
  - (a) naziv projekta;
  - (b) identifikacija lokacije projekta;
  - (c) kratak opis projekta, razrađen, prema potrebi, na pojedinačne komponente;
  - (d) detalji o nadležnoj instituciji za prijavu projekta, tijelu odgovornom za sprovođenje, ugovaraču i korisniku;
  - (e) detalji o bilo kojim međunarodnim finansijskim institucijama (IFI) ili drugim donatorima uključenim u projekat;

- (f) specifični ciljevi projekta;
  - (g) rezime glavnih rezultata ekonomske i socijalne analize troškova i koristi;
  - (h) rezime finansijske analize;
  - (i) rezime glavnih nalaza procjene uticaja na životnu sredinu;
  - (j) ukupna procijenjena vrijednost projekta, kao i indikativni prikaz vrijednosti pojedinih elemenata projekta;
  - (k) procijenjeni ukupni prihvatljivi i neprihvatljivi troškovi projekta, ukupni javni troškovi, finansijski doprinos Unije i stopa sufinansiranja koja se primjenjuje na prihvatljive troškove;
  - (l) svi posebni uslovi u vezi sa projektom;
  - (m) indikativni raspored nabavki koji označava specifične vrste i procijenjene vrijednosti ugovora koji će biti predmet javne nabavke i, u slučaju paralelnog sufinansiranja sa međunarodnim finansijskim institucijama (IFI), identifikaciju ugovora koje će finansirati međunarodne finansijske institucije, kao i označavanje datuma početka postupka nabavke;
  - (n) indikativni raspored sprovođenja;
  - (o) indikativna lista ključnih indikatora koji će se koristiti za demonstriranje postizanja ciljeva projekta;
  - (p) datum od kojeg je izdatak prihvatljiv.
- (4) Korisnik IPA III može da pokrene postupak nabavke za veliki projekt nakon stupanja na snagu ovog Ugovora o finansiranju. Nijedan ugovor o nabavci za veliki projekat ne može biti potpisan prije stupanja na snagu Bilateralnog sporazuma ili zaključenja razmjene pisama kojima se odobrava prijava velikog projekta.
- (5) Izmjene odobrenih velikih projekata podliježu ograničenjima i uslovima navedenim u Bilateralnom sporazumu ili razmjeni pisama.

Drugi dio: Odredbe koje se primjenjuju na ovaj Ugovor o finansiranju u cjelini, bez obzira na način upravljanja

Član 12 - Period prihvatljivosti

- (1) Period prihvatljivosti je period u kojem se završavaju sve operativne aktivnosti Programa. Trajanje ovog perioda je propisano članom 2(2) Posebnih uslova.
- Ovaj period će se odražavati u sporazumima koje će zaključiti korisnik IPA III i Komisija u sprovođenju ovog Finansijskog sporazuma, posebno u sporazumima o doprinosima, ugovorima o nabavkama i ugovorima o bespovratnim sredstvima.
- (2) Osim ako je drugačije predviđeno članom 7. Posebnih uslova, potpisani ugovori i dodaci, nastali rashodi, plaćanja koja su izvršili državni organi, kao i svi drugi troškovi u vezi sa aktivnostima Programa, biće kvalifikovani za finansiranje od EU samo ako su nastali tokom perioda prihvatljivosti, ne dovodeći u pitanje stav (3) ovog člana.
- (3) U slučaju velikih projekata, datum početka perioda prihvatljivosti je datum kada Komisija odobri veliki projekat kako je navedeno u bilateralnom sporazumu ili razmjeni pisama.
- (4) U skladu sa članom 29(3)(b) FFPA, i ne dovodeći u pitanje njegov član 28. i član 7. Posebnih uslova, sljedeći rashodi koje je napravio korisnik IPA III neće biti prihvatljivi za finansiranje prema ovom sporazumu o finansiranju:
- a) bankarski troškovi, troškovi garancija i slični troškovi;
  - b) kazne i novčane kazne;
  - c) troškovi zbog sudskih sporova;
  - d) gubici zbog kursnih razlika;
  - e) dugovi i troškovi servisiranja duga (kamate);
  - f) rezervisanja za gubitke, dugove ili potencijalne buduće obaveze;

- g) krediti trećim stranama, osim ako nije drugačije navedeno u posebnim uslovima;
  - h) negativne kamate koje zaračunavaju banke ili druge finansijske institucije.
- (5) Ugovor o nabavci, ugovor o besporavratnim sredstvima ili ugovor o doprinosu koji nije doveo do plaćanja u roku od dvije godine od potpisivanja biće automatski raskinut i njegovo finansiranje će biti poništeno, osim u slučaju spora pred sudovima ili arbitražnim organima.

Član 13 - Dozvole i ovlašćenja

Ne dovodeći u pitanje član 27. FFPA, bilo koju vrstu dozvole i/ili ovlašćenja koja je potrebna za sprovođenje Programa biće blagovremeno obezbijedena od strane nadležnih organa korisnika IPA III, u skladu sa nacionalnim zakonom.

Član 14 - Zahtjevi za izvještavanje

- (1) Za potrebe opštih zahtjeva za izvještavanje Komisiji iz člana 59. FFPA o godišnjem izvještaju o sprovođenju pomoći IPA III, NIPAC će koristiti obrazac koji se nalazi u Aneksu III.
- (2) Za potrebe člana 60. FFPA, NIPAC će dostaviti Komisiji konačni izveštaj o sprovođenju aktivnosti koje sprovodi pod indirektnim upravljanjem korisnik IPA III ovog Programa najkasnije šesnaest meseci po isteku perioda prihvatljivosti. NIPAC će koristiti obrazac koji je dostavila Komisija.
- (3) Za potrebe člana 61(1) FFPA, Nacionalno akreditaciono tijelo (NAO) će do 15. januara naredne finansijske godine obezbijediti u elektronskom formatu kopiju podataka koji se čuvaju u računovodstvenom sistemu uspostavljenom prema članu 4(4). Ovo treba da bude potkrijepljeno potpisanim nerevidiranim sažetim finansijskim izvještajem u skladu sa tačkom (c) Aneksa III.
- (4) Za potrebe specifičnih zahtjeva za izvještavanje u okviru indirektnog upravljanja navedenim u članu 61(2)(a) i 61(3) FFPA, Nacionalno akreditaciono tijelo u korisniku IPA III koristiće šablone predviđene u tačkama (a) i (b) Aneksa IV.

Član 15 - Prava intelektualne svojine

- (1) Ugovori finansirani u okviru ovog Finansijskog sporazuma moraju osigurati da korisnik Instrumenta za pretpristupnu pomoć III stekne sva neophodna prava intelektualne svojine u vezi sa informacionim tehnologijama, studijama, crtežima, planovima, promocijom i bilo kojim drugim materijalom izrađenim za potrebe planiranja, sprovođenja, praćenja i procjene.
- (2) Korisnik Instrumenta za pretpristupnu pomoć III garantuje da će Komisija, ili bilo koje tijelo ili lice koje Komisija ovlasti, imati pristup i pravo korišćenja takvog materijala. Komisija će takav materijal koristiti samo za svoje potrebe.

Član 16 - Konsultacija između korisnika Instrumenta za pretpristupnu pomoć III i Komisije

- (1) Korisnik Instrumenta za pretpristupnu pomoć III i Komisija konsultovaće se prije nego što bilo koji spor u vezi sa sprovođenjem ili tumačenjem ovog Finansijskog sporazuma bude dalje razmatran u skladu sa članom 20.
- (2) Kada Komisija postane svjesna problema u sprovođenju procedura koji se odnose na realizaciju ovog Finansijskog sporazuma, uspostaviće sve neophodne kontakte sa korisnikom Instrumenta za pretpristupnu pomoć III kako bi se otklonio problem i preduzele sve neophodne mere.
- (3) Konsultacije mogu dovesti do izmjene, obustave ili raskida ovog Finansijskog sporazuma.
- (4) Komisija će redovno obavještavati korisnika Instrumenta za pretpristupnu pomoć III o sprovođenju aktivnosti opisanih u Aneksu I, koje ne spadaju u Prvi dio ovih Opštih uslova.

Član 17 – Izmjene i dopune ovog Finansijskog sporazuma

- (1) Sve izmjene i dopune ovog Finansijskog sporazuma moraju bi sačinjene u pisanom obliku, uključujući razmjenu pisama.
- (2) Ukoliko korisnik Instrumenta za pretpristupnu pomoć III zatraži izmjenu ili dopunu, zahtjev se podnosi Komisiji najmanje tri mjeseca prije nego što izmjene i dopune treba da stupe na snagu, osim u opravdanim slučajevima.
- (3) Komisija može izmijeniti dokumente u Aneksima III - VII, a da to ne zahtijeva izmjenu i dopunu ovog Finansijskog sporazuma. Korisnik Instrumenta za pretpristupnu pomoć III biće pismenim putem obaviješten o svim takvim promjenama i njihovoj primjeni.

Član 18 - Obustava ovog Finansijskog sporazuma

- (1) Finansijski sporazum može biti obustavljen u sljedećim slučajevima:
  - (a) Komisija može obustaviti sprovođenje ovog Finansijskog sporazuma ako korisnik Instrumenta za pretpristupnu pomoć III prekrši obavezu iz ovog Finansijskog sporazuma;
  - (b) Komisija može obustaviti sprovođenje ovog Finansijskog sporazuma ako korisnik Instrumenta za pretpristupnu pomoć III prekrši bilo koju obavezu utvrđenu procedurama i standardnim dokumentima navedenim u članu 18(2) Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu.
  - (c) Komisija može obustaviti sprovođenje ovog Finansijskog sporazuma ako korisnik Instrumenta za pretpristupnu pomoć III ne ispunjava zahtjeve za povjeravanje zadataka u vezi sa sprovođenjem budžeta.
  - (d) Komisija može obustaviti sprovođenje ovog Finansijskog sporazuma ako korisnik Instrumenta za pretpristupnu pomoć III odluči da obustavi ili prekine proces pristupanja EU.
  - (e) Komisija može obustaviti ovaj Finansijski sporazum ako korisnik Instrumenta za pretpristupnu pomoć III prekrši obavezu poštovanja ljudskih prava, demokratskih principa i vladavine prava, u slučajevima ozbiljne korupcije ili ako je korisnik kriv za ozbiljno profesionalno nepoštovanje, što je dokazano bilo kojim opravdanim sredstvom. Veliko profesionalno nepoštovanje podrazumijeva bilo koje od sljedećih:
    - kršenje primjenljivih zakona ili propisa ili etičkih standarda profesije kojoj osoba ili subjekat pripada, ili
    - bilo koje pogrešno ponašanje osobe ili entiteta koje utiče na njegovu profesionalnu kredibilnost, pri čemu takvo ponašanje pokazuje zlu namjeru ili gross negligence.
  - (f) Ovaj Finansijski sporazum može biti obustavljen u slučajevima više sile, kako je to definisano u nastavku. "Viša sila" označava svaku nepredvidljivu i izuzetnu situaciju ili događaj koji je izvan kontrole strana i koji onemogućava bilo koju od njih da ispuni svoje obaveze, a koji nije rezultat greške ili nemara sa njihove strane (ili strane njihovih izvođača, agenata ili zaposlenih) i koji se pokazuje kao nepremostiv uprkos svim uloznim naporima. Nedostaci u opremi ili materijalu ili kašnjenje u njihovom obezbjeđivanju, radni sporovi, štrajkovi ili finansijske poteškoće ne mogu se smatrati višom silom.

Neće se smatrati da je strana prekršila svoje obaveze ako je u slučaju više sile spriječena da ih ispuni, o čemu je druga strana uredno obaviještena. Strana koja se suočava sa višom silom obavijestit će drugu stranu bez odlaganja, navodeći prirodu, vjerovatnu trajnost i predvidljive efekte problema, kao i preduzeti sve mjere kako bi minimizirala moguću štetu. Ako viša sila utiče samo na dio Programa, suspenzija Finansijskog sporazuma može biti djelimična. Nijedna od strana neće biti odgovorna za kršenje svojih obaveza prema ovom Finansijskom sporazumu ako je spriječena da ih ispuni zbog više sile, pod uslovom da preduzme mjere za minimiziranje mogućih šteta.
- (2) Komisija može da obustavi ovaj Finansijski sporazum bez prethodne najave.
- (3) Komisija može preduzeti odgovarajuće zaštitne mjere prije nego što dođe do obustave.

- (4) Kada se dostavi obavještenje o obustavi, biće navedene posljedice po tekuće ili ugovore o nabavci, ugovore o bespovratnim sredstvima i ugovore o doprinosima koji treba da budu potpisani.
- (5) Obustava ovog Finansijskog sporazuma ne utiče na obustavu plaćanja i raskid ovog Finansijskog sporazuma od strane Komisije u skladu sa članom 7. i članom 19.
- (6) Strane će nastaviti sprovođenje Finansijskog sporazuma kada uslovi to dozvole, uz prethodnu pisanu saglasnost Komisije. Ovo ne utiče na bilo kakve izmjene i dopune ovog Finansijskog sporazuma koje mogu biti potrebne da bi se Program prilagodio novim uslovima implementacije, uključujući, ako je moguće, produženje perioda prihvatljivosti ili raskid ovog Finansijskog sporazuma u skladu sa članom 19.

Član 19 - Raskid ovog Finansijskog sporazuma

- (1) Ako problemi koji su doveli do suspenzije ovog Finansijskog sporazuma nisu riješeni u roku od najviše 180 dana, bilo koja strana može raskinuti Finansijski sporazum uz 30 dana prethodne obavijesti.
- (2) Kada se dostavi obavještenje o raskidu, biće navedene posljedice za tekuće ugovore o nabavci i bespovratnim sredstvima, ugovore o doprinosima i takve ugovore ili bespovratna sredstva koji treba da budu potpisani.
- (3) Raskid ovog Finansijskog sporazuma ne isključuje mogućnost Komisije da izvrši finansijske korekcije u skladu sa članovima 43. i 44. Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu.

Član 20 - Mjerodavno pravo, rješavanje sporova

- (1) Ovaj sporazum je regulisan zakonodavstvom EU.
- (2) Ako spor u vezi sa tumačenjem, primjenom ili važnošću ovog sporazuma ne može biti riješen mirnim putem, biće riješen arbitražom u skladu sa Arbitražnim pravilima Stalnog arbitražnog suda iz 2012. godine, pod sljedećim uslovima:
  - (a) Sastav vijeća

Za potraživanja od 500.000 evra ili više: vijeće će sačinjavati tri arbitra. Svaka strana će imenovati jednog arbitra u roku od 40 kalendarskih dana nakon što je poslato obavještenje o arbitraži. Dva arbitra koja su imenovala strane, zauzvrat će imenovati trećeg arbitra koji će djelovati kao predsjedavajući arbitar.

Za potraživanja manja od 500.000 evra: vijeće će biti sačinjeno od jednog arbitra, osim ako se strane drugačije ne dogovore.

Ako vijeće nije formirano u roku od 80 kalendarskih dana od slanja obavještenja o arbitraži, bilo koja strana može da zatraži od Sekretarijata Stalnog arbitražnog suda ili druge međusobno prihvatljive neutralne vlasti da imenuje potrebnog arbitra(e).

- (b) Sjedište

Sjedište arbitražnog vijeća je u Hagu, Holandija.

- (c) Jezik

Jezik postupka biće engleski ili neki drugi međusobno prihvatljiv zvanični jezik Evropske unije. Dokazi mogu biti predloženi na drugim jezicima, ako se strane o tome dogovore.

- (d) Postupak

Pribjegavanje privremenim mjerama, intervencijama trećih strana i intervencijama amicus curiae (prijatelj suda) je isključeno.

Ako strana zahtjeva od vijeća da se prema informacijama ili materijalu odnosi povjerljivo, odluka se donosi u obliku obrazloženog naloga i nakon saslušanja druge strane (10 kalendarskih dana za podnošenje primjedbi). Vijeće će odmjeriti razloge za zahtjev, prirodu informacije i pravo na djelotvornu sudsku zaštitu. Vijeće može da uradi sljedeće:

- da učini da objelodanjivanje bude podložno određenim obavezama ili
- da donese odluku protiv objelodanjivanja, ali da naredi proizvodnju, izradu verzije koja nije povjerljiva ili sažetaka informacija ili materijala, koji sadrže dovoljno informacija kako bi druga strana mogla da izrazi svoje stavove na smislen način.

Ako se od vijeća traži da saslušanje slučaja bude zatvoreno za javnost, odluka će se donijeti nakon

saslušanja druge strane (10 kalendarskih dana za podnošenje primjedbi). Vijeće će uzeti u obzir razloge zahtjeva i primjedbe druge strane (ako ih ima).

Ako se od vijeća zatraži da tumači ili primijeni pravo Evropske unije, obustaviće postupak i zatražiće od "Predsjednika Visokog suda u Parizu" (Predsednik Tribunal de grande instance de Paris, 'juge d'appui'), u skladu sa članovima 1460. i 1505. Francuskog zakonika o građanskom postupku, da zatraži prethodnu presudu od Suda Evropske unije u skladu sa članom 267. TFEU. Postupak pred arbitražnim sudom će se nastaviti čim bude donijeta odluka sudije koji djeluje kao podrška arbitraži. Odluka Suda pravde i sudije koji djeluje kao podrška arbitraži biće obavezujuća za vijeće.

Arbitražna odluka biće konačna i obavezujuća za strane i biće izvršena od strane istih bez odlaganja.

Međutim, bilo koja strana može zatražiti da odluku pregleda Apelacioni sud u Hagu (Gerechtshof Den Haag) na osnovu važećeg nacionalnog prava. U tom slučaju, odluka se neće smatrati konačnom dok se postupak ne završi. Odluka suda koji vrši reviziju biće obavezujuća za vijeće.

(e) Troškovi

Troškovi arbitraže sastoje se od:

- naknada i razumnih troškova arbitara
- razumnih troškova vještaka i svjedoka koje je odobrilo vijeće i
- naknada i troškova Sekretarijata Stalnog arbitražnog suda za arbitražni postupak (npr. ishrana, obezbjeđenje službenika, soba, prevod).

Naknade arbitara ne smiju biti veće od:

- 30.000 evra po arbitru ako je sporni iznos manji od 1.000.000 evra
- 15% spornog iznosa ako je taj iznos veći od 1.000.000 evra. U svakom slučaju, honorari arbitara ne smiju da budu veći od 300.000 evra.

Troškove arbitraže snose strane u jednakom dijelu, osim ako nije drugačije ugovoreno.

Strane same snose svoje troškove pravnog zastupanja i druge troškove koje imaju u vezi sa arbitražom.

(f) Privilegije i imuniteti

Sporazum o sprovođenju arbitraže u skladu sa Pravilima arbitraže Stalnog arbitražnog suda iz 2012. ne predstavlja i ne može se tumačiti kao odricanje od privilegija ili imuniteta bilo koje od strana, na koje one imaju pravo.

Član 21 - Ograničavajuće mjere EU

(1) Definicije

- (a) "Ograničavajuće mjere EU" označavaju ograničavajuće mjere usvojene u skladu sa Ugovorom o Evropskoj uniji (TEU) ili Ugovorom o funkcionisanju Evropske unije (TFEU).
- (b) "Ograničeno lice" označava bilo koje subjekte, pojedince ili grupe pojedinaca koje je EU odredila kao predmet ograničavajućih mjera EU²⁷.

(2) U svim svojim odnosima, Strane priznaju da prema pravu EU nikakvi fondovi ili ekonomski resursi EU ne smiju biti dostupni direktno ili indirektno, ili u korist Ograničenih lica.

(3) Korisnik Instrumenta za pretpristupnu pomoć III će osigurati da nijedna transakcija koja je predmet verifikovanog pogotka na listi sankcija EU neće imati direktne ili indirektne koristi od finansiranja EU. Korisnik Instrumenta pretpristupne pomoći III se obavezuje da će obezbijediti ovu obavezu:

- (a) provjerom pogodaka sa spiska sankcija EU, prije sklapanja i prije plaćanja prema relevantnim sporazumima, svakog ugovarača, korisnika granta i krajnjeg primaoca sa kojim Korisnik Instrumenta za pretpristupnu pomoć III ima ili se očekuje da će imati direktan ugovorni odnos (direktni primalac), kako bi se procijenilo da li je takvo lice Ograničeni primalac.
- (b) provjerom ili drugim odgovarajućim sredstvima (koji mogu uključivati ex-post verifikaciju) na osnovu pristupa zasnovanog na riziku, da nijedan subjekat koji bi indirektno dobio sredstva EU nije Ograničeno lice.

(4) U slučaju da korisnik Instrumenta pretpristupne pomoći III procijeni da je bilo koji od primalaca (direktnih

---

²⁷ www.sanctionsmap.eu. Mapa sankcija je IT alat za identifikaciju režima sankcija. Izvor sankcija proizilazi iz pravnih akata objavljenih u Službenom listu Evropske unije (OJ). U slučaju neslaganja između objavljenih pravnih akata i ažuriranja na veb-stranici, prevladava verzija Službenog lista.

ili indirektnih) sredstava EU Ograničeno lice, korisnik Instrumenta za pretpristupnu pomoć III će odmah obavestiti Komisiju.

- (5) Ne dovodeći u pitanje obavezu iz tačke 3. iznad, ako Komisija procijeni da korišćenje finansijske pomoći Unije u okviru Instrumenta za pretpristupnu pomoć III rezultira ili je dovelo do kršenja restriktivnih mjera EU, odgovarajući iznosi neće biti kvalifikovani za finansijsku pomoć Unije u okviru Instrumenta za pretpristupnu pomoć III. Ovo ne dovodi u pitanje bilo kakva prava koja bi Komisija mogla imati da suspenduje ili prekine radnju na koju se odnosi takvo kršenje, da povрати bilo koje finansiranje EU koje je doprinijela Komisija ili da suspenduje ili raskine ovaj sporazum o finansiranju.
- (6) Određivanje korektivnih mjera vršiće se u skladu sa principom srazmjernosti. Korektivne mjere će se primjenjivati samo na sredstva EU koja su stavljena na raspolaganje ili u korist primaoca za period tokom kojeg je ostao Ograničeno lice.
- (7) Ova klauzula ne dovodi u pitanje izuzetke sadržane u Ograničavajućim mjerama EU.

Model godišnjeg izvještaja o realizaciji Instrumenata za pretpristupnu pomoć koji je podnio nacionalni koordinator za instrument pretpristupne pomoći
(u skladu sa članom 59. Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu)

Izvještajni period: 1.1.20XX-31.12.20XX

Izvještaj objavljen XX/XX/20XX

Godišnji izvještaj o sprovođenju Instrumenta za pretpristupnu pomoć u direktnom i indirektnom upravljanju <Korisnik instrumenta za pretpristupnu pomoć>

I. Sažetak

Ovaj odjeljak treba da istakne glavne sveukupne nalaze kako je navedeno u Odjeljku II, fokusirajući se na:

- Napredak u postizanju ciljeva sveobuhvatnih strateških dokumenata Instrumenta za pretpristupnu pomoć (Instrument za pretpristupnu pomoć II Strateški dokumenti zemlje i Programski okvir Instrumenta za pretpristupnu pomoć III)
- Glavna dostignuća i izazovi u programiranju i sprovođenju i preduzete korektivne mere, uključujući praćenje najrelevantnijih preporuka za praćenje, procjenu i/ili reviziju
- Komplementarnost sa akcijama u više zemalja i drugom podrškom donatora (uključujući Tim za Evropu, ako je relevantno)
- Glavna dostignuća u aktivnostima komunikacije i vidljivosti
- Glavne preporuke Nacionalnog instrumenta za pretpristupnu pomoć za naredni period

II. Sprovođenje Instrumenta za pretpristupnu pomoć po Instrumentu pretpristupne pomoći III Prozor/tematski prioritet i Sektor Instrumenta za pretpristupnu pomoć II

Informacije date u ovom odjeljku treba da budu zasnovane na/povezane sa informacijama datim u tabeli 1 ispod.

Ovaj odjeljak treba da sadrži sažetak po prozoru/tematskim prioritetima (Instrument za pomoć u pretpristupnoj pomoći III) i po sektoru (Instrument za pomoć u pretpristupnoj pomoći II) organizovan na sljedeći način:

Instrument za pretpristupnu pomoć II Sektor: <naziv(i) sektora²⁸>

Instrument za pretpristupnu pomoć III Prozor: <broj i naziv prozora> / Tematski prioritet: <naziv(i) tematskih prioriteta²⁹>

Treba navesti sljedeće podatke:

1. Uključivanje korisnika Instrumenta za pretpristupnu pomoć u programiranje
2. Napredak ostvaren u sprovođenju kako bi se postigli ciljevi navedeni u ključnim strateškim i programskim dokumentima (relevantni indikatori ishoda/učinaka treba da budu navedeni u Aneksu 1)
3. Problemi nastali u sprovođenju i preduzetim i/ili planiranim korektivnim mjerama i preporuke za dalje djelovanje, kako bi se obezbijedila održivost³⁰
4. Glavni nalazi praćenja, procjene i/ili revizije i njihovo praćenje
5. Komplementarnost sa drugim instrumentima i koordinacija sa drugim donatorima/međunarodnim finansijskim institucijama u okviru prozora/tematskih prioriteta (IPA III) ili sektora (IPA II) (npr. kroz Team Europe)
6. Procjena uticaja pomoći Instrumenta za pretpristupnu pomoć na poboljšanje sektorskog pristupa, uključujući sektorske strategije, institucionalne kapacitete i budžetiranje i stepen do kojeg je njihova koherentnost osigurana sa nacionalnim strateškim planovima politika i okvirima budžetiranja.
7. Aktivnosti komunikacije i vidljivosti

²⁸ Prema sektorima u akcionim dokumentima, npr. Vladavina prava, prevoz, energetika itd.

²⁹ Prema Programskom okviru Instrumenta za pretpristupnu pomoć III

³⁰ Održivost se odnosi na stepen u kojem će se postignute koristi/rezultati (učinci i ishodi) vjerovatno nastaviti i nakon perioda sprovođenja. Naročito, ključni faktori koji utiču na održivost su vlasništvo korisnika, institucionalni upravljački kapaciteti i resursi posvećeni obezbjeđivanju rada i održavanja rezultata.

U slučaju **indirektnog upravljanja od strane zemlje korisnice (IMBC)**, sljedeće informacije takođe treba da budu uključene:

8. Informacije o sprovođenju akcija
9. Kratka procjena o funkcionisanju struktura za sprovođenje i o svim značajnim problemima nastalim u sprovođenju povjerenih zadataka, npr. kašnjenja u ugovaranju i naknadnim preduzetim/planiranim mjerama.
10. Sprovedene aktivnosti praćenja, procjene i/ili revizije, revizije – glavni nalazi i naučene lekcije, preporuke, praćenje i preduzete korektivne radnje

Programi instrumenta za pretpristupnu pomoć ruralnom razvoju (IPARD) treba da budu pokriveni kao poseban odjeljak u okviru IPA III prozora 4 / IPA II sektora za poljoprivredu i ruralni razvoj. Pošto IPARD programi podliježu odvojenom izvještavanju, ovaj odjeljak treba da sadrži samo rezime ukupnog napretka u sprovođenju i istakne najrelevantnija pitanja. Ključne informacije takođe treba da budu istaknute u sažetku (ako je relevantno).

IPA II operativni programi treba da budu obuhvaćeni relevantnim sektorom koji pruža informacije o tačkama 1-10 (ako je relevantno). **Operativni programi IPA III** treba da budu obuhvaćeni relevantnim tematskim okvirom i da sadrže samo sažetak ukupnog napretka u sprovođenju i da istaknu najrelevantnija pitanja. Ključne informacije takođe treba da budu istaknute u sažetku (ako je relevantno). IPA III operativni programi će biti predmet detaljnijeg izvještavanja prema obrascu izvještavanja koji će biti priložen Finansijskim sporazumima.

Programi teritorijalne saradnje treba da budu obuhvaćeni u okviru IPA III prozora 5/IPA II sektora o teritorijalnoj i regionalnoj saradnji. Ovaj odjeljak treba da sadrži veoma kratak pregled programa teritorijalne saradnje u kojima učestvuje korisnik Instrumenta za pretpristupnu pomoć:

- Za **programe Međuregionalne prekogranične saradnje (CBC) sa državama članicama i programe transnacionalne i međuregionalne saradnje**, maksimalno jedan pasus po programu, koji ukazuje na ukupan napredak u sprovođenju (npr. program usvojen/nije usvojen, planirani pozivi, itd.) i naglašavajući najrelevantnija pitanja u sprovođenju.
- Za **programe prekogranične saradnje između korisnika Instrumenta za pretpristupnu pomoć**, sažetak od najviše pola stranice po programu, koji daje pregled sprovođenja (npr. usvojeni program/uspostavljeni Zajednički nadzorni odbor/sastanci ZNO u izvještajnom periodu, poziv za podnošenje predloga zatvoren/u toku/planirani i strateški projekti (ako ih ima). Sažetak treba da se fokusira na probleme na koje se naišlo u sprovođenju i na preduzete i/ili planirane korektivne mjere, kao i na preporuke za dalje djelovanje. Godišnji izvještaji o sprovođenju prekogranične saradnje (kao što je navedeno u članu 80. Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu) treba da budu uključeni kao Aneks.

U slučaju **indirektnog upravljanja od strane zemlje korisnice (IMBC)**, Vodeća zemlja takođe treba da sadrži sljedeće informacije:

1. Kratka procjena o funkcionisanju struktura za sprovođenje i o svim značajnim problemima nastalim u sprovođenju povjerenih zadataka, npr. kašnjenja u ugovaranju i naknadnim preduzetim/planiranim mjerama.
2. Preporuke za dalje postupanje

Tabela 1. Pregled sprovođenja na akcionom nivou

<i>[Finansijski sporazum] npr. godišnji akcioni plan za 20xx</i>	
<i>[Naziv akcije i referenca] npr. Elektrifikacija željezničke pruge od xxx do granice sa xxx</i>	
Stanje/napredak za određenu akciju (npr. Projektni zadatak u pripremi, tender pokrenut, ugovoren, u sprovođenju, završen)	<i>Navedite ocjenu sprovođenja aktivnosti u sklopu akcije.</i> <i>npr. Ugovor o uslugama za pripremu Projektnog zadatka za ugovor o radovima koji je potpisan i u toku, tender za ugovor o radovima koji će biti raspisan u drugom tromjesečju 2015. godine, itd.</i> <i><u>Za IMBC:</u> Navedite poređenje sa prognozom dostavljenom uz Zahtjev za sredstva i analizu o tempu sprovođenja. Dati ocjenu sprovođenja plana nabavki u poređenju sa početnom verzijom</i>
Glavna dostignuća i njihova ocjena	<i>Navedite prednosti Instrumenta za pretpristupnu pomoć i doprinos reformama.</i> <i>npr. usvojen novi zakon o [xx] kojim se građanima omogućava brži pristup javnim uslugama</i>
Značajni uočeni problemi i preduzete/planirane mjere za njihovo prevazilaženje	<i>Navedite sve potencijalne probleme u skladu sa uslovima Finansijskog sporazuma i korektivne mjere za njihovo rješavanje.</i> <i>npr. Ugovor o uslugama za pripremu Projektnog zadatka za ugovor o radovima je odložen jer je pregovarački postupak propao i morao je ponovo da se pokrene</i> <i><u>Za IMBC:</u> Dostavite detaljnu procjenu razloga za kašnjenje zajedno sa analizom o tome da li se problemi ponavljaju (u poređenju sa drugim akcijama i mjerama preduzetim za prevazilaženje slične situacije). Opišite nalaze revizije i/ili identifikovane nepravilnosti i preduzete mjere za njihovo rješavanje.</i>
Razvoj i/ili identifikovani rizici koji utiču na buduće sprovođenje i postizanje ciljeva	<i>npr. izmjena lokalnog zakona u skladu sa četvrtim željezničkim paketom</i>
Preporuke za dalje korektivne radnje	

Dodajte onoliko tabela koliko je potrebno:

<i>[Finansijski sporazum]</i>	
<i>[Naziv akcije i referenca]</i>	
Stanje/napredak za određenu akciju (npr. Projektni zadatak u pripremi, tender pokrenut, ugovoren, u sprovođenju, završen)	
Glavna dostignuća i njihova ocjena	
Značajni problemi u izvršenju povjerenih zadataka i preduzetim/planiranim mjerama za njihovo prevazilaženje	
Razvoj i/ili identifikovani rizici koji utiču na buduće sprovođenje i postizanje ciljeva	
Preporuke za dalje korektivne radnje	

Aneks 1: Indikatori ishoda/učinaka po instrumentu za akciju pretpristupne pomoći

Ovaj aneks bi trebalo da sadrži godišnje ažuriranje indikatora uključenih u zbirne akcione dokumente Instrumenta za pretpristupnu pomoć II i akcione dokumente Instrumenta za pretpristupnu pomoć III, koji pokrivaju aktivnosti u direktnom i indirektnom upravljanju. Bilo bi poželjno da ovaj Aneks bude pripremljen u Excel-u ili onlajn sistemu za prikupljanje podataka koji koristi korisnik Instrumenta za pretpristupnu pomoć III, sa posebnim tabelama za akcije Instrumenta za pretpristupnu pomoć II i Instrumenta za pretpristupnu pomoć III prema modelu ispod. Treba napomenuti da se predviđene vrijednosti za određene godine traže samo za indikatore Instrumenta za pretpristupnu pomoć II.

Pokazatelji Instrumenta za pretpristupnu pomoć II

Godišnji/višegodišnji akcioni program	Akcija	Sektor	Pokazatelj	Izvor	Polazna vrijednost	Predviđena vrijednost za (20xx)	Cilj	Trenutna vrijednost (20xx)
Godišnji akcioni program za 20xx	Akcija 1	Prevoz	Smanjenje prosječnog vremena putovanja putnika između većih urbanih centara po načinu prevoza					
Višegodišnji akcioni program za 20xx-20xx	Akcija 1	Životna sredina	Smanjeni troškovi prevoza po jedinici proizvoda					
[Dodajte onoliko redova koliko je relevantno.....]	.....	.....	.....					

Pokazatelji Instrumenta za pretpristupnu pomoć III

Godišnji/višegodišnji i akcioni plan	Prozor	Tematski prioritet	Pokazatelj	Izvor	Polazna vrijednost	Cilj	Trenutna vrijednost (20xx)
Godišnji akcioni plan za 20xx							
[Dodajte onoliko redova koliko je relevantno.....]	....	....					

Aneks 2: Transparentnost, vidljivost, informacione i komunikacione aktivnosti

Ovaj aneks (najviše jedna stranica) treba obezbijediti samo za aktivnosti kojima se upravlja u indirektnom upravljanju u skladu sa zahtjevima koji su navedeni u Instrumentu za pretpristupnu pomoć II Okvirnom sporazumu i Instrumentu za pretpristupnu pomoć III Okvirnom finansijskom sporazumu o partnerstvu.

Aneks 3: Uspješne priče

Ovaj Aneks treba obezbijediti samo za akcije kojima se upravlja u indirektnom upravljanju. (Napomena: ovaj odjeljak može da se koristi za godišnji izvještaj o sprovođenju instrumenata spoljnog djelovanja Evropske unije koje priprema Evropska komisija)

Aneks 4: Godišnji plan nabavki

Ovaj Aneks treba obezbijediti samo za akcije kojima se upravlja u indirektnom upravljanju.

Ugovor o finansiranju IPA III za višegodišnje operativne programe - Aneks VI: Obrazac za prijavu velikog projekta
(verzija: januar 2024. godine)

Aneks IV(a): Finansijski izvještaj – Ukupan budžet
prema članu 61(2)(a)* FFPA
prema članu 61(3)(a)** FFPA

Instrument za pretpriступnu pomoć III finansijski izvještaj korisnika (*)

Referenca programa	Referentni broj OPSYS ugovora o finansiranju	Budžet programa	Lokalne ugovorne aktivnosti															Kontekst oporavka				Bankarski bilansi (doprinos EU)			Ukupno kao predviđene mjesečne isplate																			
			Ukupan ugovoreni iznos			Ugovoreno %	Ukupan iznos povučen po zatvaranju			Otkazano %	Ukupan isplaceni iznos			Isplaceno %	Ukupni priznati troškovi			Troškovi %	Ukupno otvoreno prefinansiranje		Otvoreno prefinansiranje %	Greške	Nepravilnosti	Prevara		Bez konteksta	Ukupno	Ukupno kao % budžeta																
			4a	4b	4c	5a	5b	5c	6a	6b	6c	7a	7b	7c	8a	8b	8c	9a	9b	9c	10a								10b	10c	11a	11b	11c	12a	12b	12c	13a	13b	13c	14	15	16	17	18
1	2	3	3a	3b	3c	4a	4b	4c	5a	5b	5c	6a	6b	6c	7a	7b	7c	8a	8b	8c	9a	9b	9c	10a	10b	10c	11a	11b	11c	12a	12b	12c	13a	13b	13c	14	15	16	17	18	19	20		
									4a/3a*100%	4b/3b*100%	4c/3c*100%				6a/4a*100%	6b/4b*100%	6c/4c*100%	10a+12a	10b+12b	10c+12c	8a/4a*100%	8b/4b*100%	8c/4c*100%				10a/4a*100%	10b/4b*100%	10c/4c*100%				12a/4a*100%	12b/4b*100%	12c/4c*100%							100a*100%		
		Doprinos EU	Nacionalni doprinos	Ostali izvori	Doprinos EU	Nacionalni doprinos	Ostali izvori	Doprinos EU	Nacionalni doprinos	Ostali izvori	Doprinos EU	Nacionalni doprinos	Ostali izvori	Doprinos EU	Nacionalni doprinos	Ostali izvori	Doprinos EU	Nacionalni doprinos	Ostali izvori	Doprinos EU	Nacionalni doprinos	Ostali izvori	Doprinos EU	Nacionalni doprinos	Ostali izvori	Doprinos EU	Nacionalni doprinos	Ostali izvori	Doprinos EU	Nacionalni doprinos	Ostali izvori	Doprinos EU	Nacionalni doprinos	Ostali izvori	Doprinos EU	Nacionalni doprinos	Ostali izvori							
AAP 2022	JAD.XXXXXX																																											
CBC AA/BB 2021	JAD.XXXXXX																																											

(*) Godišnji finansijski izvještaj koji se podnosi do 15. februara sa kumulativnim podacima na dan 31. decembar prethodne fiskalne godine
(**) Finansijski izvještaj za period od 12 mjeseci koji se podnosi do 31. jula sa kumulativnim podacima na dan 30. jun

Ja, niže potpisani/a _____, Nacionalno akreditaiono tijelo za korisnika Instrumenta za pretpriступnu pomoć III _____, ovim izjavljujem da je gore navedeni finansijski izvještaj/izjava potpuna, tačanina i istinita u skladu sa članom 61(5) Otvornog sporazuma o finansijskom partnerstvu.

Ugovor o finansiranju IPA III za višegodišnje operative programe - Aneks VI: Obrazac za prijavu velikog projekta
(verzija: januar 2024. godine)

Aneks IV(b): Godišnji finansijski izvještaj - pojedinačni doprinos EU za program												
prema članu 61(2)(a) FFPA												
Instrument za pretpristupnu pomoć III Godišnji finansijski izvještaj (*)												
Referenca programa	Referentni broj OPSYS ugovora o finansiranju	Programski budžet doprinosa EU	Lokalne ugovorne aktivnosti									
			Ukupan ugovoreni iznos	Ugovoreno %	Ukupan iznos povučen po zatvaranju	Otkazano %	Ukupan isplaćeni iznos	Isplaćeno %	Ukupni priznati troškovi	Troškovi %	Ukupno otvoreno prefinansiranje	Otvoreno prefinansiranje %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
				4/3*100%		6/4*100%		8/4*100%		10/4*100%		12/4*100%
AAP 2022	JAD.XXXXXX											
Radnja 1	ACT-XXXXX											
(*) 15. februar												
Ja, niže potpisani/a _____, Nacionalno akreditaciono tijelo za korisnika Instrumenta za pretpristupnu pomoć III _____, ovim izjavljujem da je gore navedeni finansijski izvještaj/izjava potpun/a, tačan/na i istinit/a u skladu sa članom 61(5) Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu.												

Ugovor o finansiranju IPA III za višegodišnje operativne programe - Aneks VI: obrazac za prijavu velikog projekta
(verzija: januar 2024. godine)

Aneks IV(c): godišnji računovodstveni izvještaj o presjeku
prema članu 61(1) FFPA

Izveštaj o završnom računu za godišnji obračunski period korisnika IPA III (*)

[illegible]

(*) dostaviti do 15. januara

Ja, niže potpisani/a _____, Nacionalno akreditacijsko tijelo za korisnika Instrumenta za prepristupnu pomoć III _____, ovim izjavljujem da je gore navedeni finansijski izveštaj/izjava potpun/a, tačan/a i istinit/a u skladu sa članom 61(5) Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu.

Ugovor o finansiranju IPA III za višegodišnje operativne programe - Aneks VI: Obrazac za prijavu velikog projekta
(verzija: januar 2024. godine)

Aneks IV(d) - plan prognoze isplata		Podaci na dan: _____																	
u skladu sa članom 4(2) FA (		Plan prognoze isplata za korisnika Instrumenta za pretpristupnu pomoć III																	
Referenca programa	Referentni broj OPSYS ugovora o finansiranju	Plan prognoze isplata (Dodaje godine po potrebi)																	
		Mjesečna prognoza isplata (za RfF: 12 mjeseci za prvi zahtjev za prefinansiranje / 14 mjeseci za naknadno prefinansiranje; za godišnji finansijski izvještaj i prognozu vjerovatnih zahtjeva za plaćanje: 24 mjeseca)																	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Ukupno za 12 mjeseci	13	14	Ukupno za 14 mjeseci*	15-24	Ukupno za 24 mjeseca**
AAP 2021	JAD.XXXXXX																		
CBC AA/BB (raspodjela u 2024)																			
Okruženje protokola za procjenu multisenzorne pažnje																			

* Kolone od O do Q koje se koriste za naknadno prefinansiranje

** Kolone od O do S koje će se koristiti za godišnji finansijski izvještaj i predviđanje vjerovatnih zahtjeva za plaćanje

Ugovor o finansiranju IPA III za višegodišnje operativne programe - Aneks VI: Obrazac za prijavu velikog projekta
(verzija: januar 2024. godine)

Aneks IV(e) - Predviđanje vjerovatnih zahtjeva za plaćanje		Podaci na dan:																															
prema članu 33(3) FFPA		Predviđanje vjerovatnih zahtjeva za plaćanje, za korisnika Instrumenta za pretpristupnu pomoć III																															
Referentni broj OPSYS ili ekvivalent za Finansijski sporazum	Referenca programa	Stupanje na snagu FA (Finansijskog sporazuma)	Rok za ugovaranje	Rok za operativnu primjenu	Lokalna budžetska izdvajanja u evrima*	Sredstva EU koju EK plaća u evrima	RAL na dan 31.12.2021. u evrima	RfF u EU u evrima	Ukupna proгноza	202X Prognoza (po mjesecima)												202Y Prognoza											
										202X-202Y	Ukupno 202X	01-202X	02-202X	03-202X	04-202X	05-202X	06-202X	07-202X	08-202X	09-202X	10-202X	11-202X	12-202X	Ukupno 202Y	Q1 (prvo tromjese lje)/202Y	Q2 (drugo tromjese	Q3 (treće tromjese	Q4 (četvrto tromjese					
1	2	3	4	5	6	7	8=6-7																										
	NP 2012																																
Ukupno za Programe IPA I																																	
	2015 AAP - Obj 1/Obj2 (IMBC)																																
	CBC 2016 AA/BB																																
	Okruženje protokola za procjenu multilateralne																																
Ukupno za Programe IPA II																																	
	2021 AAP (IMBC)																																
Ukupno za Programe IPA III																																	
Ukupno za Programe IPA I & IPA II & IPA III																																	

Ključni podaci

Za svaki lokalni ugovor potrebne su sljedeće informacije:

1. Odluka EU

Referenca programa, npr. Godišnji akcioni program 2022

2. Ugovor sa EU

Referentni broj OPSYS za finansijski sporazum, npr. 2014/031-878

3. Naziv

Naziv lokalnog ugovora

4. Referenca lokalnog ugovora

5. Obrazac za izvođača / pravno lice (LEF)

6. Vrsta ugovora

Npr. Bespovratna sredstva, usluge, nabavka, radovi, tvining,...

7. Datum potpisivanja ugovora

Datum kada posljednja strana potpisuje ugovor

8. Datum početka izvršenja ugovora

Datum potpisivanja ugovora od strane izvođača, datum potpisivanja ugovora od strane ugovarača, datum kada ugovor stupa na snagu i datum kada počinje izvršenje ugovora su različiti pojmovi, koji mogu biti isti dan ili različiti dani.

Posebno, datum početka izvršenja ugovora (= prvi dan kada mogu nastati prihvatljivi troškovi prema ugovoru) može biti utvrđen nakon što ugovor bude potpisan putem odgovarajuće klauzule u ugovoru, Administrativnog naloga, itd. Vaš sistem može da sadrži sve ove datume; ali za potrebe izvještaja o završnom računu za godinu, ključni datum je datum početka izvršenja.

9. Datum završetka izvršenja ugovora

Prilagođeno u skladu sa izmjenama, gde je primjenljivo. Ovo obično nije isto što i konačni datum za završetak, kada to uključuje vrijeme za fakturisanje, garantne periode, itd.

Datum završetka implementacije ugovora je posljednji dan kada se mogu nastati prihvatljivi troškovi prema ugovoru. Ugovor može omogućiti dodatno vrijeme za završavanje administracije ugovora ili period između privremenog i konačnog prihvatanja urađenih radova; međutim, ovo dodatno vrijeme nije relevantno za izvještaj o završnom računu za godinu.

10. Status ugovora

OTVOREN, ZATVOREN, RASKINUT, NIJE ZAPOČEO (ako je datum početka aktivnosti nakon krajnjeg datuma)

11. IPA EU – Početna vrijednost ugovora

Početni pravni iznos obaveze dijela IPA (EU finansiranje).

12. IPA EU – Trenutna vrijednost ugovora

Iznos nakon izmjena (gde je primjenljivo).

Trenutna vrijednost ugovora uključivaće svaku promjenu iznosa ugovorenih putem dodatka koji mijenja ugovor.

13. IPA EU – Isplaćeni iznos

Ukupni iznos isplaćen prema ugovoru; tj. predfinansiranja + iznos direktno plaćenih faktura– povraćaj sredstava.

14. RAL

"Reste à liquider" je "Neizmirena obaveza"

Iznos koji je obavezan, ali još nije isplaćen korisnicima i izvođačima iz IPA EU iznosa.

15. IPA EU – Povraćaj sredstava

Ukupna vrijednost povraćaja (i povrata predfinansiranja i povrata troškova) izvršenih prema ugovoru (gdje je relevantno).

Povraćaji će obično biti iz predfinansiranja. Povraćaji predfinansiranja su čisto gotovinski transferi, koji nemaju uticaja na ukupne troškove. Povremeno će povraćaji biti naplaćeni za troškove, koji su prvobitno prihvaćeni kao prihvatljivi, ali su naknadno odbijeni na osnovu novih informacija. Povraćaj troškova će smanjiti ukupne prijavljene troškove na ugovoru (pogledajte tačku 19.).

16. IPA EU – Isplaćena predfinansiranja

Ukupna vrijednost predfinansiranja plaćenog po ugovoru (gdje je relevantno).

Predfinansiranje je plaćanje koje ima za cilj da obezbijedi korisniku likvidnost, tj. gotovinski avans. Kao takav, plaća se prije isporuke roba i usluga (u slučaju ugovora o nabavci) i prije nastanka prihvatljivih troškova od strane korisnika (u slučaju ugovora o bespovratnim sredstvima). Predfinansiranje se priznaje u bilansu stanja kada se gotovina prenese primaocu.

17. IPA EU – Predfinansiranje odobreno

Ukupna vrijednost prethodnog finansiranja je odobrena.

Uplata predfinansiranja se priznaje kao imovina. U skladu sa relevantnim računovodstvenim pravilom, sredstvo prethodnog finansiranja se generalno prestaje priznavati (tj. odobreno/smanjuje se) na sljedeći način:

- ako iznos privremene/konačne fakture ili potraživanja za troškove, ili njegov dio, opravdava korišćenje prethodnog finansiranja, onda će validacija ovih prihvatljivih troškova dovesti do odobravanja prethodnog finansiranja;
- Ako korisnik ne iskoristi (dio) predfinansiranja, tada će iznos predfinansiranja biti djelimično ili u potpunosti naplaćen od korisnika.

18. IPA EU – Otvoreno predfinansiranje

Ukupni iznosi iz 16 i 17 daju ukupno otvoreno (neodobreno) predfinansiranje koje je plaćeno u okviru programa, tj. plaćeno predfinansiranje – odobreno predfinansiranje.

19. IPA EU – Priznati troškovi

Ukupni prihvatljivi troškovi nastali, prihvaćeni, plaćeni (direktno plaćanje troškova plus odobrenje predfinansiranja prema ugovoru) i dokazani pratećim dokumentima.

Izračunava se po sljedećoj formuli: $19 = 12 \text{ (IPA EU - Trenutna vrijednost ugovora)} - 14 \text{ (RAL)} - 18 \text{ (IPA EU - Otvoreno predfinansiranje)} - 15 \text{ (IPA EU - Povraćaj sredstava)}$ Molimo vas da u kalkulaciju „IPA EU – Priznati trošak“ uključite samo povraćaje troškova koji smanjuju priznati trošak (+19 bis (IPA EU - Nastali i prihvaćeni trošak koji još nije isplaćen) – SAMO ako niste u mogućnosti da implementirate zasebnu kolonu 19 nastavak u izvještaju).

Troškovi će predstavljati prihvatljivu vrijednost rada koji je bio:

Ø nastali prema ugovoru, prihvaćeni, plaćeni od strane ugovarača (direktno ili putem ispražnjenog predfinansiranja) i potvrđeni pratećim dokumentima,

Ø nastali i plaćeni od strane izvođača (gdje je primjenljivo – podizvođačima ili od strane korisnika bespovratnih sredstava, na primjer) i prihvaćeni i plaćeni od strane ugovarača; u slučaju privremenih troškova, konačno prihvatanje se smatra zavisnim od konačnog ishoda ugovora.

Napomena:

- * Nakupljeni troškovi (procjena vrijednosti urađenog rada koji još nije fakturisan) nisu potrebni.
- * Neplaćeni iznosi za preuzete obaveze nisu troškovi za potrebe ovog izvještaja.
- * Predfinansiranje koje plaća ugovorni organ ili izvođač (gdje je relevantno) nije trošak.

19. nastavak IPA EU – Troškovi koji su nastali i prihvaćeni, ali još nisu plaćeni

Primjeri su:

- fakture u toku rada koje su potvrđene kao ispravne (nastale i prihvaćene) ali koje će biti plaćene tek u narednom izvještajnom periodu ili
- zadržana sredstva.

Napomena: Ukoliko ne budete u mogućnosti da implementirate ovu kolonu u vašem izvještaju – na primjer, iz tehničkih razloga – molimo vas da izuzetno dodate odgovarajuće iznose direktno u kolonu 19, uz objašnjenje razloga za njihovo uključivanje, navodeći: „Kolona 19 sadrži troškove koji su nastali, prihvaćeni, ali još nisu isplaćeni, u iznosu od ‘(...)’, iz sljedećeg razloga: ‘(...)’ ili nas obavijestite u dodatnom pismu o relevantnim iznosima po ugovoru.“

Imajte na umu da se iznosi uneseni u ovu kolonu smatraju troškovima nastalim i prihvaćenim samo za potrebe izvještaja o završnom računu za godinu, ali ne i za potrebe Godišnjeg finansijskog izvještaja ili Zahtjeva za sredstva, gdje se treba uzeti u obzir samo priznati troškovi (nastali, prihvaćeni, plaćeni i potvrđeni pratećim dokumentima).

Gdje su troškovi prikazani uz fakturu (obično nabavke)

20. Troškovi u toku rada – Iznos fakture (prije procjene iznosa koji ispunjava uslove)

Fakture i izvještaji su primljeni, ali još uvijek nijesu odobreni.

Kada nema fakture i troškovi se identifikuju iz finansijskog izvještaja (obično bespovratna sredstva)

20. Troškovi u toku rada – Iznos finansijskog izvještaja (prije procjene prihvatljivog iznosa)

Izvještaji primljeni, ali još nijesu odobreni.

Aneks IV Finansijskog sporazuma

Minimalne specifikacije računovodstvenog sistema zasnovane na obračunskom načelu

Računovodstveni sistem korisnika IPA III mora da ispunjava sljedeće uslove:

1. Odražava organizacionu strukturu uspostavljenu za sisteme interne kontrole koji su prilagođeni obavljanju zadataka. Naročito prije nego što se operacija odobri, svi aspekti (operativni i finansijski) operacije moraju biti verifikovani od strane članova osoblja osim onog koji je pokrenuo operaciju. Osoba koja se bavi verifikacijom ne može biti podređena inicijatoru transakcije.
2. Uključuje revizorski trag za sve transakcije i izmjene.
3. Posjeduje adekvatnu fizičku i elektronsku bezbjednost, uključujući sisteme za rezervnu kopiju i povraćaj podataka.
4. Računovodstveni sistem treba da sadrži najmanje sljedeće informacije o lokalnim ugovorima kojima se upravlja u okviru svakog programa:

- (a) Referenca ugovora;
- (b) Vrijednost ugovora uključujući sve izmjene i dopune;
- (c) Datumi potpisivanja ugovora (obje strane);
- (d) Datum početka izvršenja ugovora;

Ovo je dodatak datumu potpisivanja ugovora i može se razlikovati od njega, kao kada se datum početka ugovora daje nakon potpisivanja ugovora putem Administrativnog naloga.

- (e) Datum završetka izvršenja ugovora uključujući sve izmjene i dopune;

Ovo je krajnji datum kada mogu nastati prihvatljivi troškovi. To ne uključuje nikakav garantni period ili vrijeme predviđeno za pripremu izvještaja od strane izvođača.

- (f) Ukupno plaćeno (gotovina) po ugovoru;
- (g) Predfinansiranje plaćeno po ugovoru;

Eksplicitno priznavanje i evidentiranje u bilansu stanja ugovorno potrebnog predfinansiranja.

- (h) Priznati trošak – direktno (po ugovoru);

Eksplicitno priznavanje troška kao zaduženja za rashode za godinu. Neka plaćanja će direktno pokriti troškove koji su već nastali. Nema predfinansiranja. To mogu biti konačne isplate, kada je bilo kakvo prethodno finansiranje već odobreno ili privremena plaćanja, kada je prethodno finansiranje odobreno ili kada ugovor ne uključuje obezbjeđivanje unaprijed finansiranja.

- (i) Priznati trošak – indirektno (po ugovoru);

Eksplicitno priznavanje troška kao zaduženja za rashode za godinu. Neke fakture ili zahtjevi za troškove koje podnese korisnik bespovratnih sredstava ili ugovarač će se odnositi na troškove koji su pokriveni predfinansiranjem plaćenim ranije, u periodu izvršenja sporazuma o bespovratnim sredstvima ili ugovora. U ovim slučajevima, izvršeno plaćanje će biti manje od prijavljenih troškova. Možda čak i "nula", ako su svi troškovi pokriveni predfinansiranjem. (Sigurno će biti "nula" ako prijavljeni troškovi nijesu dovoljni da apsorbuju predfinansiranje i ako se izda nalog za povraćaj neiskorišćenog stanja predfinansiranja.) U

Ugovor o finansiranju IPA III za višegodišnje operativne programe - Aneks VI: Obrazac za prijavu velikog projekta
(verzija: januar 2024. godine)

svim takvim slučajevima, sistem treba da evidentira punu vrijednost prijavljenih prihvatljivih troškova kao rashode za godinu i da smanji saldo predfinansiranja za iznos troškova koji se kompenzuje u odnosu na prethodno finansiranje prilikom utvrđivanja iznosa za plaćanje.

- (j) Nalozi za povraćaj za smanjenje predfinansiranja (po ugovoru);

Priznavanje smanjenja predfinansiranja u bilansu stanja nakon povraćaja neiskorišćenog predfinansiranja.

- (k) Nalozi za povraćaj radi smanjenja troškova (po ugovoru);

Kada se izvrši nadoknada troškova koji su ranije prihvaćeni – vjerovatno nakon istrage za prevaru. U takvim slučajevima, evidentirani troškovi za godinu moraju biti smanjeni, ako je trošak prihvaćen u istoj godini u kojoj je naknadno naplaćeno; ili prihod mora biti evidentiran ako je trošak prihvaćen u ranijoj godini od one naplate.

- (l) Datum fakture dobavljača za svaku fakturu ili drugi dokument koji prati finansijski izvještaj koji dovodi do priznatih troškova;

- (m) Informacije o kontekstu oporavka o neprihvatljivim troškovima i povraćajima.

IPA III - PRIJAVA ZA VELIKI PROJEKT³¹

1. PREGLED

1.1. Tabela sažetka projekta

Naziv projekta	[naziv]
Višegodišnji operativni program	Višegodišnji operativni program za [sektor(e). tj. životna sredina] u korist [zemlje korisnice] za [godine]
	Usvojeno odlukom Komisije [# i datum]
	OPSYS/PINTV Ref: [# U slučaju da će veliki projekti postojati kao zasebne cjeline u OPSYS-u]
	JAD Ref: [#] ACT Ref: [#]
Osnovni zakon / Referenca za programiranje	Finansirano u okviru Instrumenta za pretpristupnu pomoć (IPA III) Programski okvir Instrumenta za pretpristupnu pomoć III
Ekonomsko-investicioni plan (EIP)	[Da/Ne]
Vodeći projekat EIP	<Ako jeste, navedite tematski prioritet(e) ³² i udio prioritetne oblasti (PA) %> ³³ [Da/Ne] [Prioriteti: „Transport“, „Energija“, „Okolina i klimatska otpornost“, „Digitalno“, „Ekonomski razvoj (uključujući privatni sektor, trgovinu i makroekonomsku podršku)“, „Ljudski razvoj (uključujući ljudski kapital i mlade)“, „Zdravstvena otpornost“, „Migracija i mobilnost“, „Poljoprivreda, bezbjednost hrane i ruralni razvoj“, „Vladavina prava, upravljanje i reforma javne uprave“, „Ostalo“. Vodeći projekti: „I Poveži Istok-Zapad“, „II Poveži Sever-Jug“, „III Poveži Priobalne regione“, „IV Obnovljiva energija“, „V Tranzicija od uglja“, „VI Talas renovacija“, „VII Otpad i otpadne vode“, „VIII Digitalna infrastruktura“, „IX Podrška konkurentnosti“, „X Garancija za mlade“.
Tim Evropa	Da/Ne
Korisnik/korisnici akcije	Akcija će biti sprovedena u <Region>, <Zemlja>, <lokacija(e) ako je dostupno> Ako je relevantno, navedite proširenu geografsku pokrivenost kao što je navedeno u odjeljku 1.3 ispod.
PRIORITETNE OBLASTI	
Prozorski i tematski prioritet	Prozor: [#: naziv prozora] Tematski prioritet: [naziv tematskog prioriteta]

³¹ Kako popuniti obrazac za prijavu:

Smjernice u žutoj boji – pratite uputstva, unesite tražene informacije ili se obratite na temu, a zatim izbrišite uputstvo žuto sa zgradama

Smjernice u sivoj boji – izaberite relevantne opcije i izbrišite one koje nisu relevantne.

³² Prioritetne oblasti: 1) Transport (povezano sa IPA III oznakom "Održivi transport"), 2) Energija (povezano sa IPA III oznakom "Čista energija"), 3) Okolina i klimatska otpornost (povezano sa IPA III oznakom "Zelena agenda"), 4) Digitalno (povezano sa IPA III oznakom "Digitalna agenda"), 5) Ekonomski razvoj (uključujući privatni sektor, trgovinu i makroekonomsku podršku) (povezano sa IPA III oznakom "Podsticanje razvoja privatnog sektora" i "Regionalna ekonomska integracija"), 6) Ljudski razvoj (uključujući ljudski kapital i mlade) (povezano sa IPA III oznakom "Ljudski kapital" i "Inovacije"), 7) Zdravstvena otpornost, 8) Migracija i mobilnost, 9) Poljoprivreda, bezbjednost hrane i ruralni razvoj, 10) Vladavina prava, upravljanje i reforma javne uprave (povezano sa IPA III oznakom "Vladavina prava, dobro upravljanje i PAR"), 11) Ostalo.

³³ Udio prioritetnih oblasti treba da bude povezan sa NEAR EIP podoznakama: Transport, Energija, Okolina i klimatska otpornost, Digitalno, Ekonomski razvoj (uključujući privatni sektor, trgovinu i makroekonomsku podršku), Ljudski razvoj (uključujući ljudski kapital i mlade), Zdravstvena otpornost, Migracija i mobilnost, Poljoprivreda, bezbjednost hrane i ruralni razvoj, Vladavina prava, upravljanje i reforma javne uprave, Ostalo.

Ciljevi održivog razvoja (SDGs)	Glavni cilj održivog razvoja (samo 1): Ostali ciljevi održivog razvoja (do 9) i, gdje je prikladno, ciljevi:			
Šifra(e) Komiteta za razvojnu pomoć (DAC)³⁴	<Glavna šifra DAC – sektor – procenat> <Podšifra 1 – sektor – procenat> <Podšifra 2 – sektor – procenat> itd.			
Glavni kanal isporuke @	<Kanal 1><Šifra kanala> <i>primjer: Svetska banka – 44001</i>			
Ciljevi	<Navedite (ako je relevantno) kojem cilju(evima) potrošnje ova radnja doprinosi (indikativno) > ☐ Klima ☐ Pol ☐ Biodiverzitet			
Markeri ³⁵ (iz obrasca DAC)	Opšti cilj politike	Nije ciljano	Značajan cilj	Glavni cilj
	Razvoj učešća/dobro upravljanje	☐	☐	☐
	Pomoć životnoj sredini	☐	☐	☐
	Rodna ravnopravnost i osnaživanje žena i djevojaka	☐	☐	☐
	Reproduktivno zdravlje, zdravlje majki, novorođenčadi i djece	☐	☐	☐
	Smanjenje rizika od katastrofa	☐	☐	☐
	Uključivanje osoba sa invaliditetom	☐	☐	☐
	Ishrana ³⁶	☐	☐	☐
	Oznake konvencije RIO	Nije ciljano	Značajan cilj	Glavni cilj
	Biološka raznovrsnost	☐	☐	☐
	Borba protiv dezertifikacije	☐	☐	☐
	Ublažavanje klimatskih promjena	☐	☐	☐
	Adaptacija na klimatske promjene	☐	☐	☐
Unutrašnji markeri³⁷ i oznake	Ciljevi politike	Nije ciljano	Značajan cilj	Glavni cilj
	Digitalizacija	☐	☐	☐
	Oznake ³⁸ digitalna povezanost	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐

³⁴ Sektori Komiteta za razvojnu pomoć (DAC) (šifre i opisi) navedeni su u prvoj i četvrtoj koloni kartice „kodovi svrhe“ u sljedećem dokumentu: [Spiskovi šifara DAC i CRS - OECD](#)

³⁵ Za uputstva, pogledajte <https://www.oecd.org/development/financing-sustainable-development/development-finance-standards/> Idite na „Prikupljanje podataka i resursi za novinare“, izaberite Dodatak 2, aneksi 18 (smjernice) i 19 (Rio) direktive o izvještavanju.

Ako je akcija označena u DAC formi kao doprinos jednom od opštih ciljeva politike ili principima RIO kao glavnom cilju ili značajnom cilju, onda to treba da se odrazi u matrici logičkog okvira (u lancu rezultata i/ili indikatorima).

³⁶ Provjerite [Priručnik o markeru politike ishrane OECD-DAC-a](#).

³⁷ Ovi markeri imaju drugačiji obim/obrazloženje od šifara DAC. Oni su izvučeni iz nivoa budžetske alokacije i naglaska koji je dat akciji u smislu odabranih glavnih ciljeva. Definicija ciljeva, rezultata, aktivnosti u opisu akcije treba da bude u skladu sa ovim odjeljkom.

³⁸ Kada je marker značajan ili glavni cilj, navedite relevantne oznake tako što ćete izabrati „DA“ ili „NE“.

	digitalno upravljanje	☐	☐	☐
	digitalno preduzetništvo	☐	☐	☐
	digitalne vještine/pismenost	☐	☐	☐
	digitalne usluge			
	Povezanost	☐	☐	☐
	Oznake	☐	☐	☐
	digitalna povezanost	☐	☐	☐
	energija	☐	☐	☐
	prevoz	☐	☐	☐
	zdravlje	☐	☐	☐
	obrazovanje i istraživanje			
	Migracije	☐	☐	☐
	Smanjenje nejednakosti	☐	☐	☐
	COVID-19	☐	☐	☐
INFORMACIJE O BUDŽETU				
UKUPNI trošak projekta	EUR [iznos]			
Finansiranje EU³⁹	EUR [iznos]			
Budžetska linija	Budžetska linija: [15.020201]			
UPRAVLJANJE I SPROVOĐENJE				
Modalitet sprovođenja	Indirektno upravljanje sa [ime korisnika Instrumenta za pretpristupnu pomoć III]			
Rok za otkazivanje obaveza za svaku budžetsku obavezu uključenu u Višegodišnji operativni program⁴⁰	Budžetska obaveza [godina n]: do 31.12./[godina n+5] Budžetska obaveza [[godina n+1]: do 31.12./[godina n+1+5] Budžetska obaveza [godina n+2]: do 31.12./[godina n+2+5] Budžetska obaveza [godina n+3]: do 31.12./[godina n+3+5] Budžetska obaveza [godina n+4]: do 31.12./[godina n+4+5] Budžetska obaveza [godina n+5]: do 31.12./[godina n+5+5] Budžetska obaveza [godina n+6]: do 31.12./[godina n+6+5] [posljednja budžetska obaveza može biti najkasnije 2027. godine]			
Indikativni period prihvatljivosti	[31/12/n+5 od posljednje budžetske obaveze]			
Krajnji datum za sprovođenje Finansijskog sporazuma	[datum prema odluci Komisije o višegodišnjem programu – trebalo bi da bude 12 godina od zaključenja Finansijskog sporazuma]			
Upravljačko tijelo odgovorno za aplikaciju	Ime i prezime: Adresa: Kontakt: Telefon: E-pošta:			
Posredničko tijelo za upravljanje politikama (ako je primjenljivo)	Ime i prezime: Adresa: Kontakt: Telefon: E-pošta:			
Posredničko tijelo za finansijsko upravljanje	Ime i prezime: Adresa: Kontakt: Telefon: E-pošta:			

³⁹ Kao što zahtjeva prijava za veliki projekat

⁴⁰ Prema odgovarajućoj Odluci Komisije

Krajnji primalac projekta (vlasnik projekta nakon izvršenja)	Ime i prezime: Adresa: Kontakt: Telefon: E-pošta:

1.2. Sažetak projekta – (najviše ½ stranice)

Ovaj odjeljak treba da pruži opis opštih i specifičnih ciljeva akcije, njenih indikativnih aktivnosti i načina na koji je ova akcija relevantna za postizanje ciljeva Operativnog programa.

2. OPIS PROJEKTA

2.1 Logika intervencije i lanac rezultata

2.1.1 Kontekst projekta

[Ukratko opišite kako je/su region/regioni u ovom trenutku opremljeni vrstom infrastrukture obuhvaćenom ovom prijavom; uporedite to sa nivoom opremljenosti infrastrukturom koji se želi postići do ciljne godine 20XX. Rezimirajte glavne promjene koje će projekat donijeti.]

[Ukratko opišite relevantno nacionalno planiranje investicija i/ili sektorsku politiku/strategiju, predstavljajući mehanizam finansiranja koji je Vlada predvidjela za sprovođenje ovog plana i naznačite kako je ovaj projekat prioritetan/rangiran u nacionalnom investicionom planiranju/pojedinačnom projektu (ako je primjenljivo). Navedite sinergiju projekta sa drugim lokalnim/regionalnim/nacionalnim ili međunarodnim inicijativama/projektima]

[Opišite institucionalne aranžmane predviđene za sprovođenje operacije i trenutne kapacitete uključenih institucija. Podaci o organima upravljanja završenim infrastrukturom će biti uključeni u odjeljak 3.3.1.

[Uključite i detalje o održivosti projekta, tj. da li će se i u kojoj mjeri postignute koristi/rezultati (učinci i ishodi) vjerovatno nastaviti i nakon perioda sprovođenja. Konkretno, ovaj odjeljak treba da uključi barem neke od ključnih faktora koji utiču na održivost, kao što su nivo vlasništva korisnika, njihovi institucionalni kapaciteti za upravljanje, resursi koje se obavezuju da obezbijede rad i održavanje rezultata kada se projekat završi.]

2.1.2 Ciljevi, rezultati i doprinos projekta Višegodišnjem operativnom programu

[Opišite specifične ciljeve i rezultate projekta i definišite povezane indikatore učinka i ciljeve. Na koncizan i precizan način napraviti vezu sa ciljevima relevantnog Višegodišnjeg operativnog programa i indikatorima i ciljevima definisanim u njemu⁴¹. Opišite kojim pokazateljima doprinosi projekat i kvantifikujte ovaj doprinos.]

2.1.3 Prekogranični uticaj projekta

	<i>Da</i>	<i>Ne</i>
Da li projekat ima neposredan prekogranični uticaj?	(1)	
Da li projekat ima uticaj na EU?		(2)
Da li je otkriven negativan prekogranični uticaj?	(3)	

[Ovaj odjeljak se odnosi na sve značajne prekogranične uticaje, uključujući uticaje na životnu sredinu i zdravlje, kako trenutne tako i dugoročne uticaje. Pod prekograničnim podrazumijeva se „značajni uticaj na životnu sredinu u drugoj državi” (prema Direktivi EIA)].

[(1) Ako je odgovor DA, opišite uticaj projekta van granica zemlje korisnice i na EU. Usredsredite se na uticaje na riječne slivove, mora i kopno. U tom kontekstu, prioritetnu pažnju treba posvetiti projektima koji utiču na rijeke koje teku u mora evropskih morskih regiona (tj. Sredozemno more i Crno more). U slučaju projekata za prečišćavanje otpada i otpadnih voda navedite uticaj na velike gradove i na zajedničke obale sa EU. Za projekte u prozoru 3. Tematski prioritet 2: Saobraćaj, digitalna ekonomija i društvo i energija objašnjavaju da li projekat čini dio transevropske mreže. Pogledajte bilo koji poseban sporazum sa susjednom zemljom ili EU.

⁴¹ Projekat treba da doprinese postizanju ciljeva relevantnog Višegodišnjeg operativnog programa i njegovih pokazatelja

(2) Ako je odgovor NE, objasnite zašto se projekat može smatrati od interesa za EU.

(3) U slučaju da je otkriven negativan prekogranični uticaj, detaljno ga objasniti i opisati planirane mjere ublažavanja/obnove i dio projekta. Pogledajte proceduru propisanu Konvencijom o procjeni uticaja na životnu sredinu u prekograničnom kontekstu (Konvencija iz Espoa).]

2.1.4. Uticaj projekta na rodnu ravnopravnost

[Definišite da li je projekat rodno osjetljiv. Da li je sprovedena analiza uticaja na rodnu ravnopravnost? Ako jeste, ukratko navedite rezultate analize i precizirajte mjere koje su identifikovane radi obezbjeđivanja načela rodne ravnopravnosti. Ako nije, treba dati objašnjenje/opravlđanje.]

2.1.5 Inkluzija Roma

[Definišite da li projekat doprinosi inkluziji Roma i ako je odgovor potvrđan, navedite detalje. Da li su Romi dio ciljne grupe? Koje specifične mjere su utvrđene? Da li su potrebe Roma uzete u obzir u procjeni uticaja?]

2.1.6 Krajnji korisnici

[Opišite različite grupe krajnjih korisnika i njihovo interesovanje za ovaj projekat.]

2.1.7 Komunikacija i vidljivost

[Navedite detalje o predloženim mjerama za objavljivanje pomoći Evropske unije, tj. vrstu mjere, kratak opis, trajanje, itd. Procijenjeni troškovi moraju biti obuhvaćeni planom finansiranja.]

3. DOSPIJEĆE PROJEKTA

3.1. Vremenski raspored projekta

[Navedite indikativni vremenski okvir za sprovođenje projekta. Predvidite posebnu liniju unosa za svaki ugovor ili fazu, tamo gdje je to relevantno. Kada se prijava odnosi na fazu projekta (vidjeti odjeljak 2.2.2), jasno navedite elemente cjelokupnog projekta za koje se traži pomoć u ovoj prijavi. Navedite detalje sprovođenja za svaku liniju/fazu.]

	Obuhvaćeno ovom prijavom (da/ne)	Datum početka (A)	Datum završetka (B)	Pojedinosti sprovođenja
1. Studije i analiza		dd/mm/gggg	dd/mm/gggg	
a. Studija izvodljivosti, uključujući....				
b. CBA....				
c. Ostalo (navesti)				
2. Procjena uticaja na životnu sredinu		dd/mm/gggg	dd/mm/gggg	
3. Otpornost na klimu ⁴²				
4. Idejni inženjerski projekat		dd/mm/gggg	dd/mm/gggg	
5. Urbanističko planiranje razvoja infrastrukture		dd/mm/gggg	dd/mm/gggg	
6. Završni (glavni) inženjerski projekat		dd/mm/gggg	dd/mm/gggg	
7. Priprema tenderske dokumentacije		dd/mm/gggg	dd/mm/gggg	
8. Dozvole/Licence ⁴³		dd/mm/gggg	dd/mm/gggg	
a. ...				
b.				
9. Otkup zemljišta		dd/mm/gggg	dd/mm/gggg	
10. Procedure nabavke i ugovaranja, uključujući tehničke revizije		dd/mm/gggg	dd/mm/gggg	
11. Faza izgradnje		dd/mm/gggg	dd/mm/gggg	

⁴² [Obavještenje Komisije — Tehničko uputstvo o klimatskoj otpornosti infrastrukture u periodu 2021-2027 - Kancelarija za publikacije EU \(europa.eu\)](#)

⁴³ Dodajte liniju za svaku dozvolu, odnosno dozvolu za zahvatanje vode, građevinsku dozvolu itd.

Ugovor o finansiranju IPA III za višegodišnje operativne programe - Aneks VI: Obrazac za prijavu velikog projekta
(verzija: januar 2024. godine)

12. Period obavještenja o kvaru		dd/mm/gggg	dd/mm/gggg	
13. Operativna faza		dd/mm/gggg	dd/mm/gggg	

3.2. Administrativni kontekst i zahtjevi

[Ako već nije navedeno pod 3.1, navedite spisak pravnih i administrativnih dokumenata (odluke, ovlaštenja, EIA, otkup zemljišta, pozivi na tender, dozvole, itd.) koji bi bili potrebni za sprovođenje projekta. Navedite koja su dokumenta već pribavljena i navedite naznačene datume za dobijanje preostalih dokumenata.]

3.3. Izvodljivost i dospijee projekta

[Sumirajte metodologiju i glavne nalaze pripremljene faze.]

3.3.1. Studije izvodljivosti

[Navedite da li pomoć Evropske unije učestvuje/učestvovala je u finansiranju studija izvodljivosti]

[Opis stanja kakvo jeste (prije projekta) + problemi na koje ste naišli]

a) Analiza potražnje

[Navedite rezime analize potražnje, uključujući predviđenu stopu iskorišćenja po završetku i stopu rasta potražnje.]

b) Razmotrene mogućnosti

[Navedite alternativne mogućnosti razmatrane u studijama izvodljivosti.]

Tehnički opis predložene infrastrukture

[Kratak tehnički opis projekta, uključujući predviđeni kapacitet glavne infrastrukture, opravdanje obima projekta i veličine u kontekstu projektovane potražnje, uključujući za svaki element projekta opis tehnologija i infrastrukture koje će se koristiti i relevantne tehničke standarde koji su korišćeni. Tehnički opis projekta treba da bude praćen neophodnim mapama i tlocrtom.]

Procjena troškova projekta

[Opišite metodologiju koja se koristi za procjenu troškova i raščlanjivanje sa jediničnim stopama i rezime predmjera ako je primjenljivo.]

Faze sprovođenja

	Da	Ne
Da li je cio projekat organizovan u fazama?		
Da li je projekat već počeo?		

[Kada se projekat smatra samo fazom većeg projekta, navedite opis svih predloženih faza sprovođenja i objasnite da li su tehnički i finansijski nezavisni. Koji kriterijumi su korišćeni za određivanje podjele projekta na faze?]

Dogovori u vezi sa infrastrukturom

[Opišite kako će se infrastruktura postaviti. Fokusirajte se na vrstu ugovora, proces odabira operatera i kada je primjenljivo, strukturu JPP/koncesije, aranžmane o vlasništvu nad infrastrukturom, aranžmane za raspodjelu rizika, itd.]

Upravljanje završenom infrastrukturom i operativnim troškovima

[Definisati organ koji će upravljati infrastrukturom nakon završetka. Dati detaljan opis održavanja realizovanih investicija (sredstva, ljudski resursi, odgovornosti itd.).]

3.3.2. Finansijska analiza i ekonomska procjena

Sljedeći odjeljak je strukturisan tako da izvještava o potpunoj analizi troškova i koristi. Međutim, prema kohezionoj politici 2021-2027, Vademecum ekonomske procjene 2021-2027⁴⁴ dozvoljava korišćenje drugih metodologija procjene

Ključne elemente finansijske analize CBA treba rezimirati u nastavku, uključujući opis metodologije. Kompletan dokument analize troškova i koristi biće priložen ovoj prijavi kao Aneks IV.

⁴⁴ https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/cba_guide.pdf; <https://op.europa.eu/s/yBiT>

A) Finansijska analiza (ako je primjenljivo)

Operativni troškovi i prihodi

	<i>Miliona evra</i>
a) Godišnji operativni troškovi (prema analizi troškova i koristi)	
b) Očekivani godišnji prihodi (prema analizi troškova i koristi)	

[Navedite prvu punu godinu rada;]

- Navedite pregled troškova rada i održavanja, praveći razliku između varijabilnih i fiksnih operativnih troškova i troškova održavanja;

- Navedite pretpostavke jediničnih troškova koje se koriste za procjenu troškova rada i održavanja. b) Prihodi

Ako se očekuje da projekat donosi prihode, objasnite:

- prirodu prihoda - tarife ili naknade koje snose korisnici ili drugi oblik aranžmana; upućivanje na relevantni regulatorni okvir i principe određivanja tarifa, gde je relevantno;

- navedite detalje o naknadama (vrste i nivo naknada – prema grupi korisnika, ako je potrebno; fiksne i varijabilne komponente, gde je relevantno; primjena principa zagađivač plaća, gde je relevantno);

Pristupačnost i finansijska održivost

Pružite dokaze o finansijskoj održivosti projekta (nenegativni kumulirani neto tokovi gotovine tokom referentnog perioda projekta);

Tamo gdje je to relevantno,

- objasnite da li su tarife postavljene na nivou pune naknade troškova, npr. pokrivanje operativnih troškova, amortizacije i prinosa na kapital;
- Ako su tarife postavljene na nivo ispod punog povrata troškova: (i) pružite opravdanje zasnovano na analizi pristupačnosti (npr. upoređivanje prosječnih godišnjih izdataka za projektnu robu/uslugu kao udio u prosječnom/medijanom i/ili najnižem decilnom prihodu/rashodu domaćinstva); (ii) objasniti kako se postiže finansijska održivost (npr. subvencije, transferi); (iii) naznačiti kako se očekuje da će se tarife razvijati tokom vremena kako bi se osiguralo dugoročno nadoknađivanje troškova.

B) Ekonomska analiza

a) Metodologija

[Navedite kratak opis metodologije (ključne pretpostavke napravljene u vrednovanju troškova i koristi) i glavne nalaze ekonomske analize]

b) Glavni troškovi, koristi i pokazatelji (ako se sprovodi CBA)

Glavni parametri i pokazatelji	Vrijednosti
1. Društvena diskontna stopa (%)	
2. Ekonomska stopa prinosa (%)	
3. Ekonomska neto sadašnja vrijednost (u evrima)	
4. Odnos koristi i troškova	

c) Efekti projekta na zapošljavanje (ako je primjenljivo)

Navedite broj radnih mjesta koja će se otvoriti (u ekvivalentima punog radnog vremena (FTE))
[Napomena: indirektni poslovi koji su stvoreni ili izgubljeni se ne traže za investicije u javnu infrastrukturu]

Ugovor o finansiranju IPA III za višegodišnje operativne programe - Aneks VI: Obrazac za prijavu velikog projekta
(verzija: januar 2024. godine)

Broj direktno otvorenih radnih mjesta:	Br. (FTE) (A)	Prosječno trajanje ovih poslova (mjeseci) (B)
1. Tokom faze sprovođenja		
2. Tokom operativne faze		

4. UTICAJ NA ŽIVOTNU SREDINU

4.1. Doprinos projekta klimatskoj i ekološkoj politici i zakonodavstvu EU

Navedite kako projekat doprinosi klimatskoj i ekološkoj politici i zakonodavstvu EU, takođe sumirajući nalaze EIA

- Kako projekat doprinosi cilju održivosti životne sredine (evropska politika klimatskih promjena, zaustavljanje gubitka biodiverziteta, zaštita i održivo korišćenje prirodnih resursa i ekosistema, itd.) i kako pruža bilo kakav neto pozitivan doprinos stanju životne sredine, ublažavanju klimatskih promjena i prilagođavanju klimatskim promjenama
- Kako projekat poštuje principe preventivnog djelovanja i da šteta po životnu sredinu treba da bude prioritarno otklonjena na izvoru
- Kako projekat poštuje princip „zagađivač plaća“, posebno kroz odredbe Direktive o odgovornosti za životnu sredinu

4.2. Konsultacije sa državnim organima zaduženim za zaštitu životne sredine

	<i>Da</i>	<i>Ne</i>
Da li su organi za zaštitu životne sredine vjerovatno zainteresovani za projekat, konsultovani zbog njihovih specifičnih odgovornosti?	(1)	(2)

(1) Ako je odgovor DA, navedite ime(na) i podatke za kontakt i objasnite odgovornost tog državnog organa.

(2) Ako je odgovor NE, navedite razloge.

4.3. Procjena uticaja na životnu sredinu

[Navedite glavne loše uticaje na životnu sredinu i zdravlje ljudi koji se očekuju od projekta, kao i mjere koje će se preduzeti da bi se takvi uticaji izbjegli i/ili minimizirali. Napravite razliku između uticaja iz faze izgradnje, rada i stavljanja van pogona.]

4.3.1 Saglasnost za razvoj⁴⁵

	<i>Da</i>	<i>Ne</i>
Da li je već data saglasnost za izradu ovog projekta?	(1)	(2)
Da li je ispoštovano mišljenje nadležnih organa za životnu sredinu u odluci o saglasnosti za izradu? Ako nije, ukratko objasnite zašto.		
Da li su (i kako) zaključci iz učešća javnosti (i prekograničnih konsultacija, ako su relevantni) obuhvaćeni ili na drugi način obrađeni odlukom o davanju saglasnosti za razvoj? Ako nisu, ili samo djelimično jesu, ukratko objasnite zašto.		

(1) Ako jesu, kog datuma?

(2) Ako NISU, kada je uveden formalni zahtjev za razvojnu saglasnost? Do kog datuma se očekuje konačna odluka?

Navedite nadležni organ ili organe koji su dali ili će dati saglasnost za izgradnju.

4.3.2 Zakonodavstvo EU o Procjeni uticaja na životnu sredinu na snazi⁴⁶

Da li je projekat klasa razvoja obuhvaćen:

⁴⁵ „saglasnost za razvoj“ označava odluku nadležnog (nacionalnog) organa ili vlasti koja daje pravo investitoru da nastavi sa projektom.

⁴⁶ Vidite na https://ec.europa.eu/environment/eia/index_en.htm.

	Da	Ne
Aneks I Direktive	(1)	
Aneks II Direktive		
Da li je za ovaj projekat urađena procjena uticaja na životnu sredinu?		(2)
Nijedan od dva aneksa		

(1) Kada je obuhvaćen Aneksom I ili Aneksom II Direktive, dostavite sljedeće priloge:

- Netehnički rezime⁴⁷ Studije uticaja na životnu sredinu koja je sprovedena za projekat.
- Informacija o konsultacijama sa nadležnim organima za zaštitu životne sredine, koja ukazuje na to na koji način su uzete u obzir zabrinutosti dizajniranih konsultanata.
- Rezultati konsultacija sa zainteresovanom javnošću⁴⁸.
- Potrebno je obezbijediti prekogranične konsultacije sa državama na koje projekat utiče, pokazujući da je postupak iz čl. 7 EIA direktive je primijenjen. Treba dati naznaku na koji način su uzete u obzir zabrinutosti konsultovanih i zainteresovane javnosti.
- Dokaz da je rješenje o davanju ili odbijanju saglasnosti za uređenje bilo dostupno javnosti od strane nadležnog organa⁴⁹.

U odnosu na tačku b., c. i d., predlagači projekta treba da budu obaviješteni da oni mogu biti predstavljeni u obliku izjave, zaključka ili sertifikacije od strane nadležnih organa za zaštitu životne sredine koji svjedoče da su sve obaveze opisane u gore navedenim tačkama ispoštovane i opisuju kako.

- (2) Ako EIA nije sprovedena za projekte obuhvaćene Aneksom II, objasnite razloge i navedite pragove, kriterijume ili ispitivanje od slučaja do slučaja koje je sprovedeno da bi se došlo do zaključka da projekat nema značajnih uticaja na životnu sredinu. Objasnite kako su prekogranični uticaji analizirani i opišite kako i koji su zaključci analize. Pogledajte mišljenje/zaključak o skriningu koji je dao nadležni organ za procjenu uticaja na životnu sredinu i obezbijedite dokaz da je odluka (odluka o skriningu) stavljen na raspolaganje javnosti.

⁴⁷ - opis projekta koji sadrži informacije o lokaciji, dizajnu i veličini projekta,

- opis mjera predviđenih u cilju izbjegavanja, smanjenja i, ako je moguće, otklanjanja značajnih štetnih efekata
- podatke potrebne za identifikaciju i procjenu glavnih direktnih i indirektnih efekata koje će projekat vjerovatno imati na životnu sredinu na sljedeće faktore:

a) ljudska bića, faunu i floru (uključujući ona ekološki osjetljiva područja koja bi u budućnosti mogla biti pod zaštitom Direktive o pticama (79/409/EEZ, kako je izmijenjena i kodifikovana Direktivom 2009/147/EZ) i Direktivom o staništima (92/43/EEZ);

b) tlo, voda, vazduh, klima i pejzaž;

c) materijalna dobra i kulturno nasljeđe;

- interakcija između faktora navedenih u prvoj, drugoj i trećoj alineji.

- sve dodatne informacije koje bi mogle proisteci iz bilo koje obaveze koje proizilaze iz Aneksa IV Direktive o procjeni uticaja na životnu sredinu.

⁴⁸ Dostavljene informacije treba da obuhvataju sljedeće:

- zainteresovana javnost koja je konsultovana,

- mjesta gde su podaci pregledani,

- vrijeme koje je dato javnosti da izrazi svoje mišljenje,

- način na koji je javnost informisana (npr. postavljanjem plakata u određenom radijusu, objavljivanjem u lokalnim novinama, organizovanjem izložbi sa planovima, crtežima, tabelama, grafikonima, modelima itd.),

- Da li je javnost obaviještena i da li je blagovremeno i efektivno učestvovala u postupku odlučivanja o životnoj sredini, u skladu sa čl. 6 EIA direktive?

- objasniti način na koji je javnost konsultovana (na primjer, pismenim podnescima, javnim ispitivanjem, itd.)

- način na koji su zabrinutosti javnosti uzete u obzir.

⁴⁹Uključujući:

- sadržinu odluke i uslove u prilogu,

- glavni razlozi i razmatranja na kojima je odluka zasnovana,

- opis, gdje je potrebno, glavnih mjera za izbjegavanje, smanjenje i, ako je moguće, neutralisanje glavnih štetnih efekata.

4.4. Procjena uticaja na lokalitete od značaja za očuvanje prirode

Definisanje lokaliteta od značaja za očuvanje prirode   a) Lokacije koje su nadležni nacionalni organi identifikovali kao lokacije koje treba predložiti za mrežu Natura 2000, kako je navedeno u Direktivi o pticama (2009/147/EZ) i Direktivi o staništima (92/43/EEZ);   b) Lokacije navedene u najnovijem inventaru važnih područja za ptice (IBA 2000) za zemlje kandidate ili (ako su dostupni) ekvivalentni detaljniji naučni inventari odobreni od strane nacionalnih vlasti;   c) Močvare od međunarodnog značaja označene Ramsarskom konvencijom ili koje ispunjavaju uslove za takvu zaštitu;   d) Područja na koja se primenjuje Bernska konvencija o očuvanju evropskog divljeg svijeta i prirodnih staništa (čl. 4), posebno mjesta koja ispunjavaju kriterijume Emerald mreže;   e) Područja zaštićena nacionalnim zakonodavstvom o zaštiti prirode.

	<i>Da</i>	<i>Ne</i>
Da li je vjerovatno da će projekat imati (direktne ili indirektne) efekte, pojedinačno ili u kombinaciji sa drugim planovima ili projektima na lokacije uključene ili namjeravane da budu uključene u lokacije od značaja za očuvanje prirode	(1)	(2)
Da li su ovi efekti značajno negativni, što zahtjeva mjere kompenzacije u skladu sa članom 6 (4) Direktive o staništima?	(3)	

- (1) Ako je odgovor DA, navedite rezime zaključaka odgovarajuće procjene provedene „u skladu sa članom 6. stav 3. Direktive 92/43/EEZ⁵⁰“.
- (2) Ako je odgovor NE, priložite izjavu, koju je popunio nadležni organ, prema Aneksu I ovog obrasca prijave.
- (3) Ako je odgovor DA, dostavite kopiju obrasca „Informacije o projektima koji će vjerovatno imati značajan negativan uticaj na lokalitete od značaja za očuvanje prirode“, kako je obaviještena Komisija (DG za životnu sredinu) prema Direktivi o staništima 92/43/EEZ⁵¹.

Učinci na ekološki status vodenih tijela

	<i>Da</i>	<i>Ne</i>
Da li projekat uključuje novu modifikaciju fizičkih karakteristika površinskog vodenog tijela ili promjene nivoa podzemnih voda koje pogoršavaju status/potencijal vodenog tijela ili uzrokuju neuspjeh u postizanju dobrog stanja/potencijala vode?	(1)	(2)

- (1) Ako je odgovor DA, navedite procjenu uticaja na vodeno tijelo i detaljno objašnjenje kako su svi uslovi iz člana 4.7 Okvirne direktive o vodama bili/trebaju da budu ispunjeni. Navedite takođe da li projekat proizilazi iz nacionalne/regionalne strategije u odnosu na relevantni sektor i/ili iz plana upravljanja riječnim slivom, koji uzima u obzir sve relevantne faktore (npr. bolja opcija za životnu sredinu, kumulativni efekti, itd.)? Ako jeste, navedite sve detalje.
- (2) Ako je odgovor NE, pružite obrazloženje za svako vodeno tijelo zašto projekat nije vjerovatno da će dovesti do pogoršanja ekološkog statusa/potencijala ili ne spriječi vodeno tijelo da postigne dobar ekološki status/potencijal.

⁵⁰ OJ L 206 of 22.07.1992.

⁵¹ Dokument 99/7 revizija 2 koji je usvojio Komitet za staništa (predstavnicima država članica uspostavljeni prema Direktivi 92/43/EEZ) na svom sastanku 4.10.99..

4.5. Dodatne mjere integracije životne sredine

	<i>Da</i>	<i>Ne</i>
Da li projekat predviđa, osim Procjene uticaja na životnu sredinu, bilo kakve dodatne mjere integracije životne sredine (npr. ekološka revizija, upravljanje životnom sredinom, specifični monitoring životne sredine)?	(1)	

(1) Ako je odgovor DA, navedite.

4.6. Troškovi preduzetih mjera za ispravljanje negativnih uticaja na životnu sredinu

	%
Ako je uključeno u ukupne troškove, procijenite proporciju troškova preduzetih mjera za smanjenje i/ili kompenzaciju negativnih uticaja na životnu sredinu	

Ukratko objasnite.

4.7. Otpornost na klimu i ublažavanje klimatskih uticaja

Objasnite glavne rizike u vezi sa klimom i kako će se oni rješavati. Ako je moguće, koristite indeks otpornosti zgrade⁵². Objasnite primijenjenu metodologiju.⁵³ Navedite identifikovane mjere prilagođavanja i način na koji su integrisane u projekat. Pojasnite da li je otpornost na klimatske promjene integrisana u EIA za projekat.

Navedite glavne uticaje na klimu koji se očekuju od projekta (npr. ugljenični otisak) i mjere koje će biti sprovedene da bi se izbjegli i/ili minimizirali takvi uticaji. Ako je moguće, napravite razliku između uticaja iz faze izgradnje, rada i stavljanja van pogona.

Navedite klimatsku ranjivost projekta i koje mjere će biti sprovedene da bi se obezbijedila njegova klimatska otpornost.

⁵² <https://www.resilienceindex.org/>

⁵³ Koristite ovo kao osnovu [Obavještenje Komisije — Tehničko uputstvo o klimatskoj otpornosti infrastrukture u periodu 2021-2027 - Kancelarija za publikacije EU \(europa.eu\)](#)

5. FINANSIRANJE PROJEKTA

5.1. Plan finansiranja

- Popunite donju tabelu. **Primjer je dat kao smjernica.** Tabela je takođe dostupna u formatu xls. Prilagodite tabelu specifičnostima projekta.
- Navedite sve grupe troškova u posebnom redu.
- Pošto privatni rashodi nisu prihvatljivi za finansiranje u okviru aktivnosti, biće uključeni – ako ih ima – pod „neprihvatljivi troškovi“

Budžetski naslovi	UKUPNI TROŠKOVI PROJEKTA	NEPRIHVATLJIVI TROŠKOVI	PRIHVATLJIVI TROŠKOVI
	EUR	EUR	EUR
	(A)	(B)	(C)=(A)-(B)
1. Naknade za planiranje/dizajn	1.600.000	500.000	1.100.000
Prethodna studija izvodljivosti	20.000		20.000
Studija izvodljivosti	550.000		550.000
Društveno-ekonomska analiza	150.000		150.000
Procjena nedostataka u urbanističkom planiranju	300.000		300.000
Analiza troškova i koristi	500.000	500.000	
Analiza uticaja na rodnu ravnopravnost	80.000		80.000
Ostalo			
2. Kupovina zemljišta	8.000.000	8.000.000	0
Otkup zemljišta	8.000.000	8.000.000	
3. Izgradnja	300.000.000	50.000.000	250.000.000
Glavna infrastruktura A	20.000.000		20.000.000
Glavna infrastruktura A	150.000.000		150.000.000
Glavna infrastruktura A	80.000.000		80.000.000
Glavna infrastruktura B	50.000.000	50.000.000	

Ugovor o finansiranju IPA III za višegodišnje operativne programe - Aneks VI: Obrazac za prijavu velikog projekta
(verzija: januar 2024. godine)

Budžetski naslovi	UKUPNI TROŠKOVI PROJEKTA	NEPRIHVATLJIVI TROŠKOVI	PRIHVATLJIVI TROŠKOVI
	EUR	EUR	EUR
	(A)	(B)	(C)=(A)-(B)
4. Postrojenja i mašine⁵⁴			
5. Tehnička pomoć			
6. Komunikacija i vidljivost			
7. Nadzor			
8. MeđuZBIR	309.600.000	58.500.000	251.100.000
1. Nepredviđena situacija ⁵⁵			
10. UKUPNO	309.600.000	58.500.000	251.100.000
11. PDV			

Zatražen je obračun sredstava EU

		Vrijednost
1.	Prihvatljivi troškovi (u evrima)	251.000.000
2.	Stopa sufinansiranja (%)	85%
3. ⁵⁴	Zahtjev za finansiranje od EU (u evrima) Samo u slučaju da ovo predstavlja poseban tenderski postupak	231.350.000

⁵⁵ Najviše 15% od ukupnog budžeta

Ugovor o finansiranju IPA III za višegodišnje operativne programe - Aneks VI: Obrazac za prijavu velikog projekta
(verzija: januar 2024. godine)

Neprihvatljivi troškovi obuhvataju (i) rashode van perioda prihvatljivosti, (ii) rashode neprihvatljive prema primjenljivim pravilima EU i nacionalnim propisima, (iii) druge izdatke koji nijesu predstavljeni za sufinansiranje.

Početni datum za prihvatljivost troškova je datum pisma odobrenja Velikog projekta.

Skupovi propisa za sprovođenje IPA III (član 5): 3. Finansijski sporazumi će obezbijediti uslove pod kojima će se dodijeliti pomoć IPA III, uključujući primjenljive metode sprovođenja pomoći IPA III, rokove sprovođenja, kao i pravila o prihvatljivosti troškova.

Podsjećaju se nacionalni organi korisnika da ugovori o velikim projektima moraju biti registrovani u aplikaciji IPA APP nakon dodjele.

Izvori finansiranja (Subjekat – Zemlja porijekla – Javno-privatno)	Iznosi finansiranja	% od ukupnog finansiranja

5.2. Javno nadmetanje

	<i>Da</i>	<i>Ne</i>
Da li ovaj projekat obuhvata državnu pomoć u bilo kojoj fazi, uključujući tokom rada kompletne infrastrukture?	(1)	

[(1) Ako je odgovor DA, objasnite kako su poštovana pravila nadmetanja. Dostavite mišljenje organa državne pomoći na engleskom jeziku.]

[Ako je odgovor ne, molimo vas da detaljno objasnite osnov za utvrđivanje da projekat ne obuhvata državnu pomoć]

5.3. Plan nabavke

Obezbijedite indikativni plan nabavki za ugovore koji će se sprovoditi uz finansiranje EU. U slučajevima kada su ugovori već objavljeni u Službenom listu Evropske unije/TED, navedite referencu. Uvjerite se da je postignuta potpuna usklađenost sa rasporedom projekta kao što je navedeno u odjeljku 3.1. iznad.

Ugovor	Vrsta ugovora	Procijenjeni budžet u evrima	Postupak Vrsta	Predviđeni početak postupka nabavke	Predviđeni datum za potpisivanje ugovora	Procijenjeno trajanje ugovora
...			...		...	

6. Analiza osjetljivosti i rizika

6.1. Analiza rizika

6.1.1 Osjetljivost rezultata CBA

a) Navedite procentualne promene primijenjene na testirane varijable:

Testirana varijabla	primijenjena procentualna promjena
Ulaganje	
Rad i održavanje	

b) Prikažite procijenjeni efekat na rezultate indeksa finansijske i ekonomske uspješnosti.

Testirana varijabla	Varijacija finansijske stope prinosa	Varijacija finansijske neto sadašnje vrijednosti	Varijacija ekonomske stope prinosa	Varijacija ekonomske neto sadašnje vrijednosti

c) Kritične varijable

- Definišite koje su varijable identifikovane kao kritične varijable
- Navedite koji je kriterijum primijenjen.
- definišu vrijednosti prebacivanja kritičnih varijabli

6.1.2 Analiza rizika

Identifikujte glavne rizike (uključujući rizike po životnu sredinu i klimatske promjene), navedite koja vrsta analize rizika je izvršena.

Kategorija	Rizici	Vjerovatnoća (Velika/ Srednja/ Mala)	Uticaj (Velika/ Srednja/ Mala)	Ublažavajuće mjere
	Rizik 1			
	Rizik 2			
	Rizik #			

6.2. Uključivanje zainteresovanih strana

- Opišite zainteresovane strane i korisnike i kako su bili uključeni i konsultovani u fazi identifikacije i formulacije projekta.
- Da li postoji rizik za implementaciju projekta zbog otpora određenih zainteresovanih strana? Odrazite ovo u gornjoj tabeli.

7 ANEKSI

Navedite sve anekse prema zahtjevima i priloženim uz ovu aplikaciju.

8   POTVRDA NADLEŽNOG NACIONALNOG ORGANA

Potvrđujem da su informacije predstavljene u ovom obrascu tačne.

IME I PREZIME:

POTPIS:

ORGANIZACIJA:

DATUM:

ANEKS I:
IZJAVA ORGANA NADLEŽNOG ZA NADZOR MJESTA OD ZNAČAJA ZA ZAŠTITU PRIRODE

Odgovorni organ _____

Nakon pregleda prijave projekta _____

Koja treba da se nalazi na _____

Izjavljuje da nije vjerovatno da će projekat imati značajne efekte na lokalitet od značaja za očuvanje prirode na sljedećim osnovama (navesti naziv relevantnog(ih) lokaliteta, referentni broj, udaljenost projekta od najbližeg(ih) mjesta od značaja za očuvanje prirode, njegove ciljeve očuvanja i opravdanje da projekat (bilo pojedinačno ili u kombinaciji sa drugim projektima) nije vjerovatno da će imati značajan uticaj na očuvanje prirode (relevantni značaj prirode, administrativni značaj i administrativni uticaj) odluka (tj. odgovarajuća odluka o provjeri procjene)):

Stoga se odgovarajuća procena zahtjevana članom 6 (3) Direktive o staništima 92/43/EEZ nije smatrala neophodnom.

Priložena je mapa u razmjeri 1:100.000 (ili najbližoj mogućoj razmjeri), na kojoj je naznačena lokacija projekta kao i dotična *mjesta od značaja za očuvanje prirode*, ako ih ima.

Datum (dd/mm/gggg): _____

Potpisao: _____

Ime i prezime: _____

Svojstvo: _____

Radna organizacija: _____

(Nadležni organ za praćenje lokacija od *značaja za očuvanje prirode*)

Službeni pečat:

IPA III – Model identifikacionog lista operacije

(Koristi se za manje projekte⁵⁶ - najviše 6 stranica)

- 1) Naziv operacije:
- 2) Upravljačko tijelo:
- 3) Posrednička tijela odgovorna za sprovođenje Operacije:
- 4) Kompatibilnost i usklađenost sa Operativnim programom
  - 4.1 Naziv programa
  - 4.2 Naziv relevantne oblasti podrške
- 5) Opis operacije
  - 5.1 Doprinos ostvarenju Operativnog programa: *Opišite operaciju, njenu pozadinu, kako operacija doprinosi postizanju ciljeva Operativnog programa i relevantne oblasti podrške*
  - 5.2 Opšti cilj operacije: *Objasni u jednoj rečenici*
  - 5.3 Specifični ciljevi operacije: *Objasni u jednoj rečenici*
  - 5.4 Rezultati *(navedite rezultate ove operacije i kako su povezani sa višegodišnjim operativnim programima relevantnih oblasti podrške)*
  - 5.5 Indikativne aktivnosti:
  - 5.6 Pokazatelji: *Koristite pokazatelje koji su relevantni za akciju iz Okvira rezultata IPA III⁵⁷.*
  - 5.7 Indikativna lokacija(e):
  - 5.8 Trajanje: *Trajanje operacije ne može premašiti krajnji datum prihvatljivosti troškova koji je određen u Finansijskom sporazumu*
  - 5.9 Krajnji primaoci i ciljna grupa(e): *identifikaciju kategorije i grupa institucija, organizacija i socijalno-ekonomskih partnera koji će biti kvalifikovani za podršku u okviru svake aktivnosti.*
- 6) Aranžmani za sprovođenje
  - 6.1 Institucionalni okvir: *Institucionalni aranžmani predviđeni za sprovođenje operacije, npr. jedinica za koordinaciju operacija, upravni odbor, regionalne i/ili pokrajinske vlasti, tim za tehničku pomoć*
  - 6.2 Predložena struktura i metodologija praćenja: *Ko će biti odgovoran za praćenje operacije, kako će se operacija pratiti, koji će biti tok posla i linije izvještavanja*
- 7) Dospijeće
  - 7.1 Potrebne procedure i ugovori za sprovođenje operacije i njihov redosljed:

Navedite vrste procedura (poziv za podnošenje predloga, direktna implementacija od strane nacionalnih institucija bez prethodnog poziva za podnošenje predloga, direktni sporazumi sa međunarodnim organizacijama, itd) i odgovarajućih ugovora (ugovori o bespovratnoj pomoći, ugovori o doprinosu sa međunarodnim organizacijama, usluge, nabavke, radovi, itd) za predložene aktivnosti, zajedno sa njihovim vremenskim okvirom i redoslijedom, uključujući očekivani početak tendera, očekivani početak javnog nadmetanja i očekivani početak rada i njegovo trajanje. Dodajte obrazloženje za svaki navedeni modalitet sprovođenja, posebno u slučaju da su predviđeni direktna bespovratna sredstva ili sporazumi o doprinosima sa međunarodnim organizacijama.
  - 7.2 Prateći dokumenti

Za svaku od vrsta procedura nabavke pomenutih u 7.1) molimo navedite koja prateća dokumenta su dostupna (tj. tenderski dosijei, projektni zadaci, tehničke specifikacije, pozivi za dostavljanje predloga, nacrt sažetka projekta),

⁵⁶ Pragovi za velike projekte navedeni su u Okvirnom finansijskom sporazumu o partnerstvu – čl. 16

⁵⁷ [SWD_2022_445_1_EN_document_travail_service_part1_v2.pdf \(europa.eu\)](#)

uključujući, ako je primjenjivo, za infrastrukturne projekte, studije dizajna, procjenu uticaja na životnu sredinu (EIA), analizu troškova i koristi (CBA) itd.

8) Rizici i pretpostavke

9) Održivost:

Uključite i detalje o održivosti Operacije, tj. da li će se i u kojoj mjeri postignute koristi/rezultati (učinci i ishodi) vjerovatno nastaviti i nakon perioda sprovođenja. Konkretno, ovaj odjeljak treba da obuhvati barem neke od ključnih faktora koji utiču na održivost, kao što su nivo vlasništva korisnika, njihovi institucionalni kapaciteti za upravljanje, resursi koje se obavezuju da obezbijede rad i održavanje rezultata kada se Operacija završi.

10) Rodna ravnopravnost i osnaživanje žena i djevojčica, jednake mogućnosti, Romi, manjine i ugrožene grupe (gde je relevantno):

Navedite kako projekat doprinosi promociji rodne ravnopravnosti i osnaživanju žena/djevojčica. Definišite da li je projekat rodno osjetljiv. Da li je sprovedena analiza uticaja na rodnu ravnopravnost? Ako jeste, ukratko navedite rezultate analize i precizirajte mjere koje su identifikovane radi obezbjeđivanja načela rodne ravnopravnosti. Ako nije, treba dati objašnjenje/opravljanje.

Molimo vas da identifikujete zainteresovane strane (javne i/ili nedržavne aktere) na koje najviše utiču pitanja kojima će se baviti ova akcija, njihove uloge i mandate i sva institucionalna, organizaciona i/ili pitanja kapaciteta koja će biti obuhvaćena akcijom. Posebnu pažnju treba posvetiti najugroženijim grupama – uključujući Rome – na koje bi akcija mogla pozitivno ili negativno uticati, uključujući rizike od nanošenja štete (ne samo u osjetljivim i konfliktnim okruženjima), kao i na aktere koji ih predstavljaju

11) Traženo finansiranje od Evropske komisije:

(Doprinos Unije ne bi trebalo da prelazi 85% na nivou oblasti podrške)

12) Sufinansiranje: (navedite očekivani ukupni doprinos prema izvoru)

13) Pregled budžeta:

(Indikativno, po vrsti postupka nabavke, uključujući procijenjene ukupne troškove, IPA doprinos, nacionalni javni doprinos i privatni doprinos)

- Samo za operacije uključujući infrastrukturne projekte -

14) Finansijska analiza i ekonomska procjena

(ako je primjenljivo – takođe pogledajte uputstva sadržana u odgovarajućem odjeljku 3.3.2 aplikacije za veliki projekat za referencu)

Predstavite ključne elemente finansijske analize, uključujući procijenjene operativne troškove i prihode, pristupačnost i finansijsku održivost predloženog ulaganja ekonomsku analizu (uključujući korišćenu metodologiju, glavne nalaze i glavne troškove, koristi i indikatore kao što su socijalna diskontna stopa, ekonomska stopa neto prinosa i ekonomski odnos)

15) Procjena uticaja na životnu sredinu

(iako je primjenljivo - pogledajte odgovarajuće odjeljke 4.3 i 4.4 prijave za veliki projekat za referencu) –

Navedite glavne uticaje na životnu sredinu i zdravlje ljudi koji se očekuju od projekta, kao i mjere koje će se preduzeti da bi se takvi uticaji izbjegli i/ili minimizirali. Napravite razliku između uticaja iz faze izgradnje, rada i stavljanja van pogona.

Da li je već data saglasnost za izradu ovog projekta?

Ako jeste, kog datuma?

Ako nije, kada je podnijet formalni zahtev za izdavanje saglasnosti i do kog datuma se očekuje konačna odluka?

Navedite nadležni organ ili organe koji su dali ili su dali ili će dati saglasnost za izradu. Sumirajte rezultate konsultacija sa zainteresovanom javnošću.

Da li je projekat klasa razvoja obuhvaćen:

	<i>Da</i>	<i>Ne</i>
Aneks I Direktive		
Aneks II Direktive		
Da li je za ovaj projekat urađena procjena uticaja na životnu sredinu?		
Nijedan od dva aneksa		

	<i>Da</i>	<i>Ne</i>
Da li je vjerovatno da će projekat imati (direktne ili indirektne) efekte, pojedinačno ili u kombinaciji sa drugim planovima ili projektima na lokacije uključene ili namjeravane da budu uključene u lokacije od značaja za očuvanje prirode		
Da li su ovi efekti značajno negativni, što zahtjeva mjere kompenzacije u skladu sa članom 6 (4) Direktive o staništima?		

Efekti na ekološki status vodenih tijela

	<i>Da</i>	<i>Ne</i>
Da li projekat uključuje novu modifikaciju fizičkih karakteristika površinskog vodenog tijela ili promjene nivoa podzemnih voda koje pogoršavaju status/potencijal vodenog tijela ili uzrokuju neuspjeh u postizanju dobrog stanja/potencijala vode?		

16) Otpornost na klimu i ublažavanje klimatskih uticaja

[Pogledajte odgovarajući odjeljak 4.7 prijave za veliki projekat radi upućivanja na referencu.]

Objasnite glavne rizike u vezi sa klimom i kako će se oni rješavati. Ako je moguće, koristite indeks otpornosti zgrade. Objasnite primijenjenu metodologiju. Navedite identifikovane mjere prilagođavanja i način na koji su integrisane u projekat. Pojasnite da li je otpornost na klimatske promjene integrisana u EIA za projekat.

Navedite glavne uticaje na klimu koji se očekuju od projekta, kao i mjere koje će se preduzeti da bi se takvi uticaji izbjegli i/ili minimizirali. Napravite razliku između uticaja iz faze izgradnje, rada i stavljanja van pogona. Navedite klimatsku ranjivost projekta i koje mjere će biti sprovedene da bi se obezbijedila njegova klimatska otpornost